

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KUZGUNCUK'TA TURİSTİKLEŞMENİN İNSAN-MEKAN
İLİŞKİLERİNDE OLUŞTURDUĞU ETKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLAY UYAN MELEN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Sorunları Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. ESER YAĞCI

EYLÜL 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Gülay Uyan Melen

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT.....	xix
1. GİRİŞ: AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM.....	1
2. KENTSEL MEKANIN DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ.....	7
2.1 Kültürün ve Mekanın Metalaşması.....	8
2.1.1 Kentsel mekanın turizm yoluyla dönüşümü.....	10
2.1.2 Turizm yayınları ve sosyal medya etkisi.....	15
2.2 Turizm Odaklı Dönüşümün Aşamaları.....	21
2.2.1 Ekonomik nedenler.....	24
2.2.2 Sosyal nedenler.....	28
2.3 Dönüşümün Hukuku.....	37
2.4 Ticarileşme ve “Disneyleşme”.....	42
3. KUZGUNCUK’TA DÖNÜŞÜMÜN AŞAMALARI.....	63
3.1 Risk Altında Olan Değerler Olarak Müşterekler.....	54
3.1.1 Kentsel çevre müşterekleri.....	56
3.1.2 Somut miras müşterekleri.....	59
3.1.3 Soyut miras müşterekleri.....	69
3.2 Kuzguncuk’ta Mekansal Dönüşüm.....	72
3.2 Dönüşümün Öne Çıktığı Mekanlar.....	79
3.3 Turistikleşmeye Doğru Dönüşüm.....	82
4. KUZGUNCUK’TA TURİSTİKLEŞMENİN MİMARİ DOKUYA ETKİLERİ.....	87
4.1 Mahalle Dokusu ve Çevre Algısında Dönüşüm.....	92
4.1.1 Tipolojilerin dönüşümü.....	98
4.1.2 Konut alanı niteliğinde dönüşüm.....	103
4.1.3 İşlev dönüşümleri.....	107
4.2 Ticari Yoğunluğun Artışı.....	108
4.3 Değer Yıkımı: Soyut Miras Müştereklerinin Dönüşümü.....	115
5. SONUÇ.....	119
KAYNAKLAR.....	127
EKLER.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	147

KISALTMALAR

İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi

TOKİ : Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

MGSÜ : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

EU : Avrupa Birliği (European Union)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1	: İstagramda oluşturulan kişisel rehberler.....	19
Şekil 2.2	: Sanal rehberlerde Kuzguncuk.....	19
Şekil 2.3	: Nail Kitabevi ve Bereketli Sokak.....	20
Şekil 2.4	: Sanal rehberlerde Kuzguncuk.....	21
Şekil 2.5	: Simitçi Tahir Sokağı.....	22
Şekil 2.6	: Bican Efendi Sokağı.....	22
Şekil 2.7	: 1966'da Kuzguncuk'un havadan görünüşü.....	33
Şekil 2.8	: 1982'de Kuzguncuk'un havadan görünüşü.....	33
Şekil 2.9	: Kuzguncuk Zaman Akışı Şeması.....	35
Şekil 2.10	: Nostaljik Kuzguncuk.....	44
Şekil 2.11	: Kuzguncuk'ta macun satıcısı.....	46
Şekil 2.12	: Simitçi Tahir Sokak'ta evler ve turistler.....	46
Şekil 3.1	: Kuzguncuk Bostanı Projesi.....	52
Şekil 3.2	: Kuzguncuk Bostanı.....	58
Şekil 3.3	: Kuzguncuk Parkı.....	58
Şekil 3.4	: Restorasyondan sonra Kuzguncuk Gazhanesi.....	60
Şekil 3.5	: Hagios Panteleimon Kouzountzoukiou Rum Ortodoks Kilisesi.....	61
Şekil 3.6	: 1950'lerde Surp Kirkor Lusaroviç Kilisesi ve Kuzguncuk Cami.....	62
Şekil 3.7	: 1973 yılında ve restorasyondan sonra Üryanizade Camii.....	63
Şekil 3.8	: Batak Hamamı (Küçük Hamam).....	64
Şekil 3.9	: İcadiye Dağ Hamamının restorasyondan önceki hali.....	65
Şekil 3.10	: Kuzguncuk İskelesi.....	66
Şekil 3.11	: Marko Paşa Konağı.....	67
Şekil 3.12	: Kuzguncuk Rum İlkokulu.....	68
Şekil 3.13	: Kuzguncuk'un somut miras müşterekleri.....	69
Şekil 3.14	: 1786 tarihli Kauffer Üsküdar haritasında Kuzguncuk.....	72
Şekil 3.15	: 1852 Moltke Haritasında Kuzguncuk.....	73
Şekil 3.16	: 1909 tarihli Ottoman Haritasında Kuzguncuk.....	74
Şekil 3.17	: 1932 tarihli Pervititch haritasında Kuzguncuk.....	75
Şekil 3.18	: İcadiye Caddesinde haftasonu.....	78
Şekil 3.19	: Tufan Sokak ve Perihan Abla Sokak'ta Kafeler.....	81
Şekil 3.20	: Nevmekan Kuzguncuk.....	81
Şekil 3.21	: 1996-2023 İstanbul a gelen turist sayısı.....	84
Şekil 3.22	: Kuzguncuk ve İcadiye Mahalleleri nüfus verileri.....	86
Şekil 4.1	: Kuzguncuk sakinlerinin pankartı.....	89
Şekil 4.2	: Kuzguncuk'un sorunları.....	90
Şekil 4.3	: Kuzguncuk'un sorunları.....	91
Şekil 4.4	: 2017 ve 2024 yılları İcadiye Caddesi doğu yönü kaldırım genişliği.....	94
Şekil 4.5	: 2015 ve 2024 yılları İcadiye Caddesi batı yönü kaldırım genişliği.....	95
Şekil 4.6	: Kuzguncuk'ta haftasonu.....	96
Şekil 4.7	: Kuzguncuk'ta zincir kahve dükkanı.....	97
Şekil 4.8	: İcadiye Caddesi 115 numaralı ve Tufan Sokak 14 numaralı evlerin kat planları.....	99
Şekil 4.9	: Kare Plan Tipli Yapı Örneği.....	100
Şekil 4.10	: Serbest Planlı Yapı Tipi Örneği.....	100
Şekil 4.11	: Kuzguncuk'ta Kafe.....	103
Şekil 4.12	: Kuzguncuk'taki yapıların zemin kat fonksiyonları.....	105

Şekil 4.13 : Kuzguncuk'taki yapıların birinci kat fonksiyonları.....	106
Şekil 4.14 : İşletmelerin kaldırım üzerinde servis verdiği kişi sayısı.....	110
Şekil 4.15 : İşletmelerin kapasiteleri.....	110
Şekil 4.16 : İşletmelerin çalışma süreleri.....	111
Şekil 4.17 : Şubat 2019'da Kuzguncuk'taki ticari işletmeler.....	112
Şekil 4.18 : 2021'de İcadiye Caddesindeki ticari işletmeler.....	113
Şekil 4.19 : Eylül 2024'te Kuzguncuk'taki ticari işletmeler.....	114

KUZGUNCUK'TA TURİSTİKLEŞMENİN İNSAN-MEKAN İLİŞKİLERİNDE OLUŞTURDUĞU ETKİLER

ÖZET

Tarihsel ve coğrafi özellikleri, sosyal ve ekonomik yapısı, mimarisi, toplumsal ilişkileri, somut ve somut olmayan müşterekleriyle bir bütün olan kentsel mekan, geçmişten bugüne içinde barındırdığı unsurların çelişki ve dinamikleriyle değişmiş, dönüşmüştür. Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde, kapitalizmin neoliberal aşamasında değişen üretim ve yeniden üretim ilişkileri ile yeniden üretimin aracı, tüketimin mekanı haline gelen kentlerin dönüşümü hızlanmıştır. Kentsel mekanı bütünüyle yeniden ele alan bu dönüşümlerin tarihi kent merkezlerindeki karşılığı, bir önceki dönemde yıpranan bu mekanlara, yeniden orta ve üst sınıfların yerleşmeleri ve yükselen kültür endüstrilerinin üretim ve tüketim alanı haline gelmeleridir. Özellikle son yıllarda artan iletişim ve seyahat olanakları, kentlerin marka şehirler olmak üzere pazarlanması, kültür ve turizm endüstrilerinin büyümesine yönelik politikalar tarihi kentlerin dönüşüm süreçlerini belirlemektedir.

Geçmişten günümüze Türkiye sermayesinin merkezi olmuş İstanbul'da neoliberal dönüşüm etkisi 1980'li yıllar itibarıyla Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımesit, Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy, Haliç'te Fener ve Balat gibi tarihi semtlerde soylulaşma şeklinde görülmeye başlamıştır. Kentsel mekandaki dönüşümün mimari çevre, kentsel doku, somut miras müşterekleri üzerindeki etkileri, mekanı oluşturan ve yeniden üreten politikalar, sosyal ve ekonomik faktörler, yasal düzenlemeler, çağımızın kültürel iklimi ve mekansal pratikleri de içeren somut olmayan müştereklerden ayrı düşünülemez. Bu çalışmada geçmişte yaşayan çeşitli din ve kültür gruplarına mensup insanların oluşturduğu özgün mimarisi, insan ölçekli kentsel mekanı ve dönüşerek korunan sosyal yapısı ile Kuzguncuk'un uzun bir döneme yayılan ve son yıllarda turistikleşmeye evrilen dönüşüm sürecinin mekana has örüntüsü sosyal ve mekansal boyutlarıyla araştırılmakta, turistikleşme olgusunun mekanın kentsel ve mimari yapısı, onu oluşturan insanlar, ilişkiler ve bağlamlar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmanın sonunda, Kuzguncuk'ta yaşanan turistikleşme ve soylulaşma süreçlerinin, semtin mimari yapısı ve toplumsal dokusu üzerindeki etkileri ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kentsel turizm, turistikleşme, soylulaşma/soylulaştırma, Kuzguncuk

THE IMPACTS OF TOURISTIFICATION ON HUMAN-SPACE RELATIONS IN KUZGUNCUK

ABSTRACT

Urban space, as an integrated whole with its historical and geographical features, social and economic structure, architecture, social relations, and both tangible and intangible commons, has undergone changes and transformations driven by the contradictions and dynamics of the elements it has contained from past to present. In the last quarter of the past century, the transformation of cities, which became spaces of consumption and reproduction tools in the neoliberal phase of capitalism, accelerated with the changing relations of production and reproduction. In historical city centers, this transformation has been marked by the re-settlement of middle and upper classes into spaces that had deteriorated in the previous period and by their development into areas of production and consumption for the rising cultural industries. Especially in recent years, increasing communication and travel opportunities, the marketing of cities as brand cities, and policies aimed at the growth of cultural and tourism industries have been shaping the transformation processes of historical cities.

In Istanbul, which has been the center of Turkish capital from past to present, the effects of neoliberal transformation began to manifest as gentrification starting from the 1980s in historical neighborhoods such as Cihangir, Galata, and Asmalımescit in Beyoğlu, Kuzguncuk, Arnavutköy, and Ortaköy along the Bosphorus, and Fener and Balat along the Golden Horn. The impact of urban transformation on the architectural environment, urban fabric, and tangible heritage commons cannot be considered separately from the intangible commons, which include the policies that shape and reproduce space, social and economic factors, legal regulations, the cultural climate of our era, and spatial practices. In this study, the unique transformation pattern of Kuzguncuk, with its human-scaled urban space, distinctive architecture shaped by people from various religious and cultural backgrounds in the past, and its social structure preserved through transformation, is examined in its social and spatial dimensions, focusing on its long-standing process of transformation which has evolved into touristic development in recent years. The study investigates the effects of the phenomenon of touristification on the urban and architectural structure of the area, as well as on the people, relationships, and contexts that constitute the space. At the conclusion of the study, the impacts of gentrification and touristification processes on the architectural structure and social fabric of Kuzguncuk are revealed.

Anahtar Kelimeler: *urban tourism, touristification, gentrification, Kuzguncuk*

1. GİRİŞ: AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Kentler, tarih boyunca üretim ve yeniden üretim biçimlerinin değişmesiyle çeşitli dönüşümler yaşamışlardır. Özbek (2001) kenti, belirli bir mekandaki fiziksel yapılaşmanın ötesinde “tarihsel ve coğrafi açıdan özgül olan üretim ve yeniden üretimin getirdiği toplumsal ilişkilerin, kurumların, yönetim ve hukuk pratiklerinin, iletişim biçimleri ve medyanın, toplumsal hareketler ve benzer oluşumların etkileşimi aracılığıyla oluşan bir fiziki bütünlük” (Özbek, 2001; akt. Yalçın ve diğerleri, 2014) olarak tanımlamaktadır. Endüstri Devrimi ile gelişen modern kentler, yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin sermaye ile toplum arasında ortaya çıkardığı gerilimle büyümüşlerdir. 20. yüzyılın son çeyreğinde kapitalizmin krizi sermayenin iktidarının güçlenmesine neden olmuş ve dünya ekonomik sisteminin neoliberal dönemi başlamıştır.

Dünyada ve ülkemize 1980’li yıllarda görünür olmaya başlayan neoliberal dönemde kapitalizm, kendisini bu kez tüketim üzerinden yeniden örgütlerken doğası gereği herşeyi metalaştırmaya devam etmektedir. Sermayenin artı değeri yeniden üretime aktarmak yerine kısa sürede büyük kârlar getirecek kentsel yatırımlara yönelimi bu dönemde artmıştır. Kapitalizmin kendisini ürettiği yer olan modern kent bu yeni dönemde bu kez daha dolayimsız bir şekilde metalaşmıştır. Görüldüğünden çok daha karmaşık olan bu süreç özünde meta döngüsünü sürdürmeye dayansa da piyasa odaklı bu döngü bütün benzerliklere rağmen ‘mekana özgü’ olmayı sürdürmektedir, üstelik bu özgünlük kapitalizm için de bir ‘değer’ ifade etmektedir.

Kurtuluş ve Türkün (2005) İstanbul’da kentsel dönüşüm sürecini 19. yüzyıldan başlayarak üç döneme ayırırlar. Birinci dönem, ulus devletin kuruluş sürecine paralel, ülkeyi modernleştirme çalışmalarının bir parçasıdır. İkinci dönem, 2. Dünya Savaşı ile başlayan kendiliğinden ve özgün bir kentleşme süreci olarak tanımlanır. Üçüncü dönem ise 1980 darbesi sonrası uygulanmaya başlayan neoliberal politiklar ve bu politikların neden olduğu sosyo-ekonomik değişimlerle açıklanmaktadır. (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s: 9-25) 1999 depremiyle kentsel dönüşümün meşru bir araç haline gelmesiye

başlayan süreci bu üçüncü dönemin ikinci aşaması olarak ayrı bir şekilde değerlendirmek de faydalı olabilir. (Yalçıntan ve diğerleri, 2014)

Ulus-devletin oluşum süreci olarak tanımlanan birinci dönem ve onu takip eden ikinci dünya savaşı sonrası ikinci dönemde yüzyıllardır bu coğrafyada yaşayan gayrimüslim halkların kalan mensupları da devlet politikaları ve kamu desteğiyle uzaklaştırılmış, bu insanların yaşadığı kent mekanları el değiştirmiştir. Bu sürecin sonlarına doğru üretime dayalı yatırımların artması ve İstanbul'un Türkiye sanayi üretiminin merkezi haline gelmesi, Anadolu'dan İstanbul'a yoğun bir nüfus akışına neden olmuş, terkedilen mahalleler hızla yeni gelenler tarafından doldurulmuştur.

1970'li yılların ortalarında değişmeye başlayan ekonomik paradigma ile kentlere yönelen sermaye yatırımları 1980 darbesi sonrasında Türkiye'de de etkisini göstermeye başlamıştır. Devletin küçüldüğü, özelleştirme projelerinin ardarda gerçekleştiği, sermayenin iktidarını büyüttüğü 1980'ler, kamu projeleri ve değişen dünyanın yeni kavramlarının dolaşıma sokularak meşrulaştırıldığı yıllardır. Türkiye sermayesi, kentlerin dönüşmesi ile ilgili daha büyük projeleriyle ilgili ihtiyacı olan argümana 1999 depremi sonrasında değişen siyasi iktidarla kavuşmuştur. (Altıntaş, 2014) Bu kadar büyük ve kaçınılmaz dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde bu dönüşümün toplumun bütün kesimleri için en kârlı ve en az hasarlı şekilde gerçekleştirilmesi ile ilgili İstanbul özelinde birtakım çalışmalar (Keyder, 1993) olsa da spekülasyonlarla ve şeffaflıktan uzak yürütülen bu sürecin kentsel mekana ve o mekanda yaşayan insanlara etkileri dünyanın diğer global kentlerinden daha yıkıcı olmaktadır.

1930'lu yıllarda Henri Prost'un İstanbul'un Nazım Planını yapmak üzere davet edilmesiyle başlayan İstanbul'un mekansal planı çalışmaları, 1950'li yıllarda bir kenara bırakılmıştır (Akpınar, 2010). Sonraki yıllarda Adnan Menderes hükümeti döneminde İstanbul'da gerçekleştirilen yıkım faaliyetleri kentsel mekana genel bir bakıştan ve mekansal planlamadan uzaktır (Boysan, 1990). İstanbul'un büyümesi neoliberalizm öncesi dönemdeki kalkınma planlı yıllarda ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmiş, ekonomik faaliyetlerin mekan içindeki etkileri dikkate alınmamıştır (Tekeli, 1981). 1958 yılında İller Bankası tarafından İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü kurulmasıyla yeniden başlayan İstanbul Metropolitan Alanı Planı çalışmaları sonraki yıllarda devam etse de hazırlanan çalışmalar ya onaylanmamış ya da yarım kalmıştır; resmi olarak 29.07.1980 tarihinde onaylanan

1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı İstanbul'un ilk üst ölçekli mekansal planıdır (Erbaş, 2018).

Kentsel mekanın sermaye üretim aracı olması, kentlerde gerçekleşen büyük kârlı inşaat faaliyetleri ile birlikte dünyada gerçekleşen değişimler sermayenin hızla küreselleşerek uluslararası çalışmaya başlamasıyla ülkemizde de hızla karşılık bulmaya başlamıştır. Çağımızın gelişen iletişim teknolojileri, talep oluşturmak ve bu süreci meşrulaştırmakla ilgili önemli rol oynamaktadır.

Harvey bu sürecin başından itibaren çalışmalarında (Harvey, 1997,2003,2010,2012) sermayenin kentlerdeki yatırımlarla gerçekleşen birikim süreçlerini incelemiş ve bu aşırı birikimin kentlerin büyümesini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Günümüzde bu süreç geçmişte sanayileşme sürecinde olduğu gibi gelişmekte olan ülkeler için kalkınma koşulu haline gelmiştir. Kentlerin yıllardır var olan parçaları yatırım odaklı yaklaşımda atıl olarak görülerek piyasada değerli hale getirilmek üzere turizm, kültür, kentsel dönüşüm gibi araçlarla hızla bu döngüye dahil edilmektedir.

İstanbul coğrafi ve tarihsel özellikleri ile Türkiye'nin uluslararası piyasada dolaşıma sokulması en kolay ve kaçınılmaz kentidir. 1980'li yıllar itibari ile başlayan süreçte İstanbul'da yapılan büyük ölçekli projeler (İkinci ve Üçüncü Boğaz köprüleri, bağlantı yolları, Sabiha Gökçen Havalimanı ve Yeni İstanbul Havalimanı...), çoğunlukla kamu-özel sektör işbirliğinde gerçekleşen büyük kentsel dönüşüm projeleri (Sulukule, Tarlabası, Ayazma, Fikirtepe....), ayrıcalıklı imar izinleri ile gerçekleşen büyük sermaye yatırımları, özellikle depreme karşı dönüşümü gerçekleştirmek amacıyla yapıldığı iddia edilen proje tabanlı plan değişiklikleri ile gerçekleşen dönüşüm ve yenilemeler, şehrin mekanını önemli ölçüde değiştirmiş, nüfus ve yapı yoğunluğunu arttırmıştır. 2009 yılında onaylanan ve günümüze kadar defalarca değiştirilen şehrin anayasası niteliğindeki İstanbul Çevre Düzeni Planı da şehirdeki bütün yapıların dönüşümünü öngörmektedir. (Öktem, 2006; Gökburun, 2017; Taşdemir, 2009; İBB, 2009; Türkün, Ünsal ve Yapıcı, 2014, URL:İstanbulSMD)

İstanbul'da soylulaşma 1980'lerin başlarından itibaren Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit, Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy, Haliç'te Fener ve Balat gibi tarihi semtlerde farklı ölçek ve biçimlerde hissedilmeye başlamıştır. Kentin küçük parçaları gibi görünse de tarihsel ve kültürel karakterinin en başından önemli bölümünü oluşturan eski ekonomik değerini kaybetmiş bu semtlerde (Behar ve İslam,

2006), öncelikle ekonomik olarak alt sınıflara mensup ancak kültürel olarak üst ve orta sınıf olan sanatçı ve entellektüellerin yerleşmesiyle başlayan dönüşüm-soylulaşma hikayeleri başlangıcı itibariyle kültürel nedenler dışında ekonomik gerekçeleri de içermektedir.

Tarihi ve kendine has dokusuyla kentin merkezinde, özgünlüğü ile değerli Kuzguncuk'un bugün geldiği noktada turizm soylulaştırması olarak tanımlanabilecek dönüşümü, 1980'li yıllarda başlamıştır. 2010'lu yılların ortalarında artan turistikleşme olgusu, kentsel mekanı ve Kuzguncuk'ta yaşayan insanları etkilemektedir.

Roma İmparatorluğu döneminde yaklaşık 553 yılında Doğu Roma İmparatoru I. Justinianus'un komutanı Narses, Kuzguncuk'ta Meryem Ana'ya adanmış bir kilise inşa ettirdiği (Eyice, 2017, s.83) 17. yüzyılda Rumların ve Musevilerin yaşadığı (Kömürciyan, 1988) 18. yüzyılda Ermenilerin yerleştiği (İnciciyan, 1976) bu boğaz köyü, gayrimüslim nüfusun mahalleyi terketmek zorunda kalmasıyla boşaldıkça özellikle altmışlı yıllarda çoğunlukla Karadenizli göçmenlerin yerleşimi olmuştur (Kürküt, 2019). Uzun (2006) Kuzguncuk'ta mekansal ve sosyal sürecinin tarihinin mimar Cengiz Bektaş'ın Üryanizade Sokağa yerleşmesiyle başladığını ifade etmektedir. Mekanın ve aktörlerin özgün karakteri nedeniyle örneklerine göre uzun zaman yayılan bu dönüşümün benzerlerinden ayrılan özelliği *“bilinçli bir yenilenme ile toplumsal ve mekansal bütünlüğün korunmuş olmasıdır”* (Uzun, 2006)

Kültürel miras alanlarında, tarihi yapıların yenilenmesiyle yaşanan değişimlerle, küçük ve yerel üretimlerin yer aldığı işletmelerin ortaya çıkması, çeşitli sanatsal faaliyetlerin artması, tarihi mekanların orta sınıfın beğenileriyle yeniden inşa edilmesi elit bir kültürel tüketiciyi hedefleyen işletmelerden oluşan mekanların artmasına bu alanların “otantik” olarak yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Zukin'e göre otantiklik genellikle bir yerin "gerçek" veya "özgün" kimliğini temsil ettiği düşünülen özelliklerine atıfta bulunur; bir grubu bir ürünü ya da bir insanı farklılaştırır; ona bir çeşit ahlaki üstünlük atmosferi sağlayan önemli bir avantajdır (Zukin, 2010, s.12). Zukin otantikliğin, bir yandan kentsel mekânları anlamlandırma ve koruma çabasında önemli bir rol oynadığını, diğer yandan da bu mekânların piyasa ekonomisi içinde yeniden şekillendirilmesine hizmet edebileceğini söyler. Özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde otantiklik hem bir cazibe unsuru hem de bir mücadele alanı haline gelmektedir (Zukin, 2010).

Bütün kendine has özelliklerine rağmen, benzeri tarihi kent mekanlarında olduğu gibi Kuzguncuk için de bu sürecin nostalji fetişizmi ve “otantizm” olgularının öne çıktığı turistikleşmenin, ticari işlev yoğunluğunu arttırması şeklinde devam ettiği varsayımı çalışmanın temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

Amaç

İstanbul’un dönüşümünün birinci aşaması olarak adlandırılan dönemde kendisini var eden sakinlerini kaybetmesine rağmen insan ve mekanla ilgili bağları koruyabilmesi, geçmişin özellikle olumlu hikayelerini aktaran ve bugün de müşterek bir mahalle kültürünü nüfus değişimlerine rağmen devam ettiren Kuzguncuk, özel bir İstanbul Mahallesi olarak varlığını sürdürmektedir. Belirgin coğrafi sınırlarının yarattığı, motorlu taşıtların henüz kentsel mekanı bugünkü gibi belirlemediği bir zamanda oluşan insan ölçeğindeki yoğunluğu karkas yapılardan oluşan mimari dokusu ile uzun yıllardır diğer Boğaz köyleri gibi yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmiştir. Ancak, diğer Boğaz Köyleri’nden farklı olarak konut alanı olma niteliğini yakın bir döneme kadar sürdürebilmiştir.

Tezin amacı Kuzguncuk’taki soylulaşma ve turistikleşme süreçlerinin yarattığı değişimin kentsel mekanda ve mekanı var eden insanlarla mekan arasındaki ilişkide yarattığı etkileri araştırmaktır. Bu bağlamda Kuzguncuk’un, bu özgün mahallenin, neoliberal koşullar içinde, turistikleşmeye evrilen soylulaşma sürecine odaklanılarak, sürecin etkilerinin saptanması ve tartışmaya açılması amaçlanmaktadır. Turistikleşmeye ilişkin yazında bu sürecin her mekanda farklı seyrettiği, mekana özgü olduğu sıklıkla ifade edilmekte, genel bir örüntü arayışından çok belli bir mekanda yapılacak çalışmanın sonuçlarının dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Gotham, 2005; Ojeda ve Kieffer, 2020). Bu çalışmada turistikleşme sürecinin Kuzguncuk’a özgü tablosu çizilmeye çalışılarak bu sürecin kentsel mekanı ve mekanın parçası olarak insanları nasıl etkilediği araştırılmaktadır.

Kapsam

Bu çalışmada mekan olarak Kuzguncuk’u seçilmesinin en önemli nedeni, Kuzguncuk’un soylulaşma sürecinin yukarıda açıklamaya çalışıldığı gibi sosyal ve mekânsal dönüşüm bağlamında benzerlerinden farklılaşmasıdır. Kuzguncuk’un, soylulaşma süreçlerinden mekansal bütünlüğünü ve sosyal yapısını yüksek oranda koruyarak çıkabildiği varsayımının geçerliliği temel bir araştırma sorusu olarak ortaya

çıkılmaktadır. Bu nedenle turistikleşme sürecinin mekanda ve insandaki etkilerinin Kuzguncuk'a özgü biçimleri araştırmaya değer görünmektedir. Çalışmada Kuzguncuk'un 19. yüzyıldan başlayan değişim süreci anlatılmakla birlikte, 1980'li yıllarda başlayan neoliberal dönemden günümüze kadar gelen sürece odaklanılmıştır.

Kuzguncuk'un dönüşüm hikayesi, özgün karakterine rağmen, küreselleşme ve yeni sosyalleşme biçimlerinden, kapitalizmin ülkedeki koşullarından ve Türkiye nüfusunun yüzde yirmisinin yaşadığı İstanbul'dan kaynaklı hakim dönüşüm dinamiklerinden bağımsız düşünülemez. Mekansal dönüşüm incelenirken kentsel mekanı oluşturan ve yaşatan görünmez bağlar olduğu düşünülen, tarihsel, toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler bu gerekçe ile ayrı altbaşlıklar olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde kültürün ve onun bir parçası olan tarihin metalaşmasıyla bağlantılı olarak tarihi kent merkezlerinin turistikleşmesinin nedenleri ele alınmakta; günümüzün iletişim araçlarının etkileri, ülkemize özgü sosyal, kültürel, politik ve hukuki koşullar açısından değerlendirilerek kentsel mekânın dönüşümünün dinamikleri incelenmektedir. Ayrıca bu dönüşümün tehdit ettiği değerlerin tanımlanması ve günümüzdeki durumlarının tespit edilmesine çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Kuzguncuk'taki mekansal dönüşümün aşamaları, dönüşümün etkilediği mekanlar, mekanların özellikleri ve turistikleşmeye doğru dönüşümün yereldeki sosyal ve mekansal yansımaları araştırılmaktadır.

Dördüncü bölümde turistikleşmenin Kuzguncuk'ta yaşayanlara ve kentsel müşterek olarak mekanlara etkileri, mimari mekânın dönüşümü, değişen mahalle dokusu, çevre algısı bağlamında değerlendirilmektedir. Ayrıca, turistikleşme sürecinde fetişleşen nostalji ve otantizm olgularının mekandaki yansımalarının tartışmaya açılması hedeflenmiştir.

Sonuç bölümü, çalışmanın belirlenmiş kavramsal çerçevesinde yapılmış tespitler üzerinden Kuzguncuk'ta yaşanan soylulaşma ve turistikleşme süreçlerinin, semtin mimari yapısı ve toplumsal dokusu üzerindeki etkilerinin mimarlık ortamında hangi yeni tartışma başlıkları oluşturabileceği sorusu odağında geliştirilmiştir.

Yöntem

Çalışmada, Kuzguncuk'ta turistikleşme ve soylulaşma süreçlerinin insan ve kentsel mekân ve insan ilişkileri üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla yöntem olarak **doküman analizi** yöntemi kullanılmıştır; doküman analizi, yazılı veya görsel

materyallerin kavramsal çerçevenin oluşturduğu belirli bir bağlamsal izlekte, sistematik bir şekilde incelenmesi yoluyla bir araştırma sorusuna yanıt arayan nitel bir araştırma yöntemidir (Bowen, 2009). Kuzguncuk'un mekânsal ve toplumsal dönüşümünü incelemek için farklı kaynaklardan elde edilen belgeler analiz edilmiştir. Veri toplama sürecinde, Kuzguncuk'un mekansal dönüşümü ile ilgili mevcut belgeler sistematik bir şekilde taranmıştır. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Üsküdar Belediyesi ve Kuzguncuklular Derneği'nin arşivlerinde yer alan belgeler, Kuzguncuk'taki kentsel planlama ve turizm stratejilerine yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. Bu belgeler, Kuzguncuk'un sosyo-ekonomik yapısını ve fiziksel dokusunu etkileyen politikaların anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Ayrıca, Kuzguncuk'ta yaşayan yerel halkın deneyimlerini yansıtan gazetelerde yayımlanmış makaleler, yerel basın, dijital ve sosyal medya taranarak, semtteki soylulaşma ve turistikleşme süreçlerinin izleri sürülmüştür. Kuzguncuk ile ilgili hazırlanan tezler, makaleler, yerli ve yabancı yazarların kitapları, özellikle Kuzguncuk Bostanı mücadele sürecinde biriken yazılı ve görsel kaynakların yanında Kuzguncuklular Derneğinin yazılı, görsel ve dijital öğeler içeren geniş arşivi ve bu arşivde yer alan 2019 yılı Şubat ayında hazırlattığı envanter çalışması, İBB Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü'nün 2021 yılında hazırladığı "Kuzguncuk Senin" Mekân Kurma Yöntemi İle Katılımcı Süreç Tasarımı ve Eylem Planı Raporu, dijital yayınlar, sosyal medya paylaşımları çalışmanın verilerini oluşturmaktadır. Kuzguncuk'un turistikleşme sürecinde yakın tarihe ilişkin dökümanların taranmasının yanı sıra güncel duruma ilişkin sahada gözlem ve tespitlerle yapılan **mekansal analizler** de tezin içeriğinde yer almaktadır.

2. KENTSEL MEKANIN DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ

Kentsel mekan insanlığın tarihten bugüne getirdiği her türlü birikimin yeniden üretildiği yerdir, kültür mekanda üretilirken mekan da kültür üretir. Marks'ın tanımıyla kültür “doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir” (akt:Güvenç, 2020). Lefebvre (2014) 'nin çelişkili mekan olarak tanımladığı geç kapitalizmin mekanı modern kent metropolün karmaşıklığı ve kültürel kapsamı, dünyanın karmaşıklığını ve insanlığın bütün kültürel birikimini içermektedir (Lefebvre, 2014; Mumford, 2013,s.675). Kentler tarih boyunca çeşitli dönüşümler geçirmişlerdir, neoliberalizm çağında kentsel mekanın dönüşümünü etkileyen, dolayısıyla Kuzguncuk'un turistikleşmeye evrilen dönüşüm sürecini belirleyen faktörler bu bölümde kapitalizmin neoliberal dönüşüm aşamaları bağlamında incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlam altında güncel koşullarda öne çıkan metalaşma, turizm ve medya alt bağlamları irdelenecektir.

2.1. Kültürün ve Mekanın Metalaşması

Kültür sözcüğünün latince kökü “tarımda gelişim, ikamet etme, tapmaktan koruma” gibi kavramları karşılayan ve çok geniş bir anlam dağarcığı olan “colere” kelimesinden gelmektedir. Kültür, doğa düzeni yerine insanın müdahalesiyle düzen oluşturmaya, ona karşı görünen herşeyle mücadele etmesi, ona değer vermesidir (Bauman, 2010). Aydınlanma döneminde içeriği gelişen kültür kavramı, 18. yüzyılda bireyi tanımlayan bir kavram olmaktan çıkıp topluluğu da ima etmeye başlayarak yeni bir kavram olan uygarlık ile yanyana gelmiştir (Üstel, 2021).

Adorno ve Horkheimer ilk kez 1947 yılında Aydınlanmanın Diyalektiği adlı çalışmalarında ‘Kültür endüstrisi’ kavramını kullanmışlardır. (Adorno ve Horkheimer, 2014) Adorno'ya göre kapitalizm, geleneksel olarak kültüre özgü değerleri ele geçirmiş, kültürü maddi üretimin bir parçası haline getirilerek metalaştırmıştır. Bunun sonucunda kültür, tüm kurumların ve her şeyin karşısında içerdiği eleştirel momenti kaybederek endüstriyel bir ürün haline gelmiştir. (Adorno,

2007) Kültür endüstrisi ürünleri tüketime göre düzenlenen ve büyük  l de o tüketimin yapısını belirleyen ürünlerdir. En yüksek ve en düşük kültür düzeylerini bir araya getirmeye zorlayarak, tüketiciyi kendine uydururarak onu da kültür endüstrisini nesnesi haline getirmektedir (Adorno, 2003).

Kültür saf olamaz, kültürlerin birliğinden söz edilemez, farklı toplumsal katmanların, sınıfların farklı alt-kültürleri vardır. Kültürün birliğinden söz eden kapitalizm için kültür, tüketim ideolojisinin yeniden üretildiği rafine, üst düzey bir formdur (Lefebvre, 2010).

Kültür mekanda üretilir, aynı zamanda mekan da kültürün bir unsurudur. Toprak, tarih boyunca mülkiyetin konusu olmuş, kapitalizmin ilk döneminde de kullanım değeriyle  ne çıkmıştır. Ancak sonraki dönemlerde kent toprağı değişim değeriyle  ne çıkmaya başlamış, özellikle neoliberalizm döneminde tümüyle mübadelenin konusu olmuş, tam anlamıyla metalaşmıştır. Geçmişten günümüze her üretim biçiminin kendini ürettiği bir mekanı vardır, kapitalizmin üretim mekanı da modern kenttir. Lefebvre (2014) kapitalizmin mekanını çelişkili mekan olarak tanımlamıştır. Bu aşamada mekanın üretim mekanından tüketimin mekanına dönüşmesiyle kültür de metalaşmaya doğru evrilmiştir. Neoliberal dönemde kapitalizm her türlü çelişkiyi bertaraf ederek kültürü de ortalama standartta yeniden üretilip piyasaya sürmenin yöntemlerini geliştirmiştir.

Metalaşma biçimlerinin gelişimini açıkladığı makalesinde Evrensel (2017) herşeyin metalaştığı bu süreci şöyle açıklamaktadır:

    nc  metalaşma biçimi ise tam olarak Marx'ın tarif ettiği gibi, insanların başka bir şeyle mübadele edilebileceğine ihtimal vermedikleri her şey mübadeleye konu olmakta ve her şey para ile değiştirilebilir hale gelmektedir.

“ letilip aktarılan ama asla değişilemeyen; verilen ama asla satılmayan; edinilen ama asla satın alınmayan” erdem, aşk, bilim, vicdan, kültür, argo, kimlik, gelenek, gen, cinsellik, imge, boş zaman ve hatta metalaşmasına ihtimal verilmeyen ne varsa eř değer olan paranın karşısına çıkartılarak alınma bir etiket vurulmak suretiyle metalaştırılmaktadır. Bu biçim böylece tam da her şeyin metalaştığı sürece işaret etmektedir. (Evrensel, 2017)

Jameson (1994) geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak tanımladığı Postmodernizm döneminde bütün estetik üretim meta  retilimiyle bütünleştiğini ifade ederken mekan  retilimi sanatı olarak mimarlığın “*iktisada en esaslı biçimde yakın olan sanat*,

komisyonlar ve arazi değerleri halinde onunla hemen hemen dolayimsız bir ilişki içinde” olduğunu belirtir (Jameson, 1994, s.63).

Kültür ürününün piyasa değeri onun benzersizliği ile artar, ancak çok benzersiz olması piyasa dolaşımına girmesine engel de olacaktır. Kentsel mekanla bütünleşen kolektif sembolik sermaye kültürün bir parçası olarak mekanın değerini arttıran bir unsurdur. Kolektif kültürel sermaye mekana dair tarihsel özel çevresel niteliklere, tarihsel anlatılara, kültürel uygulamaların anlamlarına dayalıdır. Bu yere özel, benzersiz birikimin kullanıldığı en uç nokta ise turizmdir (Harvey, 2011).

Kültürün turizm, moda, medya ve eğlence sektörlerinde tüketim ürünü olarak pazarlanması için bu benzersiz birikimin ortalama piyasa koşullarına uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Turizm, kültürün yeniden üretildiği ve pazarlandığı bir sektör olarak mekanın da yeniden üretilmesi ve tüketime sunulmasının bir formudur. Bir mekana insanları çekmeyi amaçlayan turizm, bunu başardığı anda mekanı sıradanlaştırır (Lefebvre, 2010). Seyahatin ve iletişimin olanaklarının hızla arttığı küresel dünyada, her türlü tüketimin hızı da insan ölçeğinin üzerinde artmaktadır. Turizm endüstrisi de zamanın olanakları ile hızla büyümektedir, Britanyalı Etnolog Nigel Barney “hepimiz öyle ya da böyle Hawai gömlekli turistlermişiz” diyerek gelecekte kültür gibi temel kavramlar yok olacağını ifade etmektedir (akt: Han, 2024). Kuzguncuk gibi tarihi kent mekanları, çok kültürlülüğün mekânsal izleri ile yukarıda sözü geçen yeniden üretim ve metalaşma süreçleri için önemli kaynaklardır. Bu izleri oluşturan kültürlere ait değerlerin mekanla metalaşması bu çalışmada turistikleşme olgusuyla ilişkilendirilerek incelenmektedir. Bu olgunun kendini gösterdiği dönüşüm süreçlerini incelemeye yönelik kavramsal çerçeve bir sonraki başlıkta sunulmaktadır.

2.1.1. Kentsel mekanın turizmle dönüşmesi

Yaşadığımız enformasyon çağında gelişen medya ve iletişim teknolojileri ile hızlanan küreselleşme, seyahat kültürü ve tercihleri değiştirmekte bu etkilerle tarihi kent parçalarının, kırsal ve doğal alanların turistikleşme haritası giderek genişlemektedir. Çağımızda giderek büyüyen bir endüstri olarak turizm, tarihi kentlerde yoğunlaşırken kentsel mekanın bu endüstrinin talepleri doğrultusunda değişmesine ve yeniden örgütlenmesine neden olmaktadır.

1899’da yayımladığı “The Theory of The Leisure Class” (Aylak Sınıfı Teorisi) adlı kitabında Veblen, gösteriş amacıyla tüketim yapılabildiğini öne sürerek, ekonomi ve

toplum arasındaki ilişkide sınıfsal farklılıkların önemine işaret etmiş; **gösterişçi tüketimi** üst sosyal sınıflar ve onlara benzemeye çalışan sınıflar tarafından gösteriş amaçlı olarak yapılan alışverişler olarak tanımlamıştır. Ekonomik, kültürel ve teknolojik değişimlerle beraber yaşanan küreselleşme sürecinde tüketim kültürü tüm dünyaya yayılmıştır. Günümüzde gelişen iletişim teknolojileri, medya, turizm ve yaygınlaşan popüler kültür dünyayı küresel bir pazar yeri haline getirmiştir. Bu aşamada ürünlerin sembolik anlamaları daha da önem kazanmış, yüksek düzeyde ve göstermelik tüketim artmıştır (Güleç 2015; Soncu ve Çelik, 2022).

Modern dönemde değişen mekanı ve toplumsal ilişkilerin doğasını Marks ve Engels şöyle tasvir ederler:

Üretimin durmadan altüst edilmesi, bütün toplumsal koşulların aralıksız sarsılışı ve bitmek bilmeyen bir belirsizlik ve çalkantı burjuva dönemini öteki bütün dönemlerden ayırt eder. Bütün kemikleşmiş, donmuş ilişkiler arkaları sıra gelen eskiden beri saygıdeğer tasavvur ve görüşlerle birlikte silinip gider; yeni oluşanlar ise daha kemikleşmeye fırsat bulamadan eskir. Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey ayaklar altına alınıyor... (Marks ve Engels, 2014).

Başka bir deyişle, kapitalizm hakim sınıfın çıkarları doğrultusunda her dönemde mekanı, ekonomik ve toplumsal ilişkileri yeniden örgütleyen ve bu şekilde devam edebilen bir sistemdir. Kapitalizmin üretim merkezli olmaktan çıkıp tüketim merkezli bir sisteme dönüşmeye başladığı dönemde, 1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan neoliberal politikalarla, dünyanın önceki dönemde sanayi merkezi olan kentlerinde hizmete dayalı sektörler yer almaya başlamıştır, neoliberal dönemin bu eğilimleri 1990’lı yıllar itibariyle Türkiye’de de ağırlık kazanmıştır (Ayık ve Avcı, 2019). Bu dönemde gelişen bilgi ve iletişim teknolojileriyle, küresel sermayenin çekim alanları olarak ortaya çıkan Londra, New York, Tokyo gibi küresel kentlerde, sanayinin yerine, medya, finans, çeşitli danışmanlık hizmetleri, telekomünikasyon gibi sektörler geçti, endüstri sonrası dönemde bu şehirler yönetim, araştırma-geliştirme, iletişim, tasarım gibi ekonomik faaliyetlerin merkezi oldular (Sassen, 1991).

17. yüzyılda tedavi edilebilir bir hastalık olduğu düşünülen nostalji 20. yüzyılda modern bir hale gelerek bütün insanlığı sarmıştır. 1960’lı yılların ortalarından itibaren insanlığın geleceğe olan iyimser inançları yerini “küresel bir nostalji salgınına, kolektif

hafızası olan bir cemaate dokunaklı bir hasret, parçalanmış bir düntada sürekliliğe duyulan özleme” bırakmıştır (Boym, 2021). Neoliberal dönemde globalleşmenin de etkisiyle yerel kültür ve aidiyetler yeniden gündeme gelirken her şehir kendi kültürel mirasını yeniden keşfederek turizm sektörünün hizmetine sunmuştur. Sadece tarihsel dönemlerde değil erken kapitalizm döneminde üretilen endüstri yapıları da bu dönemde yenilenerek ulusal ve uluslararası turizmin kullanımına açılmıştır (Urry, 2018).

Hewison (1987) tarihin metalaştırıldığı, mirasın yapmacık bir tarih haline geldiği ve yeniden üretildiği bu sürece ‘miras endüstrisi’ adını vermektedir. Neoliberal dönemde insanların kimlikle ve tarihle bu kadar ilgilenmesini nedeni bu dönemin ortaya çıkardığı güvensizlik ve belirsizliğin yaygınlığıdır (Harvey, 1997). Tarihi mekanları turizmin kullanımına açmak üzere koruma adı altında yapılan müdahaleler tahribata neden olmaktadır, geçmişin estetize edilerek farklı bir bağlamda yeniden üretilmesi de müdahalenin başka bir türüdür.

Dünyanın gelişmiş ülkelerinin kentlerinde başlayan bu süreç zamanla diğer ülkelere ve kentlere yayılmıştır. Son yıllarda Türkiye’de geçmişten gelen farklı tarihsel özelliklere sahip kentlerin kentsel turizm konusunda çalışmalar yaptığı, dönüşüm ve tanıtım faaliyetlerine önem verdikleri görülmektedir.

1990’ların ikinci yarısında başlayan İstanbul’un küresel kent olmasına yönelik faaliyetler 2000’li yıllar itibariyle hız kazanmıştır. 1995 yılında yürürlüğe giren 1/50000 Ölçekli İstanbul Metropolen Alan Alt Bölge Nazım Planı hedeflerinde “İstanbul’un evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel ve doğal özdeğerlerine sahip çıkarak, tarihi ve kültürel kimliği ile özdeşleşen bir dünya kenti statüsü kazandırılması” olarak ifade edilen bu yönelim 2009 yılında yürürlüğe giren 1/100000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı kararlarında da yer almaktadır (Sağlam, 2019).

İstanbul, Türkiye ekonomisinin ağırlık merkezi olmasının yanı sıra coğrafi konumu ve tarihsel birikimi ile öne çıkmaktadır, bu birikim ile birlikte gelişen iletişim, ulaşım sektörleri ve üst ölçekli planlarda alınan kararlar İstanbul’da turizm sektörünün büyümesine neden olmuştur. İletişimin yeni biçimleri, artan eğitim ve gelir düzeyi, boş zaman değerlendirme biçimlerindeki değişim, otantik olanı keşfetme merakı ve nostaljik tarih algısı ülke ve kent içinde de turizm hareketlerini arttırmıştır. Ayrıca imalat sanayi ile karşılaştırıldığında turizm ve boş zamanla ilgili hizmetlerin yatırım

maliyetinin düşük olması, bu konuya ayrılmış fonların çoğalması yerel yönetimlerin boş zaman ve turizm projeleriyle uğraşmaya istekli olmasına neden olmaktadır (Urry, 2018).

Modern dönemde gelişen seyahat ve iletişim olanaklarıyla daha çok insanın dahil olabildiği turizm olgusu neoliberal dönemde farklılaşmış, artan rekabet koşullarının da etkisiyle turistlere yönelik mekanlar oluşturmak konusunda çok farklı ve karmaşık formlar ortaya çıkmıştır. (Urry ve Larsen, 2022)

Kentlerin turizm yoluyla dönüşmesini Gotham (2005) New Orleans Vieux Carre Mahallesi ile ilgili yaptığı çalışmada tanımlamış, bu süreci turizm soylulaştırması olarak adlandırmıştır. Farklı kullanımları olmasına rağmen turistikleşme (touristification) şeklinde yaygınlaşan kavram, kentin merkezine yakın tarihi parçalarında, ekonomik sermayesi düşük kültürel sermayesi yüksek sanatçı ve entellektüel kesimleri tarafından keşfedilerek yerleşilmesi ile başlayan, bu mekanlara orta ve üst sınıfların yerleşmesiyle devam eden soylulaştırma süreçleri içiçe geçen turizm faaliyetlerinin artmasını ifade eder. Turistikleşme süreçleri ve sonuçları mekanın özelliklerine göre bir örüntü oluşturarak farklılaşır, bu konudaki değerlendirme ancak disiplinlerarası bir çalışma ile yapılabilir. (Gotham, 2018; Ojeda ve Kieffer, 2020) Turistikleşme kavramı genellikle pasif bir tüketim biçimi olan kentsel turizm bağlamında ve bununla ilişkili olarak kullanılıyor olsa da, özellikle pandemi sonrası artan kırsal ve doğal alan turizmi için de kullanılabilir (Cocis ve Nikola, 2022).

Dünyadan Turistikleşme Örnekleri

Son yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde kentlerde gerçekleşen turistikleşme süreçlerinin farklı boyutlarıyla incelendiği çok sayıda makale yayınlanmaktadır. Turistik kentlerin kapasitesini aşarak artan ziyaretçi sayıları ve yerleşik nüfusu yerinden eden Airbnb gibi alternatif konaklama uygulamaları ile artan kısa dönemli kiralamalar ile ortaya çıkan aşırı turizm (overtourism) olgusu Venedik, Barselona ve Amsterdam gibi kentlerde tepkiler oluşmasına, önümüzdeki süreçler için yasal düzenlemelerin gündeme gelmesine neden olmuştur.

Ooi ve Stober (2010) Berlin ve Singapur ile ilgili çalışmalarında turistikleşmenin sahnelenmiş bir otantiklik yaratarak bir yerin özgünlüğünü tahrip ettiği sonucuna varmaktadır (Ooi ve Stober, 2010). Harrill (2004) olgu ile ilgili literatür çalışmasında

turistikleşme sonucunda yerleşik sakinlerin “kendi toplumlarında yabancı” gibi hissettiği, her şeyin turistik amaçlar için düzenlenip üretilerek meta haline geldiğini ifade etmektedir. (Harrill, 2004) Turistikleşmenin bir diğer sonucu da tarihi yerlerin bozulmasıdır ve bu konuda en sembolik örnek, İtalya'nın Venedik şehridir; tarihi merkez “o kadar kalabalık bir ziyaretçi kitlesine sahiptir ki artık yaşanacak bir yer değil, sadece turistlerin yeri” haline gelmiştir (Bujalance ve diğ., 2019).

Cocola-Gant ve Lopez-Gay (2020) Barselona’da yoğunlaşan Batı Avrupalı ve Kuzey Amerikalı göçmenlerin turizmin gelişimi ile birlikte soylulaşma sürecini nasıl yönlendiklerini araştırdıkları makalelerinde, Barselona’da turizmin ve ulusötesi soylulaştırmanın mekânsal olarak bir arada var olduğunu ifade etmektedir (Cocola-Gant ve Lopez-Gay, 2020). Cocola-Gant (2023) Barselona’da yaptığı başka bir çalışmada soylulaştırma konusunda bilim insanları tarafından önerilen yerinden edilme kavramsallaştırmasından ve yer psikolojisiyle ilgili katkılardan yararlanarak, mekansal yerinden edilmenin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın, turistikleşmenin insanların ait olduğu ve günlük yaşamları için güvendiği yerleri parçaladığını ve bu nedenle toplulukların zihinsel sağlıklarında bozulmalar ve mülksüzleşme, öfke ve hayal kırıklığı duyguları yaşamalarına yol açtığını savunmaktadır (Cocola-Gant, 2023).

Barselona şehir turizminin dönüşümü 1992 Barselona Yaz Olimpiyatları’na ev sahibi olmasıyla başlamış; ayrıca şehir 2004 yılında Avrupa Kültürler Forumu’na evsahipliği yapmıştır. Barselona’yı ziyaret eden uluslararası turist sayısı 1990 yılında 1.7 milyon iken, 2013’te 7,5 milyon, 2017’de 8.9 milyon olmuştur. İç turizme katılan turistler ve günübirlik ziyaretçiler ile bu sayının çok daha fazla olduğu düşünülmektedir (Cocola-Gant, 2018). Barselona’da, turizmin aşırılıklarına karşı yerel halkın protestoları 2000’lerin başlarından beri belgelenmiştir (Blanco-Romero ve diğ., 2019). Kısa dönemli kiralamalar, Airbnb’nin ortaya çıkmasından önce bile birlikte yaşam sorunlarına neden olmaktadır. 2005 yılında, yerel halkın talepleri doğrultusunda şehir meclisi sektöre ilişkin ilk düzenlemeyi onaylamıştır (Cocola-Gant, 2016). Şubat 2024’te Avrupa Parlamentosu, Avrupa kentlerinde giderek artan konut sorununa karşı halkı korumak amacıyla, Airbnb gibi internet üzerinden kısa süreli ev kiralayan uygulamalara sınırlama getiren bir yasal düzenlemeyi kabul etmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2024). Barselona’da aşırı turizme karşı yapılan son protestoların etkisi ile Haziran 2024’te Belediye Başkanı 10.000’e yakın konutun kısa dönemli kiralama

ruhsatlarının 2028 yılına kadar kademeli olarak iptal edileceği açıklamıştır (Url-1; Url-2).

Kim ve diğerlerinin (2021) turistikleşme sürecinde karakter değişimi yaşayan Güney Kore'deki Jeju Adasında yaptıkları çalışma, 2016 yılında, 600.000 kişilik ada nüfusunun yaklaşık yirmi katı turist aldığını, yakın zamanda birçok yeni restoran, alışveriş merkezi ve konaklama yeri inşa edilerek mahallenin ekonomik değerinin arttığını, artan gayrimenkul ve kira maliyetleri nedeniyle düşük gelirli sakinlerin dışarı atıldığını, yerel işletmelerin küresel franchise işletmeleriyle yer değiştirmeye başladığını tespit etmektedir (Kim ve diğ., 2021).

Gravari-Barbas ve Jacquot (2019) çalışmalarında dünyada turistikleşmenin en yoğun yaşandığı merkezlerden Paris'in dışında yer alan, Saint-Ouen bit pazarının 2010 yılında Paris Saint-Ouen bit pazarı olarak yeniden adlandırılarak dönüşümünü ve Paris'in merkezi turizm bölgesinin dışındaki daha büyük metropol alanlarındaki mahallelere doğru nasıl genişletildiğini anlatmaktadır (Gravari-Barbas ve Jacquot, 2019)

Mingues ve diğerlerinin (2019) Sevilla'da yaptıkları çalışma, şehrin merkezi bölgelerinde turizm işlevinin kademeli olarak artmasıyla turistikleşmeden önceki faaliyetlerin ve nüfusunun bir kısmını yerinden edildiğini ve bunun dünyanın en büyük kentsel eğilimlerinden biri olduğunu ifade etmektedirler (Mingues ve diğ., 2019).

Leccis (2023) Akdeniz'de bir liman şehri olan Cagliari'de yaptığı çalışmada yerel yönetimin dünyadaki birçok liman kenti örneğini izleyerek turizmi geliştirmek amacıyla kıyı şeridinin ve tarihi merkezin güzelleştirilmesi projeleri uyguladığını ve turistleri çekmek için politikalar oluşturduğunu anlatmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda Cagliari'ye gelen turist sayısında gözle görülür bir artış olurken turizm tanıtımı ve yerel topluluk ihtiyaçları arasında denge kurmak yerine, artan turistikleşme modeline boyun eğen kalkınma stratejileri ile turizmin Cagliari'de soylulaştırmanın itici gücü haline geldiğini anlatırken bu süreçte Venedik'te olduğu gibi (Van Der Borg, 2017) yerel topluluğa hizmet eden tarihi küçük işletmelerin büyük çoğunluğunun hediyelik eşya veya restoranlara dönüştürüldüğü, bunun da sakinlerin günlük yaşamlarında ciddi zorluklar yaşamasına neden olduğunu ifade etmektedir (Leccis, 2023).

Kwon ve diğerlerinin (2021) Seul'un kentsel merkezinde geleneksel ahşap konut mimarisi olan hanokların varlığından dolayı Hanok Koruma Bölgesi olarak belirlenen ve 2000'den 2015'e kadar, turizm merkezli kentsel canlandırma bölgesi olarak tanımlanan Seochon ve Bukchon bölgeleri ile ilgili çalışmaları, bölgeye artan talep nedeniyle konut fiyatlarında artış gözlemlendiği; ancak, mevcut konut binalarının ticarileştirilmesi nedeniyle konut bulunabilirliğinin azaldığını ifade ederek turistikleşmenin artan kamu veya özel sermaye yatırımları, kentsel dokuda ve nüfustaki değişiklikler ile kendini gösterdiğini tespit etmektedir (Kwon ve diğ., 2021)

Turistikleşme sürecine ilişkin ilginç çalışmalardan birinde Naef (2018), Kolombiya'nın ikinci büyük şehri Medellin'de hükümet ile FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) arasında 52 yıl süren savaştan sonra Medellin'deki Escobar'ın ayak izlerini takip eden, mezarını ve bir tanesi kartelin muhasebecisi olan kardeşi Roberto Escobar tarafından gayri resmi bir müzeye dönüştürülen eski ikametgahlarından bazılarını içeren turlarla şehrin uyuşturucuyla ilgili geçmişinin turistikleştirilmesini incelemektedir (Naef, 2018).

Turizm, erken dönemlerde tarihi kent merkezlerinde tarihi çevrenin korunmasına, gerekli yenileme çalışmalarının yapılmasına, yerel ekonomik kalkınmaya, yerel kimliğin güçlenmesine neden olurken; günümüzde dünyada birçok tarihi merkezin kapasitesinin çok üzerinde artan turist sayıları, altyapı ve trafik sorunlarına, su ve hava kirliliğinin, atıkların artmasına neden olmaktadır. Ayrıca yoğun turistikleşme, mekanı çekici kılan varlıkların bozulmasına ve sıradanlaşmasına neden olarak mekanın çekiciliğini azaltabilmektedir (Bujalance ve diğerleri, 2019).

Günümüzde gelişen teknolojilerle değişen boş zaman değerlendirme biçimleri, seyahat alışkanlıkları ve artan konaklama seçenekleri, insanları farklı yerler ve zamanlara ilişkin hikayelere dair artan merakları dünyada turizm hareketlerini gün geçtikçe daha da arttırmaktadır. Ayrıca değişen ve kişiselleşen zaman algısı, “zaman-mekandaki eşzaman bozulması serbest ve bağımsız gezginlerin”, öznel deneyimlerin artışına neden olmaktadır (Urry, 2018, s.322). Özellikle gelişen iletişim teknolojileri ve herkesin kişisel anlatısını paylaşabildiği görsel iletişim teknolojisinin son gelişmelerini de kullanan sosyal medya platformları seyahat deneyimlerini zenginleştirmekle birlikte, turistikleşmenin tetikleyicisi olmaktadır. Bu araçların etkileri bir sonraki bölümün konusunu oluşturmaktadır.

2.1.2.Turizm yayınları ve sosyal medya etkisi

İletişimin devrim niteliğindeki yeni binyıldaki hızlı değişimi günlük hayatımızı, tüketim biçimlerimizi, dünyayı algılama şeklimizi kökten değiştirmiştir. Özellikle internetin ve cep telefonlarının yaygınlaşması, geleneksel medyada televizyonun kullanılması kadar önemli bir fark yaratmıştır, bu nedenle cep telefonlarını artık kişisel iletişim araçları olarak adlandırmak gerekir. Günümüzde taşınabilir görüntü üretme cihazları “gerçek zaman ve mekân boyutlarında temsili zaman ve mekân boyutları ve deneyimleri” yaşatabilmektedir. Geleneksel medyadan farklılaşan en önemli özellik ise bütün bu görüntü ve deneyimlerin paylaşılabılır olmasıdır, bu şekilde bütün bu veriler dünyanın her yerini dolaşabilmektedir (Altunay, 2012). Williams, Rice ve Rogers (1988) yeni medyanın geleneksel medyadan temel farklarının etkileşim, kitlesizleştirme ve eşzamansız olabilme özellikleri olduğunu ifade etmektedir (akt:Altunay, 2012).

1990’lı yıllarda çalışmalarında günümüzün iletişim toplumunu “Ağ toplumu” olarak adlandıran Castells (2013) yeni iletişim teknolojilerinin yalnızca araçları değil, aynı zamanda geliştirilecek süreçleri de içerdiğini ifade etmektedir (Castells, 2013).

1990’larda gelişen internet teknolojileri ve kullanılmaya başlayan sosyal ağlar, geleneksel yöntemlerin çok ötesinde iletişim olanaklarının yolunu açmıştır. Kendileri de bir pazarlama dünyasının içinde üretilen bu uygulamalar kısa sürede etkili pazarlama mecralarına dönüşüp ve yaygınlaşmışlardır. Hem görsel medyanın bir biçimi olarak hem de kişilerarası iletişimin bir yolu olarak gelişen sosyal ağlar, mobil teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşan cep telefonlarıyla hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmişlerdir (Vural ve Bat, 2016).

Kentsel turizmin yaygınlaşmaya başladığı yıllar internet teknolojilerinin de geliştiği yıllara tekabül eder, bu teknolojilerin kentlerin tanıtımında kullanılması da bu yıllar içinde artmıştır. 2000’li yıllarda ise mobil teknolojiler ve sosyal ağların gelişmesi ve çeşitlenmesiyle görsel iletişimin çok önemli olduğu turizm sektörü, bütün tanıtım faaliyetlerini internet ve sosyal ağlardan yapmaya başlamıştır. Bu yıllar aynı zamanda kentlerin markalaşma çalışmaları yaparak birbirleriyle yarıştığı, tanıtım faaliyetlerinin önem kazandığı yıllardır.

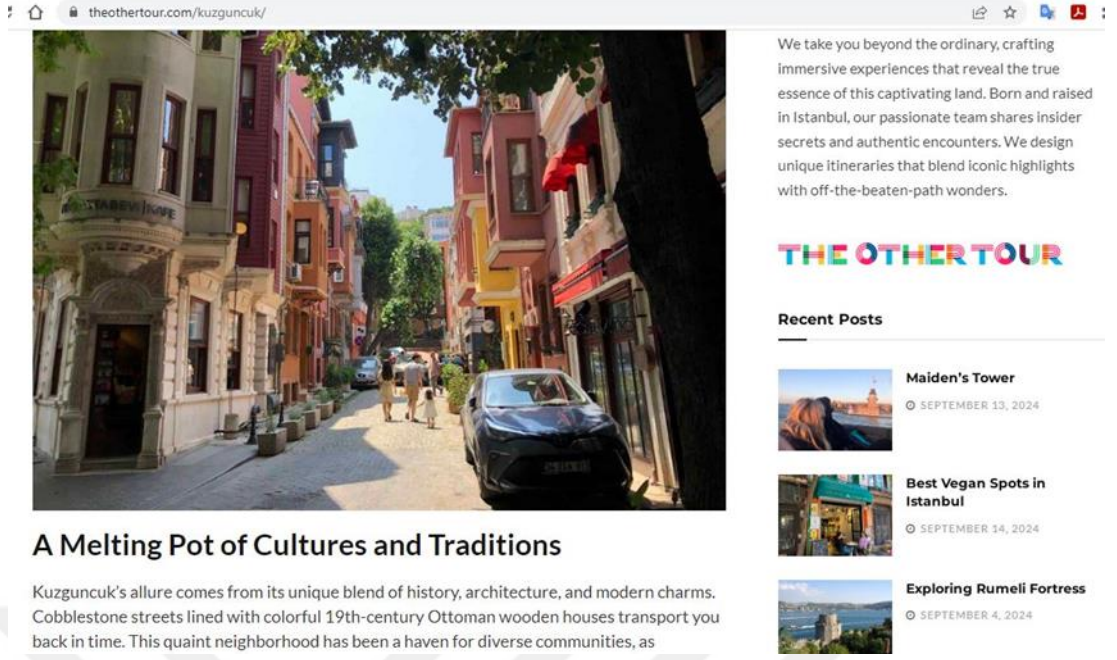
Sosyal medya kullanımı, dünya genelinde hızla popülerleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Küresel istatistikler, 2013 yılında sosyal medya platformlarında 1,7 milyar

kullanıcının kayıtlı olduğunu, 2023 yılında ise bu sayının yaklaşık %182’lik bir artışla 4,8 milyara ulaştığını ortaya koymaktadır (We are Social, 2023). Öngörülere göre, 2027 yılına kadar bu rakam 6 milyarı aşacaktır (Dixon, 2023). 2023 yılı verilerine göre, Türkiye’de kullanıcılar sosyal medyada günde ortalama 2 saat 54 dakika vakit geçirmektedir (We are Social, 2023). Bu teknolojiyi uzun süreler boyunca kullanan insan sayısının artması, sosyal medyanın insanları birbirine bağlamaktan daha farklı amaçlarla da kullanılmasına yol açmıştır. Yapılan araştırmalar, sosyal medyanın insanların tüketim tercihlerini etkilediğini ve seçim süreçlerinde rol oynayabileceğini göstermektedir (Sihombing ve Pramono, 2021).

Kişilerin kararlar verirken diğer insanlardan etkilendikleri geleneksel yaşamda da bilinen bir gerçektir, sosyal medya ile birlikte bu eğilim bambaşka bir boyuta geçmiştir. Günümüzde sosyal medya kullanıcılarının kişisel deneyimlerini paylaşmaları ve bu deneyimlerin geniş kitlelere ulaşması, turizm tanıtımında ve planlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medyanın sunduğu platformlar, seyahat eden kişilerin bilgiye kolayca erişmelerini ve kendi deneyimlerini paylaşarak diğerler insanları etkilemelerini sağlamaktadır (Aktan ve Koçyiğit, 2016).

Şekil 2.1: Instagramda oluşturulan kişisel rehberler (Kaynak: Instagram)

Şekil 2.2: Sanal rehberlerde Kuzguncuk (Kaynak:Url-3)

Turizm faaliyetleri turizm endüstrisinin doğası gereği ziyaretçilerin talepleri ve turistik işletmelerin, turizm acentalarının yönlendirmesi ile karşılıklı etkileşim halinde belirlenir. Yaşadığımız çağda iletişimin baş döndürücü hızı, kültürlerin paylaşılması aynı zamanda insanların beğenilerinin ve taleplerinin aynışmasına da neden olmaktadır, bu konuda turizm medyasının ve sosyal medya iletişiminin de etkisi giderek artmaktadır.

Tarihi kent yerleşimleri için giderek aynışan talepler mekanların kendi otantik özelliklerini korumalarını zorlaştırmaktadır. Turistler bir mekanı, nostaljik imajı ve otantik özelliklerinin cazibesıyla ziyaret ederken bir yandan da alıştıkları, her yerde karşılaştıkları hizmetleri talep etmektedirler (Ooi ve Stöber, 2010).

Şekil 2.3: Nail Kitabevi ve Bereketli Sokak

(Kaynak: Instagram)

Yapılan çalışmalarda gelişen teknolojilerle değişen seyahat ve tatil alışkanlıklarının kentsel turizm faaliyetlerinin önemli ölçüde artmasına neden olduğu gözlenmektedir; örneğin Berlin'i ziyaret eden turist sayısı 1990 yılında 2.8 milyon iken bu sayı 2013 yılında 11.3 milyona çıkmıştır (Bock, 2015). Özellikle son yıllarda sosyal medya platformlarında ve turistik bölgelerin tanıtımında artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) uygulamalarının kullanımı artmaya başlamıştır. Pujati ve diğerlerinin (2024) artırılmış gerçeklik uygulamalarının sosyal medyaya entegre edilerek yapılan turizm tanıtımlarının etkileri ile ilgili Endonezya'nın Madura Adasında yer alan Bangkalan için yaptıkları çalışma, turizm tanıtımında bilişim teknolojilerinin etkili bir şekilde kullanıldığını, bu teknolojilerin sosyal medya aracılığıyla kullanımının Bangkalan'daki turizmi önemli ölçüde arttırdığını tespit etmektedir. Hızla büyüyen dijital ortamıyla Endonezya, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Brezilya'nın

ardından küresel sosyal medya kullanımında dördüncü sırada yer almaktadır (Pujati ve diğ., 2024)

Şekil 2.4: Sanal rehberlerde Kuzguncuk (Kaynak:Url-4)

← #kuzguncuk

♥ 397 💬 3 ▼

👤 🌟 🌟

← #kuzguncuk

♥ 418 💬 26 ▼

👤 "Zaman; her şeyi iyileştirir, değiştirir ve dönüştürür." ... devamı

Tüm yorumları gör

21 Ağustos

Şekil 2.5: Simitçi Tahir Sokağı (Kaynak: Instagram)

← #kuzguncuk

♥ 502 💬 1 ▼ 165

👤 Dışarı kurulumdan kareler 🌟 Sevgili çiftimiz bizden , tanıştığımız yerde organizasyon yapabiliyimiz ? diye sordu . 😊 Kuzguncuk merdivenlerinin En güzel manzarasında yerimizi aldık . 📸 Ortaya çıkan

← #kuzguncuksokakları

♥ 138 💬 ▼

👤 Love of my life 🌟🌟

#gezelimgörelim #istanbul
#kuzguncuksokakları #üsküdersahil

Şekil 2.6: Bican Efendi Sokağı (Kaynak: Instagram)

Bu çalışmanın inceleme alanı olan Kuzguncuk ile ilgili Instagram sosyal-medya uygulamasında #kuzguncuk, #kuzguncuksokakları, #kuzguncuklife, #kuzguncukbostan etiketleriyle arama yapıldığında 500 bin civarında paylaşım olduğu görülmektedir. Bu paylaşımların pek çoğu da Kuzguncuk'ta neredeyse aynı açılardan çekilmiş fotoğrafları içermektedir.

Tarih boyunca kentler hem hareketin mekanı olmuş, hem de hareketli olmuşlardır, bu hareketlilik kentin yeniden üretimini belirlemiştir. Günümüzde mobil teknolojiler, kentsel mekanın yeniden üretilmesinin aracı olmaktadır, kentsel mekan, bu teknolojiler aracılığıyla maddi olmaktan çıkarılarak yeniden maddileşmektedir (Sheller ve Urry, 2006).

Yeni medyanın taşınabilirlik özelliği farklı zaman ve mekanların görsel temsillerinin her yere taşınmasını olanaklı hale getirmiştir. Kuzguncuk örneğinde görüldüğü gibi mobil iletişim araçlarıyla yapılan paylaşımlar adeta birçok bireysel sanal rehber oluşturmaktadır; elbette bu mekansal pratik mekanın yeniden üretimini de etkilemektedir.

2.2. Turizm Odaklı Dönüşümün Aşamaları

Dünyada modern turizmin küreselleşmeye, yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerine bağlı gelişmelere bağlı olarak geçirdiği aşamalar kitlesel turizmin yanısıra bireysel boş zaman deneyimlerine olan yoğun geçişte hangi eğilimlerin yaygınlaştığı üzerinden incelenebilir. Bu bağlamda tektipleşen mekan, deneyim, biçim ve biçemlerden kaçış da mekanların bireysel romantikleştirilmesini tetikleyen bir olgu olarak Jameson'un kültürel dönüşüm üzerine yaptığı postmodernizm eleştirileriyle kesişebilir. Bu bağlamda turizm odaklı dönüşümlere bakıldığında süregelen yaklaşımların nasıl evrim geçirmekte olduğu anlaşılabilir .

20. yüzyılın ortalarında Jacobs (1961), Lynch (1960), Cullen (1961), Alexander (1966) gibi kentsel tasarımın önde gelen kişileri tarafından kentlerin işlevsel ayrıma dayalı bir yaklaşımla oluşturularak tektipleştiği, bütünlüklü bir yaklaşımın olmadığı yönünde eleştiriler dile getirilmiştir.

Jacobs (1961) modernist yaklaşıma önemli eleştiriler yöneltmiş, endüstri devrimi sonrası oluşan yaklaşık yüzyıllık planlama ve mimarlık uygulamalarıyla kentlerin

yağmalandığını, kentlerin sönük ve sıkıcı hale geldiğini belirtmiş; Lynch (1961) Amerikalılar'ın yaşadıkları kentlerin çirkinliğinin farkında olduğunu ifade etmiş; Cullen (1961) benzer biçimde kentlerin sakinlerini beklentilerini karşılayamadıkları ve ruhsuz olduklarını vurgulamıştır. Alexander (1965) da kuramsal bir çerçeveden yaklaştığı eleştirilerinde bütünlüklü bir yaklaşımdan uzak olarak tasarlanan kentlerin bağlantısız parçalarının anlamlı bir bütün oluşturamadığını belirtmiştir (akt: Ünlü, 2018))

Avrupa'da da 1960'larda kentlerde modern mimarinin tekdüze formları, mekanların aynılanan hikayeleri modern mimariyi eleştiren yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olurken, kentin merkezinde yaşamak isteyen orta-üst sınıfların ve yatırımcıların özgün ama yıpranmış, değer kaybetmiş kentin tarihi merkezlerine ve merkeze yakın tarihi parçalarına ilgi göstermelerine yol açmıştır. İlk kez 1964 yılında Londradaki işçi mahallelerinde yaptığı çalışmada Ruth Glass (1964)'ın kullandığı **Gentrification (Soylulaşma/Soylulaştırma)** kavramı tarihi kent mekanlarını dönüşüm sürecini tanımlamaktadır (Glass, 1964).

1970'li yıllar itibariyle dünya ekonomisinin değişen paradigması kentleri üretimin merkezi olmaktan çıkarıp tüketim merkezleri haline getirirken kentsel mekan da bu mekansal pratiğe göre yeniden örgütlemeye, dönüştürmeye başlamıştır (Lefebvre, 2014). Neoliberal dönemde kentlerin değişimi ve dönüşümü hızlanmış, sermayenin ve üretim ilişkilerinin ihtiyaçları doğrultusunda bir dönüşüm döngüsüne girmişlerdir.

Bu yeni paradigmanın düşünsel ve sanatsal yansımaları postmodernizm olarak tanımlanırken, mimarlık bu yeni kültürel mantığın tartışıldığı alanların başında gelmiştir. Bunun en önemli nedeni mimarların doğrudan post-modern olarak tanımlanabilecek somut ürünler ortaya koymaları ve Jameson'un öne sürdüğü gibi *"geç-kapitalizm ile postmodern deneyim arasında en dolaysız ilişki"* nin görünürlüğünü sağlamasıdır (Zeka, 1994). Modernizm mekanı toplumsal amaçlar doğrultusunda tasarlanacak şey olarak düşünürken, postmodernistler için mekan zamandışı, toplumsal amaçlarla bağlantısı olmayan estetik ilkelerle biçimlendirilecek özerk bir şeydir (Harvey, 1997) .

Neoliberalizminin ve postmodernizmin dünyada ekonomik ve kültürel hegemonya kurduğu bu dönemde Doğu Bloku ülkeleri teker teker dağılmış ve sonunda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla iki kutuplu dünya sona ermiştir. 1989 yılında Berlin duvarının

yıkılmasıyla simgeleşen bu süreçte eski yönetimin politikalarıyla şekillenmiş doğu bloku kentlerinde de kentsel yenileme çalışmaları hızlanmıştır (Uysal, 2019).

Yirminci yüzyılın son yıllarında kentlerde hizmet sektörlerinin sanayinin yerini almaya başlamasıyla modern toplumda oluşan işbölümünde eğitim, beceri, bilgi gerektiren işleri yapan 'yeni' orta sınıf sınıf da giderek büyümeye başlamıştır, zihinsel emeğiyle varolan bu sınıfın bireyleri, daha fazla sorumluluk alıp karar verebildikleri bu sistemde sosyal ve ekonomik çeşitli ayrıcalıklar elde ederek tüketimi belirlemektedir (Keyder, 2013). Zukin (1998) kültürel sermayenin peşine düşüldüğü kent yaşamında, bu arayışın bireyleri çeşitli kültürel tüketim biçimlerine teşvik ettiğini, postmodernizmin bir sanat formu olarak yükselişinin ve beklentisi yüksek bir kuşağın yüksek kaliteli ürünlere olan tüketim taleplerinin artmasına neden olduğunu ifade etmektedir (Zukin, 1998). Bourdieu (2017) Ayrım adlı çalışmasında bu yeni orta sınıfı kültürel yapısı, tüketim örüntüleri ve beğenileri üzerinden ayrıntılı olarak incelemektedir (Bourdieu, 2014).

1964 yılında Ruth Glass tarafından Londra'daki işçi mahallelerinin üst ve orta sınıfların talebiyle dönüşmesine ilişkin çalışmasında tanımladığı soylulaştırma olgusu daha sonra New York, Paris gibi dünyanın büyük kentlerinden başlayarak (Carpenter ve Lees, 1995) bütün dünyaya hızla yayılmıştır. Soylulaştırma konusunda dünyada yapılan çalışmalarda yeni orta sınıf ve soylulaştırma ilişkisi çeşitli yönleriyle açıklanmaktadır (Zukin, 1987; Fillion, 1991; Ley, 1994).

Türkiye'de de 1980 sonrası sanayisizleşme yönündeki politikalar, yaşanan toplumsal değişimler sonucunda kentlerdeki varlığı artan yeni orta sınıfın postmodern kültürel eğilimleri tarihi kent merkezlerinin soylulaştırılması sürecini etkilemiştir (Şen, 2011).

1980'li yıllar itibarıyla, yukarıda anlatılan sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle İstanbul'da tarihi kent merkezlerinde, Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit, Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy, Haliç'te Fener ve Balat başlayan dönüşüm (Behar ve İslam, 2006), mekanın özelliklerine, çevre koşullarına, mülkiyet durumlarına, mimari özelliklere göre değişen şekillerde ve hızda bugün de devam etmektedir. Çevresel ve mimari özellikleri nedeniyle koruma altına alınan tarihi kent parçalarında inşaat sektöründe ticari fırsatların sınırlı artışı, bu bölgelerde dönüşümün soylulaşma, ticarileşme ve turistikleşme yönünde olmasına neden olmaktadır. **Kentsel mekanın turizmle dönüşmesi** başlığı altında dünyadaki tarihi kentlerin turistikleşme

süreçlerine ilişkin örneklerde söz edildiği gibi, kentlerin tarihi, kültürel ve coğrafi özelliklerine bağlı olarak çok farklı turistikleşme süreçleri gözlenmektedir.

Kuzguncuk kendi halinde bir Boğaz yerleşimi iken de İstanbul halkının zaman zaman ziyaret ettiği mekanlara sahipti. Can Yücel, Cengiz Bektaş ve başka sanatçıların yaşadığı mahalle olarak ilgi çeken, onların oluşturduğu somut olmayan mirası takip eden okuyucular, öğrenciler, sanat severler Kuzguncuk'u merak ediyorlardı. Hafta sonları Kuzguncuk'a gelip Çınaraltı Kahvesinde Can Yücel'i görmenin, akşam İsmet Baba'nın Yerinde birkaç kadeh içmenin, Cengiz Bektaş'ın evinin sokağında yürümenin o yıllarda da bazı çevrelerde tercih edilen bir etkinlik olduğu alanda yapılmış yapılandırılmamış söyleşilerde yer almaktadır. Daha sonra Kuzguncuk'u mekan olarak kullanan ünlü televizyon dizileri mahalleyi daha çok insanın ziyaret etmesine neden olmuştur. Bu dizilerin ilki TRT'nin tek kanal olduğu 1980'li yıllarda yayınlanan Perihan Abla dizisidir. Ardından çok kanallı yıllarda Ekmek Teknesi, Hayat Bilgisi gibi dizilerin Kuzguncuk'un tanınmasında önemli etkileri olmuştur. Ancak yavaş ilerleyen bu süreç 1990'lı yıllarda, yukarıda anlatılan küresel ve yerel gelişmelerle hızlanmaya başlamış ve mahallenin bu yapımlar üzerinden popülerleşerek ziyaretçi akınına uğraması tepkilere neden olmuştur. (Url-5)

Kuzguncuk 20. yüzyılın ilk yarısında özellikle nüfus yapısı ile ilgili yaşadığı radikal dönüşümlerden sonra da mekansal bütünlüğünü korumuş, geçmişten gelen hikayesini zamana aktarabilmiştir. 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla dünyada ortaya çıkan sosyal ve ekonomik dönüşümler, insanların modern zaman ve uzamla yaşadığı uyumsuzlukları ortaya çıkarmış, Kuzguncuk gibi hikayesini ve ölçeğini koruyan mekanlara ilgi artmıştır. Bu eğilim de Kuzguncuk gibi mekanları yeniden bir dönüşüm döngüsüne sokmuştur.

Aşağıdaki alt başlıklarda Kuzguncuk'un dönüşümünün ekonomik ve sosyal nedenleri, dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik, politik ve sosyal olaylarla bağlantıları ile değerlendirilerek anlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Ekonomik nedenler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan üretimle piyasalarda arz talep dengesinin bozulması, 1970'li yıllarda işsizlik ve enflasyonun aynı anda yükselmesi ile kendini gösteren kapitalizmin büyük krizi, serbest piyasa yanlısı politikaların yeniden güçlenmesine neden oldu. Batıda savaş sonrası uygulanan sosyal devlet politikaları,

Doğu blokunun zayıflaması ve Sovyeter Birliğinin yıkılmasıyla terkedilerek yerini neoliberal politikalara bıraktı, kısa sürede neoliberal politikalar dünya genelinde çeşitli yöntemlerle uygulamaya sokuldu. Lefebvre'nin ikinci çevrim diye adlandırdığı kapitalizmin bu döneminde sanayi sektörü yerine gayrimenkul, finans, inşaat sektörleri önem kazanmıştır. Bu aşamada artık mekanın kendisi bir meta olarak üretilmekte, üretim kavramı mekanı da kapsayacak şekilde genişlemektedir. (Lefebvre, 1976)

Sanayileşme ile hızla büyüyen şehirlerle ilgili kalkınma odaklı sorunlar, 1963 yılından itibaren yapılan beş yıllık kalkınma planlarında ekonomik faaliyetlerin mekan içindeki etkileri dikkate alınmadan sadece ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda planlama yapıldığı için kısa sürede gerçekleşen kent merkezli büyüme kentlerin sorunlarının da büyümesine neden olmuştur. Gürsel (1990)'in "plansız gelişme", Tekeli (2008)'nin bölgesel planlamada eksiklikler olarak tariflediğı bu olgu genellikle plansız ya da çarpık kentleşme tamlamalarıyla adlandırılmaktadır. Oysa bu çalışmalarda da vurgulandığı gibi sorun, kentsel bütünlüğün, ekonomik ve politik amaçlarla yapılan parçalı planlarla bozulmasıdır (Yağcı, 2013).

Türkiye'de de 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan 12 Eylül 1980 darbesiyle devam eden süreçte içe dönük kalkınmaya dayalı ekonomik politikalar terkedilerek neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde devletin sermaye üzerindeki kontrolü azalmış, kamuya ait kuruluşlar özelleştirilmiş, sendikaların ve işçi sınıfının gücü azalmış, uluslararası sermayenin ticari hareketleri giderek daha da serbestleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ABD'nin tek güç haline gelmesiyle neoliberal politikalar İMF ve Dünya Bankası tarafından tüm ülkelere dayatılmıştır (Pamuk, 2014). Artan iletişim olanakları ve teknolojik gelişmeler de küreselleşme hızını arttırarak neoliberal politikaların tüm dünyaya hızla yayılmasına neden olmuştur. Küresel çağında kapitalizm artık üretim değil tüketim merkezli, kapitalist üretimin merkezi olan kentler de hizmete dayalı sektörlerin ve tüketicinin merkezi olmaya başlamıştır.

Marshall yardımları ve değişen tarım politikaları ile 1950'li yıllardan sonra Anadoludaki köy nüfusunun başta Türkiye sanayinin merkezi İstanbul olmak üzere olan İstanbul kentlere doğru akmaya başlamıştır (Tekeli, 2008). Bu yıllarda artan sanayi yatırımları ve nüfusla büyüyen İstanbul'da 1980 sonrasında özellikle 1990'larda sanayinin şehrin dışına taşınma kararlarıyla hizmete dayalı sektörlerin varlığı artmıştır. 1980 sonrasında kentlerde büyüyen hizmet sektörünün çalışanları,

yeni orta sınıflar bu yeni ekonomik paradigmanın kültürünün üreticileri ve tüketicileri olmuşlardır.

İstanbul, bu süreçte de artan nüfusla birlikte gerilen siyasi atmosferde büyümeye devam etmiştir, bir yandan 1980-1990'lı yılların savaş atmosferi, ülkenin siyasi koşulları, kentleşme politikaları ve tarımda azalan istihdam nedeniyle Anadolu'nun diğer kentlerinden İstanbul'a akış devam etmiştir. Bu dönemde küresel kapitalizmin ekonomi politikası neoliberalizm, kentleri, kentsel toprağı sermaye birikiminin merkezine yerleştirmiştir. 1988 yılında hizmete açılan ikinci boğaz köprüsü İstanbul'u kuzeye doğru büyütürken, hızla yeni mahalleler hatta ilçeler oluşmaya başlamıştır. (Erbaş, 2018)

Neoliberal politikalar uygulanırken artan konut sorununa çözüm olarak 1984 yılında 1982 Anayasası'nın çevre ve konut haklarına dair 56. ve 57. maddeleri uyarınca, 2985 sayılı yasa ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Ancak kar amaçlı olmayan bu kurumun ekonomik kaynakları kesilince 1990 yılında TOKİ adıyla ayrı bir şirket olarak faaliyetine devam etmiştir; bu şekilde de devletin sosyal konut üretme görevi, şirket formunda örgütlenmiş, sınırsız yetkilerle donatılmış, özerk bir kamu kuruluşuna devredilmiştir. Genel olarak TOKİ'nin çalışma biçimi, doğrudan kamuya ait ya da kamulaştırılmış arazilerin özel sektörle ortak projeler yapılarak, sosyal konut adı altında kentsel yoksulluğu merkezin dışına transfer edecek tip projeler üretilmesi şeklinde özetlenebilir (Aysev Deneç, 2014).

1996 yılında Birleşmiş Milletler HABITAT II Konferansı İstanbul'da yapılmış, konferansın ana teması dünyada herkes için yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri oluşturulmasını ifade eden “konut hakkı” olarak belirlenmiştir (TOKİ, 1999). Sonraki yıllarda ise neoliberal ekonomik politikalar ve siyasi tercihlerle konut temel bir hak olmaktan çıkarak ekonominin lokomotif sektörü haline gelince “konut sektörü” kavramı daha çok kullanılmaya başlanmıştır. 1999 körfez depreminden sonra İstanbul'da deprem odaklı dönüşüm söylemi ile yükselen konut ve gayrimenkul piyasası kentteki inşaat faaliyetinin artmasına neden olmuş, kamunun da desteğiyle büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir (Yalçınan ve diğ., 2014).

Türkiye'de 2001 krizinden sonra değişen iktidar, özelleştirme projelerine ağırlık vererek ülkeye yüksek miktarda para girişi sağlamıştır; uygulanan ekonomik program enflasyon ve faiz oranlarının düşmesine neden olmuş buna paralel olarak da döviz

kurlarında dalgalanma yaşanmamıştır. Türk lirasının değer kazanması, kentsel dönüşüm projelerine sağlanan avantajlarla inşaat sektöründeki yükseliş, diğer yatırım araçlarının getirilerinin konut yatırımı getirilerinden az olması, yabancılara konut satışını artması, 2005 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği müzakere sürecinin başlaması ile konut satışlarında büyük bir yükseliş gerçekleşmiştir. 2006 yılında İstanbul Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmiş, 80'lerden bu yana küresel dünyaya açılmaya çalışan Türkiye için bir köprü görevi gören İstanbul'un devam eden büyüme ve gelişme oranı 2000'lerde daha da hızlanmıştır. Türkiye ekonomisinin yıllık büyümesi 2002 ile 2007 arasında ortalama %7 oldu ve gayri safi milli hasıla aynı dönemde 350 milyar dolardan 850 milyar dolara çıktı. Bu süreçte pek çok yeni konut satılırken, eski konutların bir kısmı da el değiştirmiştir (TUİK, 2024). Konut piyasasında artan talep konut fiyatlarının da artmasına neden olmuş (Kargı, 2013), 2000'li yıllarda İstanbul dünyanın en kalabalık metropoller arasında sayılmaya, dünyanın marka kentlerinden biri haline gelmeye başlamıştır.

Politik ve ekonomik gelişmelerle artan konut talebi kent içinde ve çevresinde kapalı siteler şeklinde konut üretimini arttırırken, yapılan yasal düzenlemeler, artan inşaat faaliyetleri, kentin merkezindeki yıpranmış tarihi kent parçalarında da yenileme projeleri ve mülkiyet dönüşümlerini hızlandırmıştır. 1990'lı yıllarda kamu tarafından ya da serbest piyasa aktörlerinin müdahaleleriyle dönüşmeye başlayan tarihi kent merkezlerinde 2000'li yıllarda emlak fiyatları ve mülkiyet dönüşümleri artmıştır (Şen, 2006, Türkün ve diğ., 2021).

İstanbul'un tarihi mahallelerinin büyük bölümünde soylulaştırma ile başlayan dönüşüm süreçleri, artan iletişim olanakları, İstanbul'un bir marka kent olarak pazarlanması, Avrupa Kültür başkenti olması, çeşitli uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmasıyla artan turist sayısı ile ticarileşme ve tursitikleşme şeklinde devam etmektedir. Son yıllarda dünyanın büyük metropollerinde soylulaşmanın dördüncü aşaması olarak ortaya çıkan orta sınıf soylulaştırıcıların yerinden edilerek yerlerine üst sınıfların yerleşmesiyle ortaya çıkan süper soylulaşma kavramından da söz edilmektedir (Türkün ve diğerleri, 2021).

Kurtuluş'un (2006):

“1980'li yıllardan itibaren dünyada ve Türkiye'de mekansal dönüşüm iki temel üzerinde yükselmektedir:

1. Neoliberal politikalar ile birlikte devlet ile sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanlarda sınıfların hak sahipliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenme çabası.
2. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekansal varlığının aşındırılması”

şeklinde ifade ettiği gibi, kentin merkezinde ve çeperinde gerçekleştirilen büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleriyle, kentteki mülkiyet ilişkileri sermayenin lehine yeniden düzenlenmiştir (Kurtuluş, 2006).

Tarihi mahallelerin bir kısmında merkezi iktidarın müdahalesiyle gerçekleşen kentsel dönüşüm/soylulaştırma projeleri (Sulukule, Tarlabası, Ayvansaray, Süleymaniye...) yapılırken bazılarında kısmen yapılan düzenleme ve yeniden işlevlendirme projeleri dönüşüm sürecini başlatmış (Fener, Balat, Ortaköy....) bir kısmı (Cihangir, Galata, Kuzguncuk...) ise herhangi bir müdahale olmadan kente gelen ya da yaşayan kentlileşme arzusu yüksek orta-sınıfın neden olduğu “marjinal soylulaşma” (Şen, 2006; Mendes, 2013) olgusuna sahne olmuştur.

Bu çalışmada, Kuzguncuk’un sanat ve kent kültürü ile temaslanma arzusu yüksek kitlelere çekici gelen özgün tarihi, yapıların ölçek ve nitelikleriyle, coğrafi ve sosyal yapısıyla Cihangir ve Galata gibi marjinal soylulaşmaya konu olabilecek semtlere kıyasla uzun zamana yayılan kendine has demografik dönüşüm ve soylulaşma süreçleri geçirdiği varsayılmaktadır. Kentin transfer merkezlerine diğer örneklerle göre daha uzak olan konumu, ölçeği, özgün mimari ve küçük ölçekli ticari dokusu, tarih boyunca mahalle kültürü kurup sürdürebilmesi gibi özellikleriyle, hem yerli hem de yabancı turistlerin vazgeçilmez uğrak noktalarından biri haline gelmesi daha yeni bir olgudur; 2010’lu yıllar itibarıyla İstanbul’da artan turizm faaliyetlerinin kentsel mekanın yapısını bozmasıyla “otantizm” ile ilişkilenen daha farklı bir turizm soylulaşması yaşanmasına sahne olmaktadır.

2.2.2. Sosyal nedenler

İstanbul’un 19. yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında yaşadığı dönüşümlerin nedenleri o dönemde ekonominin önünde olan siyasal koşullardır, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri ve Türkiye

Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde uygulanan siyaset ülkenin birçok yerinde ve İstanbul'da demografik hareketlere neden olmuştur. Yirminci yüzyılın başında nüfusunun %50 den fazlası Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler ve diğer yabancılardan oluşan İstanbul'da, yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde bu oran %1'e düşmüştür (Bali, 2020).

1942'de ülkedeki gayrimüslimlerden alınması yasalaşan Varlık Vergisi, bu kesimin gayrimenkullerini terk etmek ya da satmak zorunda kalmasına neden olmuştur. Ülke sermayesini Türkleştirmek amacıyla çıkarılan Varlık Vergisi 1944 yılında kaldırılana kadar şehrin merkezinde yer alan gayrimenkullerin büyük bir kısmı el değiştirmiş, Türk asıllı vatandaşlar ve kamu tarafından satın alınmıştır (Aktar, 2000).

6 Eylül 1955'te Demokrat Partinin yayın organı İstanbul Ekspres gazetesinde yayınlanan 'Atatürk'ün Evi Bombalandı' yalan haberi ile başlayan olaylarda Rumlara ait işyerleri, evler, kilise ve okullar tahrip edilmiş, iki gün süren bu olayların ardından pek çok Garyimüslim vatandaş ülkeyi terketmiştir. 1964 yılında Kıbrıs'ta gerilen atmosfer nedeniyle Türk hükümeti Atatürk ve Venizelos arasında 1930 yılında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması' nı tek taraflı olarak feshetmiş, bunun sonucunda İstanbul'da yaşayan 12.000 civarında Rum asıllı Türk vatandaşı apar topar sınırdışı edilmiştir. 1974 Kıbrıs Askeri Harekatı sırasında ise son kalan gayrimüslim nüfusun büyük bölümü Yunanistan başta olmak üzere başka ülkelere gitmişlerdir (Hür, 2016).

1946 yılında Türkiye çok partili döneme geçmiş, ardından 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti iktidara gelmiş ve Adnan Menderes Başbakan olmuştur. 1948-52 yılları arasında ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde yaptığı kalkınma amaçlı yardımlarla tarımın desteklenmesi ve makineleşmesi, kentlerde sanayi yatırımlarının yapılmaya başlanmasıyla Türkiye'nin köy nüfusunun kente doğru göç hareketi başlamıştır (Tekeli, 2008). Bu aynı zamanda artan sanayileşmenin işgücü ihtiyacını karşılaması için de gereklidir; Avrupa'da da kapitalizmin birinci çevriminde işgücü ihtiyacı köylerden kentlere gelen topraksız köylü nüfusu ile sağlanmıştır. Göçle gelen nüfusun bir kısmı, Türkiye'de gelişen sanayiinin merkezi olan İstanbul'da, sayıları hızla artan fabrikalarda çalışmaya başlayarak, kent merkezine yakın, sanayinin yoğunlaştığı Haliç kıyılarında ve Boğazın iki yakasındaki İstanbul'un Yahudiler, Ermeniler ve Rumların boşalttığı eski mahallelere yerleşmiş; artan ihtiyaçla kentin çeperindeki çoğunlukla kamuya ait boş arazilerine gecekondular yapılmıştır (Kıray,

1998). 1923-1950 arasında Türkiye'nin bütün şehirlerine eşit olarak yaklaşan idari yaklaşım bu yıllardan sonra belli başlı şehirlere ve özel sermayeye ağırlık vermeye başlamıştır. Sanayileşmenin hızlandığı bu dönemde siyasi iktidar, özel sektörün de önünün açacak şekilde konut sorunun gecekondulaşma ile çözülmesine izin vermiş, bu çözüm hem sermaye hem devlet açısından kolaylaştırıcı olmuştur (Çakır, 2011).

İstanbul 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca Türkiye sanayinin ve işçi sınıfının en yoğun kenti olarak Anadolu'dan göç almaya devam etmiştir. 1970'li yıllarda, dünya kapitalizmi krizden çıkmaya çalışırken bu kriz Türkiye'ye ekonomik ve siyasi gelişmelerle yükselen muhalif hareketler, ideolojik ve politik çatışmalar olarak yansımıştır (Aydın ve Taşkın, 2016).

Kuzguncuk'tan 1942'den sonra gidenlerin yerine önceleri İstanbul'daki müslüman nüfus ve Balkanlardan gelenler yerleşmiştir. Sonraki yıllarda Kuzguncuk daha çok Karadeniz bölgesinden, önce Kastamonu ve daha sonra Rize'den gelenlerin tercih ettiği bir mahalle olmuş, gelenlerin bir kısmı mahalleyi terkeden gayrimüslim sakinlerin evlerine yerleşirken bir kısmı da imara açılan alanlarda inşa edilen betonarme konutlara yerleşmiştir. Kuzguncuk'ta bu dönemde inşa edilmiş modern mimari örnekleri bugün de kullanılmaktadır.

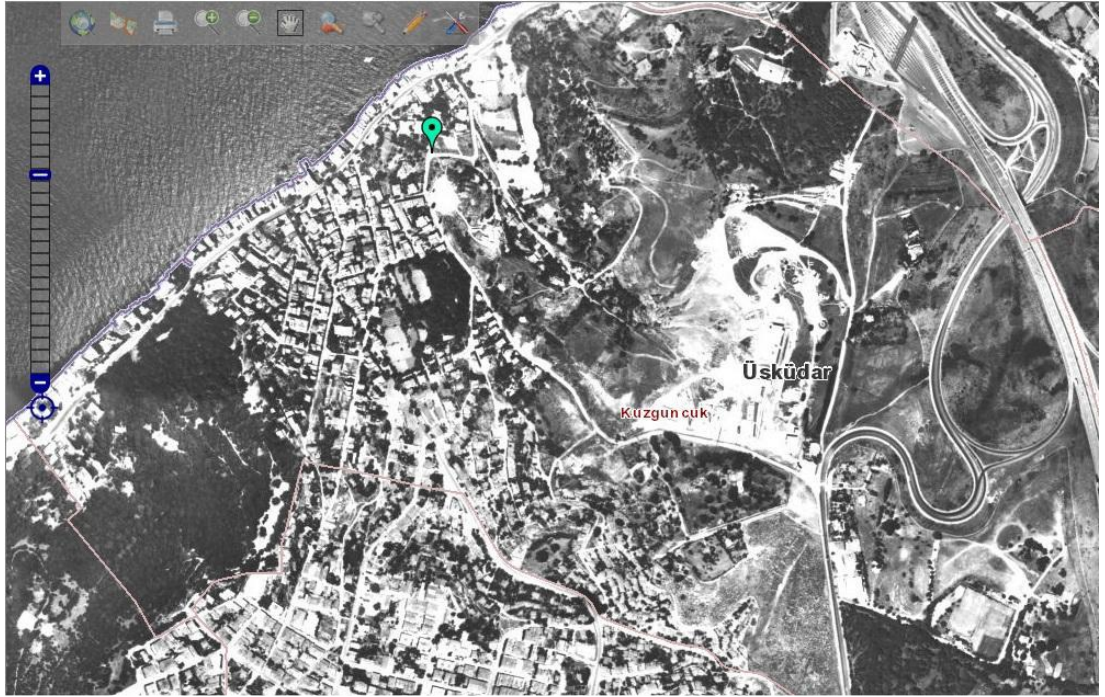
1960'lı yıllara kadar çok fazla değişmeyen Kuzguncuk'un dokusu özellikle I.Boğaz Köprüsü'nün yapılmasından sonra 1980'lere kadar yeşil alanların da parsellenmesiyle yoğun bir yapılaşma süreci geçirmiştir (Şekil:2.7 ve Şekil: 2.8).

1979 yılında Cengiz Bektaş taşındığında Kuzguncuk, yıpranmış ve hatta bir miktar köhneleşmiş evleri, geleneksel mahalle dokusu, esnafı, farklı dinlerin yanyana ibadet mekanları, sakin ve samimi atmosferiyle eski İstanbul mahallesi idi (Bektaş, 1996).

Dünyada da değişmeye başlayan ekonomik ve sosyal paradigma 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle Türkiye'de de etkisini hızla gösterirken; ekonomi ve siyasetin her alanda temel belirleyici olduğu, sosyal ve kültürel değerlerde ortaklaşmanın kaybolmaya başladığı kapitalizmin neoliberal döneminde, mekan da sosyal ve kültürel içeriğinden ayrılma sürecine girmiştir (Harvey, 2007). Aynı zamanda geçmişten bugüne kültürün taşıyıcısı da olan kentin tarihi mekanları yeni sistemin bakışıyla geçmişten farklı olarak yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır.

Şekil 2.7: 1966'da Kuzguncuk'un havadan görünüşü (Kaynak: Url-6)

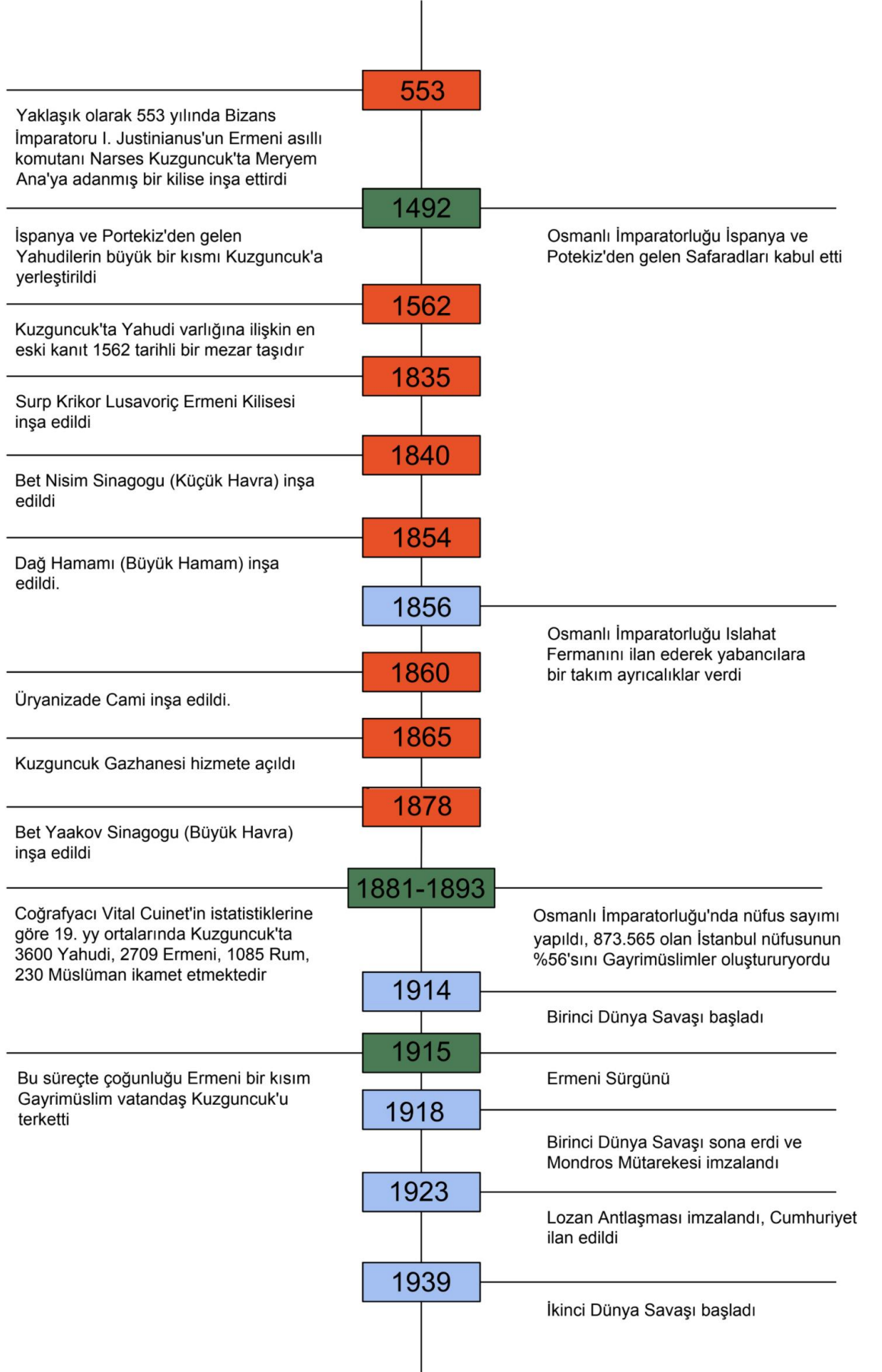
Şekil 2.8: 1982'de Kuzguncuk'un havadan görünüşü (Kaynak: Url-6)

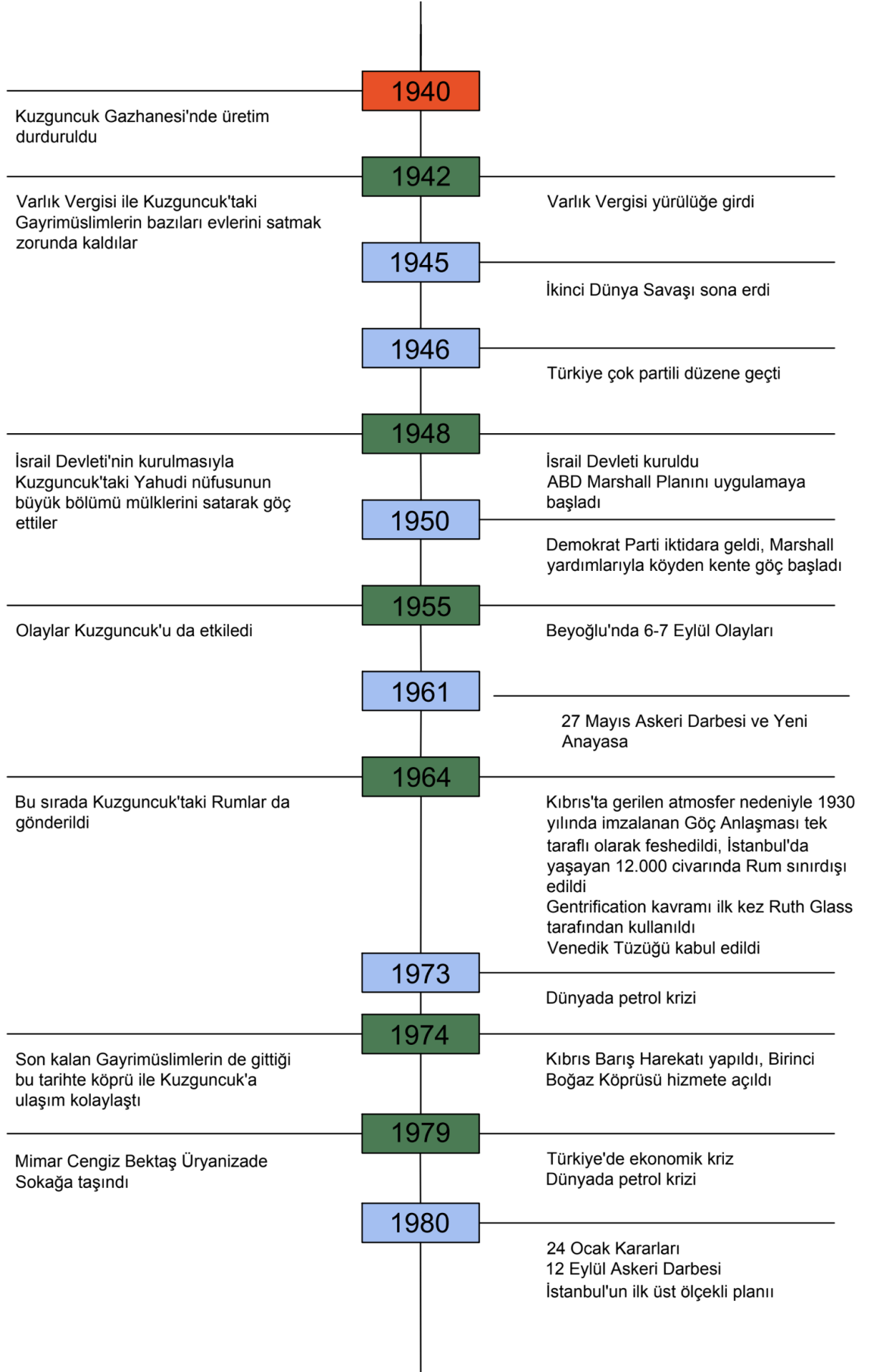
Türkiye’de imar hukuku ve kültür varlıklarını koruma hukukunun düzenlenmesi, mekanın metalaşması ile kendini gösteren neoliberal süreçte gerçekleşmiş; 1983 yılında Boğaziçi Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1985 yılında İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Öncesinde bu konudaki mevzuatın yetersizliği, sivil mimari örneği kültür varlıklarının bir kısmının yok olarak yerlerine apartmanlar dikilmesine neden olmuştur.

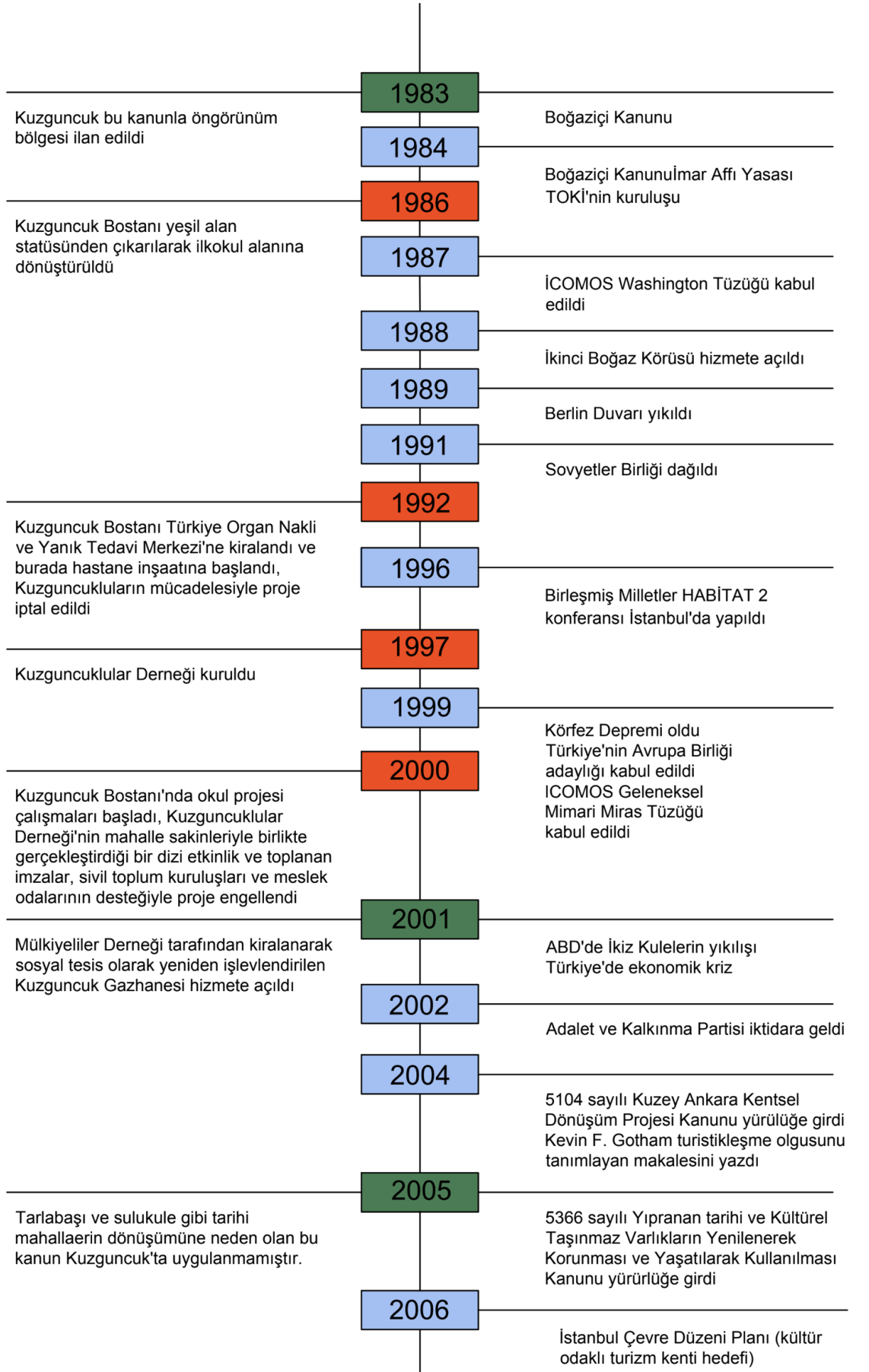
1990’lı yıllarda gelişen teknoloji, iletişim olanakları özellikle internet ve mobil iletişim teknolojileriyle global sermaye hareketleri artmış, yerel ve uluslararası şirketler aracılığıyla dönüşüm ve soylulaştırma projeleri devlet desteği ile hayata geçirilmeye başlamıştır. 2005 yılında çıkarılan Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunla İstanbul’un tarihi mahalleri dönüşüm kapsamına alınmıştır.

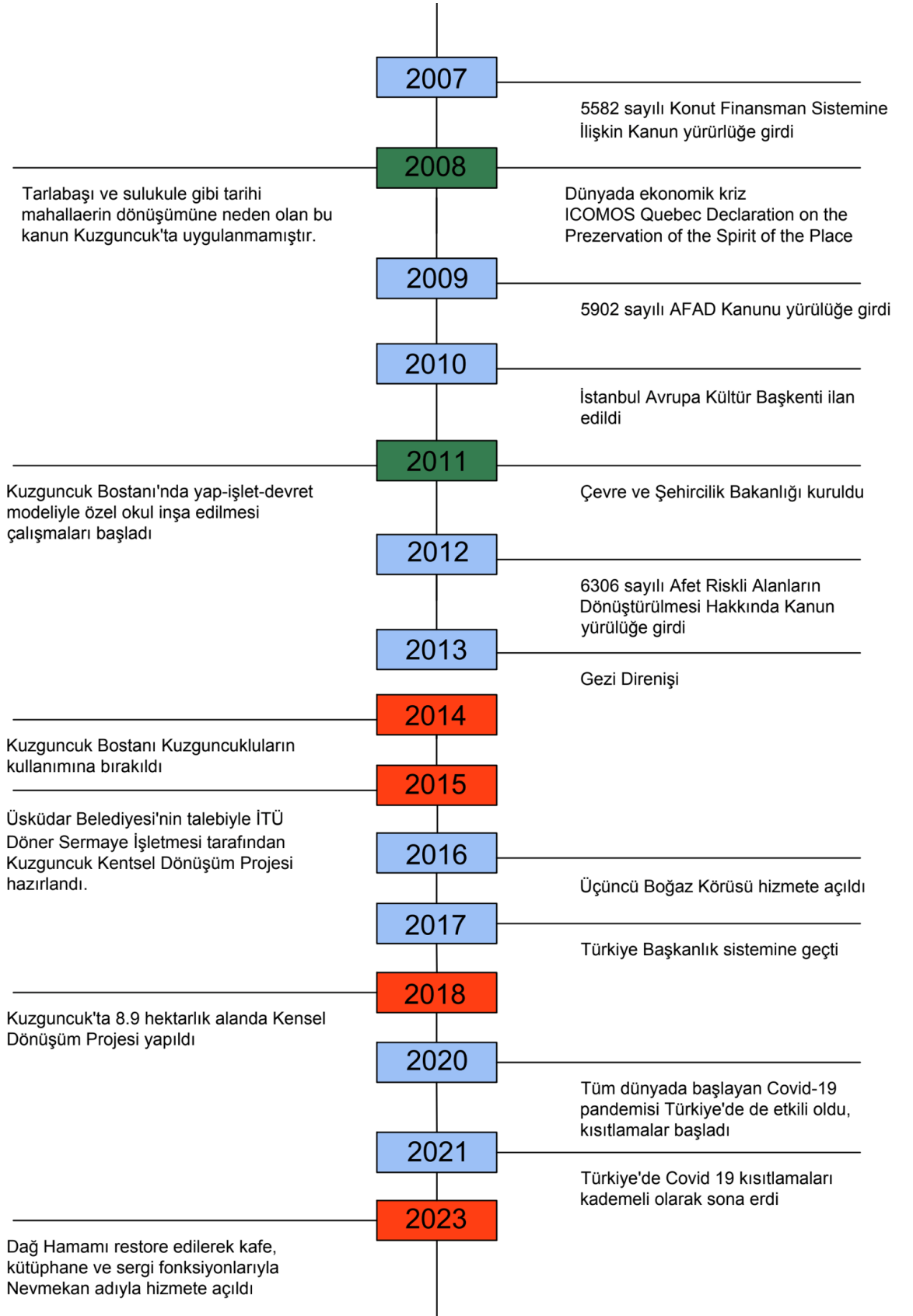
Kuzguncuk bu süreçte biraz daha zamana yayılarak ve yukarıda sözünü ettiğimiz Bostan ile ilgili plan ve mülkiyet değişikliği hamleleri dışında devlet müdahaleleri olmadan özel sektör ve özellikle gayrimenkul pazarlama sektörünün de katkısıyla dönüşmeye ve soylulaşmaya devam etmiştir. Bu dönemde Kuzguncuk’a yerleşen orta ve üst sınıflara mensup yeni sakinler, yapıları kendi ihtiyaçları doğrultusunda yenilerken bulundukları sınıfların sosyal sermayesini de yeni taşındıkları bu mahallelere getirmeye; kafeler, lokantalar, o güne kadar varolmayan alışveriş alışkanlıklarını karşılayan dükkanlar semtte çoğalmaya başlamıştır. Bourdieu’nun kültürel arabulucular olarak adlandırdığı reklam, medya ve iletişim gibi sektörlerde çalışan bu yeni sakinler Kuzguncuk’un tanınırlığının artmasında da önemli rol oynamışlardır (Bourdieu, 2017).

Aşağıdaki çizelgede Kuzguncuk’un tarihindeki önemli olaylar, dünyada ve Türkiye’de bu tarihsel süreci etkileyen tarihlerle bir zaman akışı şeması oluşturulmuştur (Şekil 2.9).

Şekil 2.9 : Kuzguncuk Zaman Akışı Şeması (G.Uyan)

1999 yılında Avrupa Birliğine adaylığı kabul edilen Türkiye, 2005 yılında tam üyelik görüşmelerine başlamıştır. Bu dönemde Avrupa vatandaşları Türkiye'ye gelirken Türkiye vatandaşları da eskisinden daha kolay ve çok yurtdışına çıkabilmekteydiler. Türkiye'nin 2002 FİFA Dünya Şampiyonasında kazandığı üçüncülük, 2004 Eurovision şarkı yarışması birinciliği, İstanbul'un olimpiyat adaylıkları, 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi ve İstanbul'un marka şehir olarak pazarlanmasıyla şehrin tanınırlığı ve İstanbul'a gelen turist sayısı artmıştır (Şekil 3.20). Kuzguncuk'un dönüşüm sürecinin hızlanması ve başka bir boyuta geçmesi bütün bu gelişmelerin sonucudur.

2.3. Dönüşümün Hukuku

Neoliberalizmin dünya ile eşzamanlı olarak Türkiye'de de örgütlenmeye başladığı 1980'li yıllarda kentteki dönüşüm ve yapılaşma faaliyetleri değişmeye başlamıştır. Değişen siyasi ve ekonomik paradigma kent toprağını sermaye biriktirme aracı olarak değerlendirirken bunu gerçekleştirmenin hukukunu da oluşturmuştur. Bu bölümde anlatacağımız Türkiye'de kentsel mekanın dönüşümünü kolaylaştıran yasal düzenlemeler hem dönüşümün nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilebilir.

1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı yasa ile kamu arzilerinin üzerindeki izinsiz yapılar affedildi. Bu yasanın Türkiye'de kentsel dönüşüm ile ilgili ilk yasa olduğu genellikle kabul edilen bir yaklaşımdır (Duyguler, 2015). 1960'lı yıllardan sonra artan köyden kente göç sürecinde yapılan bazı düzenlemelere rağmen genelde kendi dinamikleriyle devam eden gecekondulaşma sürecinden sonra getirilen bu yasa bu süre içerisinde inşa edilen ciddi miktarda yapıyı kapsamaktadır, akabinde aynı yıl çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile TOKİ kurulmuştur.

1999 depreminin ardından deprem odaklı kentsel dönüşüm söylemiyle emlak ve inşaat faaliyetleri artmaya, inşaat sektörü hızla büyümeye devam etmiştir. Kanun metninde açıklandığı üzere ucuz konut ve arsa üretimi ile konut ihtiyacının giderilmesi, konut yapılması için kredi verilmesi amacıyla kurulan TOKİ 2000'li yıllarda çeşitli kamu ve özel sektör ortaklıklarıyla inşaat yapan finansal bir kuruluş haline gelmiştir. 2004 yılında çıkarılan 5104 sayılı Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile kentsel dönüşüm faaliyetlerinde TOKİ'nin görev ve yetkileri arttırılmıştır (Üstün, 2008).

Geniş kullanım alanları tanımlayan proje odaklı 5366 sayılı kanunun içeriğinde plan yapmakla ilgili hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. İstanbul'un Tarlabası ve Sulukule gibi tarihi mahallelerinde özel sektör ortaklı büyük dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesini sağlayan bu kanun, İstanbul'un tarihi mahalllerinde rant odaklı mülkiyet dönüşümlerine, sermayenin talepleri doğrultusunda projelerin hayata geçmesine yol açmıştır (İslam ve Enlil, 2010). Çöküntü alanı olarak adlandırılan mahalleri yok eden bu yasal düzenlemelerin bir süre sonra bambaşka gerekçeler ve tanımlarla esasında sermaye piyasası aktörlerinin talepleriyle başka tarihi mahalleleri de yok etme potansiyeli vardır. Ortaköy, Kuzguncuk, Arnavutköy, Cihangir gibi orta-üst sınıfların ve turizm endüstrisinin rağbet ettiği mahallelerde dönüşümün gerekçeleri başka olsa da sonuçları çok farklı olmayacaktır.

Tarihi bölgelerde büyük çaplı dönüşümü hızlandıran 5366 sayılı yasadaki 2007 kamuoyunda Mortgage Kanunu olarak bilinen 5582 sayılı Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun çok farklı kurallar getirdiği ve genel hukuk kurallarına uymadığı Duyguluer (2015) tarafından Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Anadolu 1. Büyükşehir Bölge Temsilciliği'nin düzenlediği Kentsel Dönüşüm Uygulamaları başlıklı panelde ifade edilmiştir (Duguluer, 2015). Bu düzenleme ile Türkiye'de yeni konutların satışı artmış, pek çok konut el değiştirmiştir. Ülkenin ekonomik koşulları nedeniyle konut en çok tercih edilen yatırım aracı olmuş, artan taleple konut fiyatlarında da büyük artışlar görülmeye başlanmıştır (TUİK, 2024).

2009 yılında yürürlüğe giren 5902 sayılı Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İle İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun ile AFAD'a, hem afet yaşamış hem de afet ihtimali olan yerlerde plan, proje, imar ve inşaat faaliyetleriyle ilgili aslında Bayındırlık ve İskan Bakanlığında olan önemli görevler tanımlanmıştır. Ardından 2011 yılında çıkarılan yasa ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş, 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile kentsel dönüşüm konusunda yeni bir sürece girilmiştir.

Bu süreçte konuyla direkt ilişkili olmasa da dönüşüm sürecine destek veren birçok yasal düzenleme de yapılmıştır. Bütün bu yasal düzenlemeler kentsel dönüşüm konusunda çok farklı durumlar tanımlamış, birbirine benzeyen durumlara farklı isimler koymuş, konuyla ilgili birbirine geçen kanunlar çıkarılmıştır. Duyguluer (2015) bu durumu çoklu hukuk olarak adlandırmaktadır (Duyguluer, 2015).

1983 tarihinde yürürlüğe giren 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kuzguncuk gibi tarihi mekanların dönüşümünü yavaşlatsa da önceki dönemde yasada yer alan koruma sınıfı tanımları tarihi eserlerin aslına uygun olmadan yenilenmesine neden olmuştur. 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan Tarih ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunla tarihi mahallelerde geniş alanların dönüştürülmesi ve inşaat sektörünün hizmetine sunulması kolaylaştırılmış, 6306 sayılı kanunla birlikte dönüşüm baskısı artmıştır.

Bu süreçte İcadiye Caddesi ve çevresinin oluşturduğu Kuzguncuk merkezi yeni yapılaşma baskısı yaşamasa da yakın mahallelerde önemli dönüşümler gerçekleşmiştir; sermaye müdahalesiyle dönüşen Nakkaştepe, merkezi kararlarla dönüşen Selamsız ilk akla gelen örneklerdir.

İcadiye Mahallesinde 2018 yılında Kentsel Dönüşüm ve Gelişme Alanı olarak belirlenen 8,9 hektarlık alana ilişkin planlar Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesinin açtığı dava ile iptal edilmiştir (Mimarlar Odası, 2021).

Ayrıca 11 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Koruma, Uygulama Ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik ile tarihi eserlerin basit onarımları Koruma Kurulları yetkisinden çıkarılarak belediyeler tarafından oluşturulan Koruma Uygulama ve Denetim Bürolarına (KUDEB) bırakılmıştır. Her ne kadar yetki sınırları yönetmelikle tanımlansa da KUDEB uygulamaları belediyeden belediyeye farklılık gösterebilmektedir. Kuzguncuk benzeri mahallelerde yoğun talebin ve değişen fonksiyonların sonucunda mimari ile ilgili taleplerin artması, yapıların mevcut işlevlerinin sık sık değişmesi anlamına gelmektedir; yasal izinle basit onarım adı altında tadilatlar bu yönetmelikle yapılmaktadır.

Bütün bu dönüşüm mevzuatıyla merkezi idare, bakanlıklar ve büyük şehir belediyeleri yetkili olduysa da ilçe belediyelerinin de dönüşüme katkıları ve müdahaleleri söz konusu olmaktadır. Halkın talebiyle oluşturulduğu söylenen düzenlemelerin sonuçları öngörülemediği ya da popülist yaklaşımlarla bu taleplerin ekonomik sonuçlarına daha çok önem verilerek mekanın sürdürülebilirliği tehlikeye atılmaktadır. İşletme ruhsatlarını da düzenleyen ilçe belediyelerinin buralarda verecekleri ruhsatlar

konusunda genel mevzuat dışında mekanın sürdürülebilir olmasını dikkate alan geniş kapsamlı değerlendirmeler yapmak konusunda başarılı oldukları söylenemez.

2007 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından İTÜ Doner Sermaye İşletmesine yaptırılan ve 2010 yılında kurul tarafından onaylanan Kuzguncuk Köyiçi Kentsel Tasarım Projesi (Yapı Dergisi, 2014) araç trafiğini azaltıp yaya sirkülasyonunu kolaylaştırmak amacıyla önerilmiştir. Ancak, Üsküdar Belediyesi'nin dönemin Belediye Başkanı tarafından "Prestij Caddesi" olarak adlandırılan çalışmaları kapsamında 2018 yılında İcadiye Caddesinde yarı-kamusal sınırları ile uygulanmıştır (Üsküdar Belediyesi, 2018). Bu çalışmanın sonucunda genişleyen kaldırımlara, caddede artan kafeler belediyeye işgaliye bedeli ödeyerek masa sandalye koymaya başlamış, koyu renk işgaliye sınırları mevcut kaldırım genişliğini arttırmakla birlikte yaya sirkülasyonu sınırını daraltmıştır. Caddedeki yaya hareketini ve caddede konut işlevi devam eden yapılarda yaşayanların hayatını artan masa ve sandalye yoğunluğu ile zorlaştıran bu düzenleme buradaki dönüşümün ticarileşme ve turistikleşme yönündeki gidişatını daha da hızlandırmıştır. Turistik faaliyetlerin arttığı, işletmelerin değerlendirildiği mekanlarda, yasal düzenlemelerin yanında, artan ticari faaliyetler bir yandan kendi hukunu da oluşturabilmektedir. Buralardaki işletmelerin devriyle ilgili konularda, kamu mülklerinin kiralama süreçlerinde, işletmelerin birbirleriyle ve burada ikamet edenlerle ilişkilerinde, ülkemizde feodal ilişki biçimlerinin kente yansıdığı Kıray'ın (1998) patronaj ilişkileri olarak adlandırdığı ilişkilerin dönüşerek günümüze kadar gelen biçimlerinin (enformel ilişki ağları) devreye girmesi de sık rastlanan bir durumdur (Kıray, 1998, s.179-184).

Yukarıda anlatılan sosyal ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkan turistikleşme sürecinde turizm faaliyetlerine bağlı olarak ticari faaliyetlerin de artmasıyla mekanı yapısal olarak etkileyen olumsuz faktörlerin yanı sıra mekanın ruhuna zarar vererek soyut ve somut müşterekleri bağlamından koparan tanıtım ve pazarlama çalışmaları da müştereklerin geleceği açısından endişe vericidir.

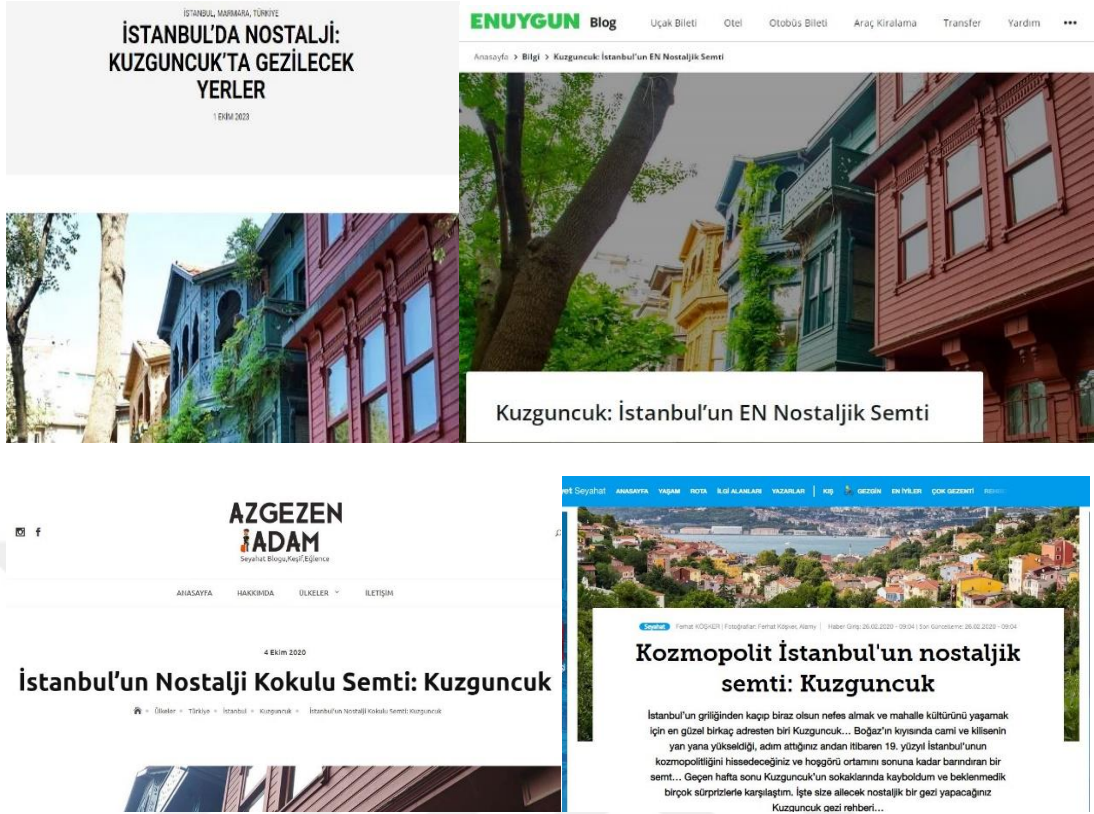
2.4. Ticarileşme ve "Disneyleşme"

Toplumsal tarihsel süreçte oluşan ve sürekli yeniden üretilen, değişik ve çelişkili gibi görünen bileşenlerini içinde taşıyan bir fenomen olarak kültür, karmaşık bir örüntüdür. Kültür, bir toplumun yaşam tarzını, inançlarını, değerlerini, normlarını, geleneklerini, sanatını, dilini ve simgelerini içeren, nesilden nesile aktarılan ortak bir yapı, insanların

düşünme, davranma ve dünyayı anlama biçimlerini şekillendiren sistemdir. Bu karmaşık yapı, manipüle edilmesinin olanaklarını da yaratır, kapitalizm bunu çoktan keşfetmiş ve kültürü bir endüstri haline getirmiştir. Kültürle yakından ilişkili bir kavram olarak turizm de çağımızın en büyük endüstrilerinden ve sosyal fenomenlerindendir. Seyahat olanaklarının hızla arttığı günümüzde turizm yoluyla insanlar arasındaki kültürel iletişim de artmaktadır. Bir endüstriyel alan olarak turizm en önemli kaynaklarından ve araçlarından olan kültürün üretim sürecinin de bir parçasıdır. Postmodern çağda kültür ürünleri, imge olarak pazarlanmaya, içeriklerinden bağımsız, özgünlük arayışından uzak haz ve eğlencenin aracı olarak görülmeye ve yeniden üretilmeye başlanmıştır. Temelinde ticari faaliyet ve tüketim kültürü olan bu üretilmiş simülasyonlar haline kültür ürünlerinin, gerçeklikle bağlantısı kopuktur, aşırı tüketim ve simülasyon çağında hayatın her alanı estetize edilmektedir (Baudrillard, 2018).

Daha önceki başlıklarda ele alındığı gibi 1960'lı yıllara kadar gayrimüslim vatandaşların yerleşimi olan Kuzguncuk'un değişim hikayesi ardarda gelen tarihsel dinamikler nedeniyle bu insanların mahallelerini terketmek zorunda kalmalarıyla başlar. Semtin bugün gördüğümüz mekansal kurgusunu oluşturan insanların büyük çoğunluğu mahallelerini bırakıp gitmişlerdir; bu süreç 1955 olayları gibi büyük kırılmaya kadar bir miktar zamana yayıldığı için yerlerine gelen müslüman ve Türk nüfus onların yaşantısına dahil olmuş ve ortak kültürü benimsemişlerdir. Mekanın korunması ve bugüne kadar gelebilmesi bu ortaklaşma sayesinde olmuştur. Böyle büyük demografik ve kültürel kırılmaların yaşandığı bütün toplumlarda olduğu gibi yeni sakinler geçmişe dair bu hikayenin güzel taraflarını hatırlamayı tercih etmişlerdir (Mills, 2012). Hafızalarında yaşattıkları nostaljik geçmiş bugüne aktarılmış ve geçmişin güzel günlerine duyulan özlem zamanla fetişize edilmiş, Kuzguncuk imajının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu söylem "Hoşgörünün mekanı" "İstanbul'un Nostaljik Cenneti" gibi sıfatlarda somutlanmaktadır. Geçmişe ait her şeyi içeriğinden ayrı biçimler olarak idealize eden bu türlü nostaljiyi Lowenthal "acı dinmiş anı" olarak niteler (Lowenthal, 1985).

Günümüzde geçmişin fetişleştirildiği bu "kolektif nostalji" tarihi kent parçalarının turistikleşmesinin en önemli argümanıdır (Urry, 2018).

Şekil 2.10: Nostaljik Kuzguncuk (Kaynak:Url-7; Url-8; Url-9; Url-10)

Şekil 2.10'daki nostaljik Kuzguncuk ifadesine ilişkin internette çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür ve neredeyse hepsinde aynı imajlar ve aynı hikayeler kullanılmaktadır. Sentin tarihsel değerine ilişkin sınırlı bilgini yanında bol miktarda imaj ve kafe restoran önerisi yer almaktadır.

Kültürel miras turizminde miras deneyiminin kendisi, ziyaretçilerin gözünde deneyimi gerçek ve otantik göstermek için o tarih dönemini kopya nesneler ve eserlerle yeniden yaratılmasını gerektirir. Bu yaratılan miras deneyimi, nesnel anlamda genellikle tamamen otantik olamaz, daha ziyade yeniden üretilen nesneler ve eserler aracılığıyla MacCannell'n (1973) 'sahnelenmiş' otantiklik olarak tanımladığı tarihin yeniden yaratılmış bir versiyonudur (Gardiner ve diğ., 2022). Turizm, kültürü bir turizm ürününe dönüştürdüğü için, mutlak gerçek, yönlendirilmiş otantiklikle değiştirilmiştir (Cohen ve Cohen, 2012).

Zukin (2010)'e göre:

“Otantikliğin özellikleri kurgusal olsa da bu kurgusal özellikler şehir imajımızda, yeni kafelerde, mağazalarda ve yaşadığımız ve alışveriş yaptığımız soylulaştırılan alanlarda gerçek bir etkiye sahiptirler. Şehrin sanat, yemek, imgeler ve gayrimenkullerinin tüketenleri olan bizlerin kültürel tüketiciler olarak öneminin artması ile beraber, otantiklik ekonomik ve politik güçle bir araç haline gelir. Otantik mekanlar tarihi olarak eski ancak yaratıcı bir şekilde yenidirler, (bu yerler kentlere) birçok grubun dışarı itileceği alternatif tarzda bir büyüme modeli sunarlar” (Zukin, 2010, s.12).

Sosyal medya etkileşimlerinin çok yaygın olduğu, bütün gösterilerin sanal alemde gerçekleştiği çağımızda, görsel etkisi büyük faaliyetler her türlü etkileşimin önüne geçmektedir. Kültürel miras ile ilgili sanal dünyada paylaşılan öznel deneyimler, mekanın gerçek otantizminden daha çok kişisel deneyimleri yansıtan imajlar oluşturmaktadır. Turizmin ilginç ve güzel mekanları izlemek ile ilgili olduğu, mekanların diğer organizasyonlar, ağlar ve yapılar ile bağlantılı ilişkilerle mümkün olan turistik performanslar aracılığıyla yeniden üretildiği çağımızda mekanlar yoğun olarak gezilen, hatırlanan, kısmen bilinen yapılardan oluşmaktadır (Urry ve Larsen, 2022).

Postmodern düşüncede otantik olanın gerçek olması zorunlu değildir, varoluşsal otantiklik olarak tanımlanan otantik algısı kişiden kişiye değişebilir, sanal ağlar, kişilere özel otantiklik algısını yaymak için en uygun ortamlardır. Sosyal paylaşımlar turistik mekanların otantikliğini şekillendirmektedir; günümüzde bir mekanla ilgili sosyal ağlarda paylaşılan duygulara hitap eden ve mekanın çekiciliğini artıran imajlar, insanların yaşadıkları duygusal deneyimleri de içeren paylaşımlar, mekanı tanıtan, çekiciliğini arttıran faktörlerdir, bu tür öznel deneyim paylaşımları mekan tanıtımında çok etkili olmaktadır (Dong ve diğ., 2023).

Şekil 2.11: Kuzguncuk'ta macun satıcısı (G.Uyan, 2024)

Şekil 2.12: Simitçi Tahir Sokak'ta evler ve turistler (G.Uyan, 2024)

İlk kez George Ritzer tarafından kullanılan McDonalddlaşma kavramı (Ritzer, 1983) hayatın her alanında herşeyin önceden hazırlanmış, paketlenmiş menüler şeklinde ortaya konmasıdır. Bu paketlerin talebinin yaratılması, talebin yönlendirilmesi bu sürecin en önemli parçasıdır, kapitalizm arzuyu da üretir. 2004 yılında Alan Bryman tarafından yaygınlaştırılan Disneyleşme kavramı da McDonalddlaşma'nın turizm ve eğlence sektörlerindeki karşılığını ifade eder (Bryman, 2004).

Küresel dünyada enformasyon ağırlıklı olarak şekillenen piyasa koşullarında turizm endüstrisi de artan enformasyon hızına uyum sağlamak zorundadırlar. Herşeyin bir gösteri şeklinde gerçekleştiği çağımız toplumunda yaşanan herşey bir sunuma indirgenmiştir (Debord, 1996). Disneyleşme, toplumsal ve kültürel alanın eğlence endüstrisi ürünleri gibi estetize edilerek, ticarileştirilerek kurgusal şekilde sunulması halidir. Bu durum kültürün anlamını ve değerini yok ederek tamamıyla içi boş bir ticari nesne haline gelmesine neden olarak turizmin önemli işlevlerinden biri olan kültürlenmeyi ortadan kaldırır. Ticarileşmenin dolayısıyla tüketimin temel olduğu bu yönelim mekanın değersizleşmesine, anlamını yitirmesine ve zamanla yıpranmasına neden olur.

Turizm faaliyetinin özgün bir deneyimin peşinde olmak şeklinde pazarlandığı çağımızda turistlerin otantik olanı izleme ve paylaşma deneyimi de aynılaşmaktadır. Otantik olanın bu şekilde deneyimlenmesi ve aynılaştırılması ister istemez mekana ilişkin anlamların çözülmesine ve bağlamından çıkarılarak bir görüntüye dönüşen bu öğelerin değerlerinin kaybolmasına neden olmaktadır.

Günübirlik ziyaretçilerin çoğunlukta olduğu Kuzguncuk'ta, ticarileşen mekanlar da son yıllarda artarak turistlerin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda tasarlanmakta, tüketimin artışıyla kamusal alanların kullanımı da bu doğrultuda şekillenmektedir. İnternetteki sayısı artan gezi rehberleri, bloglar, yeme-içme websiteleri, mahalle turları, sosyal medya paylaşımlarıyla özellikle tavsiye edilen faaliyetler, fotoğraf çekilmesi gereken sokaklar, yapılar yayınlandıkça bu mekanları tüketmeye olan ilgi de artmaktadır.

3. KUZGUNCUK'TA DÖNÜŞÜMÜN AŞAMALARI

İstanbul, Boğaz kıyısında yer alan tarihi ve mimari değere sahip Arnavutköy, Kuzguncuk, Ortaköy; Haliç kıyısında Fener, Balat; Beyoğlu'nda Cihangir, Galata mahallelerinin 1980'lerin başından itibaren farklı dinamiklerle oluşan soylulaştırılmalarla tanışmıştır. 20. yüzyılın başından beri Müslümanlar ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı kozmopolit bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olmaları bu mahallelerin bir diğer ortak özelliğidir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir Yahudi yerleşimi olduğu bilinen Kuzguncuk'a Yahudilerin zaman yerleştikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte Yahudi varlığına dair ilk kanıt 1562 tarihli bir mezar taşıdır (Rozen, 2010). 1492'de İspanya'dan göçle gelen İspanyol Yahudilerinin¹ büyük bir kısmı da Kuzguncuk'a yerleşmiştir. 17. yüzyılda Yahudi mahallesi olarak anılan Kuzguncuk'ta Rum nüfus da bulunmaktaydı, 18. yüzyılda bu boğaz mahallesine Ermeniler yerleşmeye başlamış, 19. yüzyılda da Ermeni nüfus epey artmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde semtin adının Fatih zamanında burada yaşayan Kuzgun Baba adlı kişiden geldiğini anlatır (Evliya Çelebi, 2011) İnciciyan 18. Asırda İstanbul adlı eserinde Kuzguncuk adının köyün eski adı olan Koznitza'nın bozulmuş bir şekli olduğunu söyler (İnciciyan, 1976).

Bu dönemde Kuzguncuk'ta yaşayan farklı etnik ve dini kökenli nüfusun meslek gruplarının da belirgin şekilde farklılaştığı görülmektedir. Ebcim (2005) bu durumu "17. yüzyıldan itibaren Kuzguncuk'a yerleşmeye başlayan Rumlar, kahvecilik, berberlik ve meyhanecilik; 18. yüzyılda semte gelmeye başlayan ve 19. Yüzyılda kalabalıklaşan Ermeniler; kuyumculuk ve tuhafiyecilik; Yahudiler ise balıkçılık ve zerzevatçılık meslekleriyle uğraşmışlardır. 1802 tarihli İstanbul Kayıkçı Esnafı Sayım Defteri'ne göre, tarihi Kuzguncuk iskelesinde çalışan 58 kayıkçının tamamı gayrimüslimdir. Bu kayıkçılardan 46'sı Yahudi, 12'si Hristiyandı. Bu iskelede görev

¹ İspanya'dan gelen Yahudilere İbranice'de 'İspanya' anlamına gelen 'Sefarad' denilmektedir.

yapan 36 kayığın 28'i Yahudiler, 8'i Hristiyanlar tarafından işletilmektedir" şeklinde ifade etmektedir (akt: Güven, 2009).

Kuzguncuk 1950'li yıllara kadar Müslüman nüfusun azınlıkta olduğu bir yerleşim olmuştur. Coğrafyacı Vital Cuinet'in istatistiklerine göre 19. yüzyıl ortalarında semtte 3.600 Yahudi, 2.709 Ermeni, 1.085 Rum ve 230 Müslüman ikamet etmektedir. Şirket-i Hayriye istatistiklerine göre 1914'te Kuzguncuk'ta 70 Müslüman, 250 Rum, tepede İcadiye'dekiler de dahil 1.600 Ermeni, 400 Yahudi, 4 yabancı uyruklu hane tespit edilmişti (Kürküt, 2019).

Buradaki Ermeni nüfusun bir kısmı 1915 olaylarından, üst sınıflara mensup gayrimüslimlerin bir kısmı 1942 Varlık vergisinden sonra Kuzguncuk'tan göç etmiştir. Örneğin Ebcim (2005) İsmet Baba Restoranı'nın 40'lı yıllardaki sahibi Rum Meyhaneci Kıryako'nun Varlık Vergisi sebebiyle iflas ederek meyhaneyi kapatmak zorunda kaldığını ve bu nedenle işletmeyi bir Müslüman Türk olan İsmet Bey'e devrettiğini ifade etmektedir (akt: Güven, 2009). 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla İstanbul'da yaşayan Yahudi nüfusun önemli bölümü göç etmiştir

Ancak Kuzguncuk'un tarihindeki en büyük kırılma 6-7 Eylül 1955'te yaşanan olaylardır. 6-7 Eylülde genelde Beyoğlu çevresinde etkili olduğu söylenen yağma ve şiddet olayları aynı seviyede olmasa da Anadolu yakasında da etkili olmuş, bu tarihten sonra Ermeni, Yahudi ve Rum nüfustan kalanlar semti terketmeye başlamıştır (Kürküt, 2019). 1964 Zorunlu Rum Sürgünü, 1974 Kıbrıs Askeri Harekatı da bu terk edişte etkili olduğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Ebcim, 2018; Güven, 2009; Mills, 2012). 1933 nüfus sayımında %90 olan gayrimüslim nüfusun oranı bugün % 1'lere düşmüştür (Bektaş, 1996; Ebcim, 2012). Azalan gayrimüslim nüfusla Kuzguncuk'un karakteristiğini oluşturan etnik çeşitlilik de kaybolmuştur; ancak bu geçmişin ortaya çıkardığı kültürel zenginlik mahalle sakinleri tarafından yeni gelenlere aktararak bugüne kadar sürdürülebilmektedir.

Kentin Beyoğlu Haliç ve Boğaz çevresinde yer alan eskiden gayrimüslim nüfusun yaşadığı mahalleler, 1960'lardan itibaren Karadeniz, Doğu Anadolu ve diğer bölgelerden yoğun göç almıştır. Düşük gelirli göçmen ailelerle dolu olan gayrimüslimlerin terk edilmiş bu evleri, küçük bir mimari yapıya ve sınırlı kullanım alanına sahip oldukları için yeni kullanıcıların beklentilerini karşılayamazken, yoksul sahipler de bu evlerin bakım masraflarını karşılayamamış, bu da fiziksel çürümeye ve

değersizleşmeye yol açmıştır (Ergun, 2004). Sonunda, kentin merkezinde yer alan bu mahallelerin, bilgi, medya ve hizmet sektörlerinden gelen profesyonellerden oluşan yeni ortaya çıkan orta sınıfın üyeleri tarafından konut yenileme şeklinde soylulaştırılması kaçınılmazdır (Kızıldere, 2022).

Soylulaştırma konusunda farklı yorumlar olmakla birlikte bu sürecin dört ana aşaması olduğu kabul edilmektedir. Birinci aşama alt gelir gruplarının yaşadığı kent parçalarına orta ve üst sınıfların yerleşmesi, alt gelir gruplarının yerlerinden edilmesidir. İkinci aşama bu alanlardaki özellikli yapıların yenilenmesi ve yeni hizmet sektörlerinin ortaya çıkmasıdır. Üçüncü aşamada aynı kültür ve yaşam tarzına sahip orta ve üst sınıflar mekanda bir araya gelirler. Dördüncü aşama ise emlak ve inşaat sektörünün gelişmesiyle bu alanlarda emlak değerlerinin ve mülk konutların artmasıdır (Türkün ve diğerleri, 2021).

Kurtuluş ve Türkün'ün (2005) 1980 darbesi sonrası uygulanmaya başlayan neoliberal politiklar ve bu politikların neden olduğu sosyo-ekonomik değişimlerle tanımladığı İstanbul'daki kentsel dönüşüm sürecinin üçüncü döneminde (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s: 9-25 Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy, Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit, Haliç'te Fener ve Balat gibi mekanların dönüşümü soylulaştırma şeklinde gerçekleşmiştir (Behar ve İslam, 2006). Bu dönüşümler “öncüler” olarak da adlandırılan ekonomik olarak orta sınıfa mensup olsalar da kültürel olarak üst sınıf olarak değerlendirilebilecek sanatçı, mimar ve entellektüellerin bu semtlere yerleşmesiyle başlamıştır. Bu kesimler bu semtlere dünyadaki birçok benzerelerinden farklı olarak henüz çöküntü alanı haline gelmeden, mahalle hayatı devam ederken yerleşmişlerdir.

İlk sakinlerinin zorunlu olarak terk ettiği, alt ve orta sınıfa mensup sonraki sakinlerinin mahalle hayatını sürdürdüğü Kuzguncuk için aşamalı soylulaşma/soylulaştırma sürecinin birinci aşamasının başlangıcı Mimar Cengiz Bektaş'ın 1979'da Üryani Sokakta bir ev alarak onu yenilemesiyle sembolleşmiştir (Uzun, 2006).

Uzun'a (2000) göre, Cengiz Bektaş, Kuzguncuk'ta eski ve boş bir binayı satın aldığı anda, yerel halk bu girişimi oldukça sıradışı bulmuş, ancak evin yenilenmesinden sonra durumu kabullenmiştir. Cengiz Bektaş'ın kendisinin hazırlayıp uyguladığı, mahalleyi canlandırmak amacıyla ortak kullanım alanlarını planlayan programla Kuzguncuk'taki dönüşüm çalışmaları başlamış, yaklaşık 100 ev halkın katılımıyla

restore edilmiştir. Bektaş, bu evlerin çoğunun tasarımını, inşaat denetimini ve danışmanlığını ücretsiz olarak yapmıştır (Uzun, 2000). 1983 yılında yürürlüğe giren Boğaziçi İmar Kanunu Kuzguncuk'taki yapıların yıkılıp yeniden yapılmasına engel olmuş, mimari dokunun korunmasını sağlamıştır. 1980'lerden itibaren Kuzguncuk, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen eğitilmiş orta sınıflarının ilgisini çeken bir mahalle olma niteliği edinmiştir. Özgün biçimleri olan nitelikli yapılar; ve mahalle dokusundaki çeşitli kültürlerin somut ve müşterek izleri şairler, sanatçılar, mimarlar ve müzisyenleri çekmiş, eski evlerin restorasyonu hız kazanmıştır. 2004 yılı itibariyle Kuzguncuk'ta yaşayan sanatçı, mimar ve yazar sayısı yaklaşık 50 haneye ulaşmıştır, mahalleye rağbetin artması, arsa ve mülk fiyatlarında da artışa neden olmuştur. Soylulaştırma sürecinin yaşandığı sokaklardaki bina ve arsa fiyatları, 1998 ile 2002 yılları arasında altı kat artmıştır (Ergun, 2004). Uzun (2000), bu bilinçli soylulaştırma sürecinin, mahalledeki eski sakinlerin yerinden edilmesi gibi olumsuz etkiler yaratmadığını, çünkü Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler gibi ilk sakinlerin zaten bölgeden ayrıldığını belirtmektedir, nüfus kayıtlarına göre, 1992'de Kuzguncuk'ta sadece 25 Rum, 17 Yahudi ve altı Ermeni yaşamaktadır (Uzun, 2000).

Kuzguncuk'ta soylulaştırmanın birinci aşaması uzun bir süreye yayılarak 2000'li yılların başına kadar devam etmiştir. Bu yıllar boyunca pek çok yapı yenilenmiş, Kuzguncuk'ta konutların yanında sanatçıların atölyeleri, galeriler, mimarlık ofisleri de yer almıştır. İlk dönem yerleşen entellektüellerin toplumcu yaklaşımları buradaki kültür üretimini daha az ticari formlarda ve mekanlarda gerçekleştirse de zamanın ruhuna uygun bir biçimde semtin çekiciliği arttıkça, ekonomik ve sosyal durumları ve tüketim alışkanlıkları neoliberal döneme uygun yeni orta sınıfın semte ilgisi artmıştır. Dönüşümün sosyo-kültürel dinamikleri değerlendirildiğinde Kuzguncuk'ta bu aşamada “marjinal soylulaşma” olgusunun daha geçerli olduğu söylenebilir.

2000'li yıllarda değişen iktidar ve 2001 krizinden sonra değişen ekonomi politikaları ile özelleştirmeler artmış, ekonomide bir genişleme süreci yaşanmaya başlanmıştır. Bu yıllarla birlikte kent merkezine yakın alanlarda nitelikli hizmet sektörlerinde, yaratıcı sektörlerdeki çalışan orta ve üst düzey yöneticiler için Kuzguncuk gibi restorasyonlarla yenilenmiş kent merkezleri cazip hale gelmiştir. İkinci dalga soylulaştırıcılar olarak da tarif edilen bu kesim sadece ekonomik sermayeleri ile değil sosyal ve kültürel sermayeleriyle de diğerlerinden ayrırmakta, seçkin tüketim alışkanlıklarına ve yaşadıkları yerin biricikliğine özellikle önem vermektedirler.

(Bourdieu, 2017) Orta ve üst sınıfın bu kesimlerinin yerleşmesiyle bu bölgelerdeki tüketim olanakları da değişmeye, özelleşmeye ve pahalılaşmaya başlamıştır. Kira ve emlak fiyatlarının artmasıyla da bu bölgelere daha önce yerleşen kiracılar ve dar gelirli mülk sahipleri yaşadıkları mekanları terketmek zorunda kalmış, zaman içinde ekonomik olanakları uygun olanlar da sosyal çevrelerini kaybettikleri için başka yerlere gitmişlerdir.

Dünyadaki benzer örneklerde bir noktada kültür ve turizm yatırımlarının artmasıyla sınıfsal dönüşümün hızlandığı, devletin ve daha büyük sermayenin dikkatini bu alanlara yönelttiği, farklı bir aşamaya doğru geçildiği görülmektedir. Kuzguncuk'ta bu süreç devletin doğrudan müdahalesiye olmasa da özel sektör yatırımlarının önünün açılması şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin kamu mülkiyetinde iken 1986 yılına kadar yeşil alan olarak tescillenen Kuzguncuk Bostanının bulunduğu parsel Boğaziçi İmar Kanununa rağmen bir plan tadilatıyla yapılaşmaya açılmasıyla başlayan süreç uzun yıllar sürmüş, farklı yollarla Kuzguncuk'taki bu son yeşil alan imara açılmaya çalışılmıştır. Kuzguncuklular Derneği'nin, Kuzguncuk halkının da desteğini alarak yürüttüğü mücadelenin sonucunda bostan bugün Kuzguncuk halkının kullanımındadır (Mimarlar Odası, 2017). Kuzguncuk Bostanının hikayesi başlangıcı itibariyle İstanbul'daki kamuya ait kentsel yeşil alanların hikayelerine benzemektedir; ancak Kuzguncuk halkının dayanışması ve örgütlülüğüyle bostanın kamusal kullanıma açılmasıyla sonuçlanan süreç benzerlerinden ayrılmaktadır.

Şekil 3.1: Kuzguncuk Bostanı Projesi (Kaynak: T. Atabey)

Son olarak mahallenin üzerinde konutların bulunduğu 8.9 hektarlık bölümü için bir Kentsel Dönüşüm Projesi hazırlanarak 13 Temmuz 2018 tarihinde İBB Meclisinden geçirilmiştir, plan Mimarlar Odasının açtığı dava ile iptal edilmiştir (Mimarlar Odası, 2021). Benzeri örneklerde de görüldüğü gibi Kuzguncuk'ta da bu girişimlerin devam edeceği tahmin edilebilir.

Özellikle mahallelinin şehrin genelinden aldığı destekle sürdürdüğü Bostan mücadelesi süreci çok önemli kazanımlarla sonuçlanmış, İstanbul'a ve hatta bütün Türkiye'ye ilham vermiştir. Ancak ironik bir şekilde Kuzguncuk'un tanınırlığının artmasına, Türkiye'den ve dünyadan daha çok insanın burayı ziyaret etmek istemesine de neden olmuştur.

2006 yılında hazırlanan İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda büyük sanayinin kentin dışına taşınması, oluşacak alan kapasitesinin kültür endüstrileri, bilgi ve teknolojiye dayalı üst düzey hizmetler, finans ve bilgi sektörlerine dönüşmesiyle İstanbul'a küresel platformda rekabet üstünlüğü sağlanması öngörülmüştür (İBB, 2006). Bu sırada Üsküdar Belediyesi'nin talebiyle İTÜ Döner sermaye işletmesi bünyesinde hazırlanan Kuzguncuk Köyiçi Kentsel Tasarım Projesi 2007 yılında tamamlanmış, 2010 tarihinde Boğaziçi İmar Müdürlüğü ve Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır (Yapı Dergisi, 2014).

Projenin raporunda “sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde fiziksel, doğal ve sosyal potansiyellerin korunarak geliştirilmesi ve var olan sorunların giderilmesi amacıyla geliştirildiği” ifade edilirken “bütün cadde ve sokakların genişlikleri kontrolsüz yol üstü parka izin vermeyecek şekilde tasarlandığı” belirtilmektedir. Yapılaşmış çevre ve mekansal kurgu ile ilgili İcadiye Caddesi üzerinde yer alan ticaretin “caddenin batı kanadı boyunca Kuzguncuk Parkı'na kadar devam ettirilmesi” önerilmektedir (Yapı Dergisi, 2014)

Belediye'nin uygulamasında ise yalnızca kaldırım genişletme çalışması yapıldığı yalnızca ticari mekanların talepleri giderilerek, mahallede trafik yoğunluğu, kaldırım işgali, gürültü kirliliği ve yaşayanların mahremiyet gereksinimlerinin büyük ölçüde görmezden gelindiği daha sonra mahalle içinde İBB tarafından yapılan geniş katılımlı toplantılarda ortaya çıkmıştır (İBB, 2021).

Yukarıda ifade edilen Kuzguncuk özelindeki aşamalarda izlendiği gibi, kentsel müşterekler yeterince dikkate alınmadan yapılan planlama ve uygulama süreçleri

İstanbul'un turizm potansiyeli taşıyan tarihi bölgelerini etkilemekte, bu bölgelerde sadece ekonomik taleplerle, katılımcı analiz, planlama ve altyapı çalışmaları yapılmadan turistik ve ticari yoğunluğu arttıran sonuçları olmuştur.

Turistikleşme sürecinde genelde talebi esas alan dönüşüm hızında, kentsel mekanın herkesin olan ama hiçkimsenin olmayan müşterek parçaları gerek ziyaretçilerin tüketici davranışları gerekse hızlı sikülasyonun onları bağlamından koparma tehlikesi nedeniyle risk altındadırlar; günümüzde, müştereklerin statüsü zaman zaman yasal düzenlemelerle değiştirilmeye çalışılmaktadır.

3.1. Risk Altında Olan Değerler Olarak Müşterekler

Kentsel dönüşüm süreçlerinde genellikle dönüşümden en çok etkilenen unsurlar somut ve somut olmayan müşterekler olmaktadır. Bulundukları mekanlarda yaşayan insanların bu süreçlede mekanları terketmek zorunda kalmaları ya da dönüşümün sonucunda nüfusun artışıyla değişen demografik yapı, unutulmalarına ya da işlevsiz hale gelmelerine neden olmaktadır.

ICOMOS Türkiye'nin Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde kültürel miras, "Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir" (ICOMOS, 2013) şeklinde tanımlanmaktadır.

Neoliberal dönemde kapitalizm, kentte üretim mekanlarını inşa ederken sermayenin belirlediği kentsel süreçte, mekan meta olarak yeniden üretilmektedir. Mekan üzerindeki kapitalist hegemonya yer/mahal estetiğini yeniden ve güçlü biçimde gündeme getirirken (Harvey, 1997) ve kentlerin tarihi parçaları da kültür ve turizm endüstrileri aracılığıyla dönüşürken kültür varlıkları da bu yeniden üretim sürecine katılmışlardır. Kültürel miras, tanımlanması, korunması ve yönetimini içeren bir endüstri olmuştur (Silverman ve diğerleri, 2017).

Caffentzis ve Federici (2017), kapitalizmin herşeyin üzerine fiyat etiketi yapıştırmaya çalıştığı günümüzde tarihin bizim kolektif belleğimizi içeren bir müşterek olduğunu ve bize binlerce yıldır insanların varoluşlarını müşterekleştirme ilkesi üzerinden örgütlediğini gösterdiğini ifade ederek bize geçmişten kalan bu soyut ve somut

değerleri farklı bir bakış açısından tanımlamaktadırlar (Caffentzis ve Federici, 2017). Bu bakış açısı kültürel miras endüstrisine karşı durabilmek ve ortak değerleri koruyarak aynı anlayışla yeniden üretmek için bir alan açabilir. İnsanlığın ortak tarihine ait genetik malzeme, kültür, bilgi gibi müştereklerin metalaşma ve sınırlandırılma saldırıları altında olduğu günümüzde kültürel müşterekler de kültür endüstrisi aracılığıyla metalaştırılmaktadır (Harvey, 2013).

Hardt ve Negri (2011) Ortak Zenginlik adlı çalışmalarında biyopolitik üretimin alanı olarak tanımladıkları metropolün ortak varoluşun, birlikte yaşamının, kaynakları paylaşmanın, iletişimin, metaların ve düşüncelerin mübadele alanı olduğunu ifade etmektedir. Metropol sadece toprak, mineraller, su ve gazdan oluşan ortak bir varlık değildir, aynı zamanda diller, imgeler, pratikler, duygular, alışkanlıklar ve kodları de içeren soyut bir ortak varlıktır (Hardt ve Negri, 2011).

Bütün bu soyut ve somut değerleri kapitalizmin mantığı dışında bir varoluşun parçası olarak kavramanın ve müşterekler olarak adlandırmanın, insanlığın ortak tarihini sürdürebilmek adına önemi yaşadığımız çağda gün geçtikçe artmaktadır.

Doğal ve kültürel miras müştereklerinin korunması ve turizm amaçlı kullanılmasına ilişkin resmi yaklaşım 2005 yılında kabul edilen “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”un amaç kısmında şu şekilde ifade edilmektedir:

“Bu kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır” (Url-11).

Yasal düzenleme yapılırken, kent merkezlerinde yer alan ve kentin bütününden ayrı düşünülemeyecek tarihi ve kültürel varlıkların korunmasından çok ekonomik

değerlerinin önemsendiği, hızla kültür ve turizm endüstrilerinin hizmetine sunulmalarına çalışıldığı görülmektedir.

Kuzguncuk'ta artan ticarileşme ve kentsel turizm sirkülasyonu buradaki ticari mekanların eskiye göre çok daha kısa sürelerde değişmesi, birçoğu korunması gereken kültür varlığı olan tarihi yapılarda sıklıkla mekansal değişiklikler yapılması anlamına gelmektedir. Kentsel turizmle hızla değişen bölgelerde yapılan tadilat ve restorasyon çalışmalarının özensizliği, tarihi binalarda işlev değişiklikleri ve kullanıcı yoğunluğunun artmasının tarihi ve kültürel müşterekleri tahrip ettiği gözlenmektedir. Mekanın meta olarak yeniden yeniden üretildiği çağımızda, somut ve somut olmayan müşterekler de sürekli tehdit altındadır.

3.1.1. Kentsel çevre müşterekleri

Kent toprağının rantın aracı olduğu neoliberal dönemde kentteki özellikle bu güne kadar ortak mülkiyette olan müşterekler kapsamındaki her türlü yapılaşmamış alan, üzerinde ne olursa olsun tarihine rağmen bazen de onunla gerekçelendirilerek bir yapılaşma projesinin konusu olabilmektedir. Geçmiş yıllarda Kuzguncuk'ta İlyâ'nın Bostanı'da defalarca yaşanan yapılaşma girişimleri buna en iyi örnektir. Kamusal mülkiyette olan müşterekler neoliberal saldırıya en çok maruz kalan alanlardır, günümüzde kamusal olanın kullanımının sınırlandırılması ve belli kesimlere açılması yaygın bir durumdur.

Mezarlıklar

Mezarlıklar kentlerin tarihidir, kentin hafızasının taşıyıcısıdır. Arkeolojik çalışmalarda üzerinde çalışılan uygarlık ile ilgili en çok bilgi mezarlık alanlarından elde edilir. Ülkemizde gerek bulundukları alanın kıymetlenmesi gerekse tarihin yok edilmek istenmesi nedeniyle mezarlıkların da taşındığı, yok edildiği ve yerlerine binalar yapıldığı geçmiş dönemlerde de vakidir. Bütün bu tecrübelerle Kuzguncuk'taki mezarlıkların da risk altında olduklarını söylemek abartılı olmayacaktır. Özellikle artık bu mahallede çok az kalan gayrimüslim vatandaşlara ait mezarlıkların geleceğe aktarılması mahallenin ortak tarihinin korunabilmesi açısından çok önemlidir (Şekil 3.13).

Hem semtin en eski ve en kalabalık halkı oldukları hem de Yahudiler Kuzguncuk'u kutsal topraklara gitmeden önceki son durak olarak kabul ettikleri ve buraya

gömölmek istedikleri için Kuzguncuk'taki mezarlıkların en büyüğü İcadiye Caddesinin sonunda 52.000 m²'lik bir alanı kaplayan Yahudi Mezarlığıdır (Haskan, 2001). Kuzguncuk Bostanının arkasında Rum Ortadoks Mezarlığı bulunmaktadır (Erkan, 2013). Müslümanlara ait Nakkaşbaba Mezarlığı ise Gazhanenin de bulunduğu Üryanizade Camii arkasındaki alandadır (Bektaş, 1994). Nakkaş Baba, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi'nde Tebriz'i aldıktan sonra sanatkârlar arasında İstanbul'a gelmiştir (Konyalı, 2001).

Kentlerde mezarlıklar, kültürel mirasın önemli bir parçası olmanın yanı sıra azalan yeşil alan ve ihtiyacı her geçen gün artan kentsel boşluklar olarak da önemlidir. Kentin rantı yükselen mahallelerinde, mezarlıkların da taşınarak yerlerini yapılaşmaya açılmaya çalışıldığı vakiye de (URL:<https://www.cnnturk.com/turkiye/mezarligi-bile-riskli-alan-ilan-etmisler-393850>) Kuzguncuk'ta Bostan dışında kalan tek yeşil alanlar olarak mezarlıkların varlıklarının sürdürülmesi, geçmişle bağların korunması ve mekanın sürekliliği açısından da çok önemlidir.

Kuzguncuk Bostanı

Ebcim (2018) Kuzguncuk'ta geçmişte Esat'ın Bostanı, Mordo'nun Bostanı, Tahtalı Bostan, Luka'nın Bostanı ve İlya'nın Bostanı olmak üzere beş bostan bulunduğunu ifade etmektedir (Ebcim, 2018). Bunlardan günümüze tek kalan İcadiye Caddesi üzerindeki İlya'nın Bostanı, Kuzguncuk'un simgelerinden biridir. Bostan, Kuzguncuk'ta mezarlıklar ve park dışında kalan son yeşil alandır, özellikle kamu mülkiyetindeki yeşil alanların potansiyel yapılaşma alanı olarak görüldüğü günümüzde kamu ilk neoliberal saldırı kamunun ve sermayenin ortaklığında Bostan'a yapılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün mülkiyetindeki alan 1986 yılına kadar yeşil alan iken yapılan plan değişikliği ile ilkokul alanına dönüştürülmüştür.

1992 yılında Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı'na kiralanmış ve burada hastane yapılması faaliyetine başlanmıştır. Bu hukuki dayanakları da tartışmalı girişim Kuzguncuk halkının verdiği mücadele sonucunda başarısız olmuştur (Ebcim, 2018; Kuzguncuklular Derneği)

2000 yılında bu defa okul projesiyle başlayan inşaat girişimi de bu defa 1997'de kurulan Kuzguncuklular Derneği öncülüğünde yapılan imza kampanyası, şenlik, başka birçok etkinlikler ve odalar ve sivil toplum kuruluşlarının verdiği destekle engellenmiştir.

Şekil 3.2: Kuzguncuk Bostanı (Kaynak: Üsküdar Belediyesi)

2011 yılı itibariyle bu sefer yap-işlet-devret modeliyle yapılaşma sürecine girmesi, Kuzguncuklular Derneğinin hukuki müdahalesi ve geniş katılımlı etkinliklerle gündemde tutularak engellenmiş 2014 yılına kadar devam eden sürecin sonunda Üsküdar Belediyesi ile yapılan görüşmelerle Bostanın Kuzguncukluların kullanımına bırakılması mümkün olmuştur (Mimarlar Odası, 2017).

Kuzguncuk Parkı

İcadiye Caddesi üzerinde yapıların arasında bulunan parkın varlığı kent içindeki bütün parklar gibi kentsel mekana nefes aldırmaktadır. Ayrıca her an büyük bir deprem tehlikesi altında olan İstanbul’da parklar toplanma alanları olarak da çok önemlidir.

Şekil 3.3: Kuzguncuk Parkı (Url-22)

Kent toprağının çok değerli olduğu günümüzde yeni yeşil alanlar yaratmak neredeyse imkansız hale gelmiştir, Kuzguncuk'un sınırlı coğrafyasında az sayıdaki kentsel çevre müştereklerinden biri olarak parkın, yeşil alan olarak kalması hayati önemdedir.

3.1.2. Somut miras müşterekleri

Kuzguncuk'un tarihinin önemli bir parçası, sosyal ve kültürel değerlerini geleceğe taşınmasında çok önemli rolü olan kamusal yapılar da daha önce sözünü ettiğimiz nedenlerle risk altındadır. Dünyada ve ülkemizde uzun yıllarda oluşan koruma kültürü ve mevzuatına rağmen özellikle 5366 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yapılan uygulamalar koruma altında olan tescilli yapıların bile çeşitli gerekçelerle rekonstrüksiyon adıyla yapılan uygulamalarla yıkılarak yerine replikalarının inşa edilmesi suretiyle yok edilmesine neden olmaktadır. Yaşadığımız zamanda sürekli değişen kentsel mekanların hafızasını korumak somut miras müştereklerinin korunmasıyla mümkündür (Turangil ve Ertuğrul, 2024). Bu bölümde Kuzguncuk'un kentsel hafızasında yer eden, geneli koruma yasaları kapsamında olan somut miras müşterekleri tarihsel bağlamlarıyla listelenecektir.

Kuzguncuk Gazhanesi

Anadolu yakasının ilk sanayi Yapılarından biri olan Kuzguncuk Gazhanesi, 1862'de Kuzguncuk Baba Nakkaş Sokak'ta bir Fransız "Gas De France" şirketi tarafından inşa edilmeye başlanmış, yapı 1865 yılında tamamlanmıştır (Mazak, 2006; Özolcay, 2018) Kuzguncuk Beylerbeyi Sarayı'nın aydınlatılabilmesi amacıyla kurulan bu gazhane için, saraya yakın olması gazhanede kullanılacak olan maden kömürünün kıyısına taşınabilecek olması nedeniyle seçilmiştir.

Ana bina, yönetim binası ve iki adet gazometre tesisinden oluşan Kuzguncuk Gazhanesi 10 dönümlük bir arazide kurulmuştur. Beylerbeyi Sarayı'nın aydınlatılması ve ısıtılmasından arta kalan üretim fazlası havagazı ile ilk olarak Kuzguncuk, sonra Beylerbeyi, İcadiye, Üsküdar Meydanı, Abdullah Ağa, Küplüce, Burhaniye ve Fıstıklı semtlerinin sokakları aydınlatılmıştır. 1892 yılında hizmete giren Kadıköy Gazhanesi Üsküdar'a havagazı sağlamaya başlamış, Kuzguncuk Gazhanesi, teknolojisinin eskimesi ve 1920'li yıllarda Anadolu yakasında elektriğin yaygınlaşmasıyla işlevini kaybetmiş, 1940 yılında 76 yıl sonra üretim sona ermiştir (Mazak, 2006).

Kuzguncuk Gazhanesi Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından, Beylerbeyi Sarayı'nın müstemilatı olarak değerlendirilerek, birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Hizmete kapandıktan sonra 52 yıl boyunca mantar çiftliği olarak kullanılan yapı, 1992 yılında Kuzguncuk Gazhanesi arazisiyle birlikte Millî Emlak Genel Müdürlüğü tarafından Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi'ne 49 yıllığına kiralanmış, üst tarafı askeriye ait arazideki 29 gecekondun boşaltılarak yıkılmıştır. Kuzguncuk'un soylulaştırılması sürecinde kamu eliye ilk yerinden edilenler de bu gecekondun sakinleri olmuştur. Mimar Gökhan Avcıoğlu tarafından yapılan restorasyon çalışması tamamlanmadan 2002 yılında yarım kalmıştır (Özolcay, 2018).

Şekil 3.4: Restorasyondan sonra Kuzguncuk Gazhanesi

(Kaynak: Url-12)

Hagios Panteleimon Kouzkountzoukiou Rum Ortodoks Kilisesi

İcadiye Caddesinde bulunan kilise Tanzimattan sonra kurulan 42 kiliseden birdir, 1831 yılında ibadete açılmıştır. Mermerden yapılmış avlu kapısı çan kulesinin altındadır, Çan kulesinde üzüm salkımı ve çiçek kabartmaları, kazılmış üç haç, üç satırlık Rumca bir kitabe vardır (Konyalı, 2021).1871 yılında yangın geçirmiş; Mimar Nikola Ziko tarafından onarılıp 28 Haziran 1892'de tekrar hizmete açılmıştır. Kilise avlusuna,

1911 yılında Andon Hüdaverdioğlu tarafından yaptırılan iki katlı ve kubbeli bir çan kulesi aracılığıyla girilmektedir, doğusunda kare planlı küçük bir ayazma yer alır. Ayazmanın suyunun şifalı olduğuna inanılır, bu nedenle Hristiyanlar dışında da ziyaretçileri bulunmaktadır (Patacı ve Laflı, 2018).

Şekil 3.5: Hagios Panteleimon Kouzkontzoukiou Rum Ortodoks Kilisesi

(Kaynak:Url-13)

Hagios Georgios Rum Ortodoks Kilisesi

İcadiye Caddesinin girişinde bulunmaktadır. 17. yüzyılın sonundan itibaren varlığı bilinmektedir. Yazıtlarında 1821’de yenilendiği görülen kilise kaba yonu taştan ve 19,6 x 12,8 m boyutlarında ve beşik çatıyla örtülüdür (Patacı ve Laflı, 2018).

Surp Krikor Lusavoriç Gregoryen (Ermeni Ortodoks) Kilisesi

Kuzguncuk İskeleyi’nin karşısındaki Çarşı Caddesi’nde, Kuzguncuk Camii’nin hemen bitişiğinde yer alan kilise 11 Mayıs 1835’te Patrik İstepanos Ağavni döneminde, mimar Hovhannes Amira Serveryan tarafından ahşap olarak inşa edilmiştir. Kilisenin

yazıtında, 1861 yılında Bedros Ağa Şalcıyan tarafından yeniden inşa ettirildiği ifade edilmektedir (Patacı ve Lafli, 2018).

Şekil 3.6:1950’lerde Surp Kirkor Lusaroviç Kilisesi ve Kuzguncuk Cami

(Kaynak: Url-14)

Büyük Havra (Bet Yaakov Sinagogu)

Kuzguncuk’ta bulunan iki Sinagog’tan büyük olanıdır. İcadiye Caddesi’nin hemen başlangıcında bulunan ve Kal de Abašo (Aşağıdaki Sinagog) diye de bilinen Bet Yaakov’un inşaatının 1878’de olduğu bilinmektedir (Ebcim, 2018). Sinagogun avlu kapısının üstünde beş satırlık İbranice bir yazı bulunmaktadır. İçeride kalabalık ve itibarlı cemaate mahsus ahşap kubbe ile örtülü büyük bir mabed ile günlük az cemaate açılan küçük bir mabed, mabedde hahamın Tevrat okuduğu, vaaz ettiği bir kürsü ve Tevratlar dolabı vardır (Konyalı,2021). Sinagog 1983 yılında önemli bir tadilat görmüştür (Url-15).

Küçük Havra (Bet Nisim Sinagogu)

Küçük Havra Kuzguncuk’ta Tenekeci Musa Sokağı ile Yakup Sokağı’nın kesiştikleri köşededir, ahşap örtülü, taştan yapılmış ve iki katlıdır, Tenekeci Musa Sokağı’na açılan 11 penceresi vardır. Solunda bir Mühr-i Süleyman olan kapısı Yakup Sokağı’nın içindedir, üstüne altı satırlık İbranice bir kitabe kazılmıştır (Konyalı, 2021) 1840’larda inşa edilen bu Sinagog, halk tarafından Virane veya Kal de Ariva (Yukarı Sinagog) olarak anılır (Url-15).

Üryanizade Camii

Eyice (1963) aktardığı şekilde Abdullahaga Caddesi üzerinde denizin kenarında bulunan camii 1860 yılında Üryanizade Ahmet Esat Efendi tarafından torunu Cemil Molla doğduğunda Nakkaş Baba'ya inşa ettirilmiştir. Dikdörtgen planlı ahşap caminin minberi ve vaaz kürsüsü, tek şerefeli son derece süslü minaresi de ahşaptır. 1987 yılında yanmış, onarılarak eski haline getirilmiştir (akt: Ebcim, 2018). 2013 yılında başlayan uzun bir restorasyon çalışmasından sonra 2017 yılında ibadete açılmıştır, restorasyon sırasında camiinin kayıkhanesi deniz suyunun zemin ve kayıkhaneyi doldurarak eseri eritmekte olduğu gerekçesiyle yok edilmiştir (Url-16).

Şekil 3.7: 1973 yılında ve restorasyondan sonra Üryanizade Camii

(Kaynak:Url-14)

Kuzguncuk Camii

Kuzguncuk Çarşı Caddesi ile Yenigün Sokak'ın keşiminde bulunan Kuzguncuk Camii, 1950-1952 yılları arasında Surp Kirkor Lusaroviç Kilisesi'nin yanında inşa edilmiştir kare planlı, beton tek kubbelidir, minaresi de kagir olarak inşa edilmiştir (Öz, 1997).

Batak Hamamı (Küçük Hamam)

Eskiden, Yahudilerin ikamet ettiği yerlerde umumi hamamların özel bir bölümü onlara tahsis edilerek mikve² olarak kullanılırdı. Bu hamamlar halk arasında 'batak hamamı' veya 'Yahudi batağı' olarak anılırdı. 1900'lerin başında inşa edildiği tahmin edilen hamam Meşruta Sokak ile Tenekeci Musa Sokağının kesiştiği yerde bulunmaktadır,

² Yahudi dinini kabul eden kişinin birçok zorlu sınavdan sonra erkekse en az bir kere, kadınsa her muayyen döneminin bitiminden sonra girmek zorunda olduğu havuzdur

1980’li yıllardan sonra terk edilmiştir (Göleryüz, 2016). Günümüzde özel mülkiyette olan yapı önümüzdeki günlerde yeniden işlevlendirilerek restore edilecektir.

Şekil 3.8: Batak Hamamı (Küçük Hamam)

(Kaynak: T. Atabey)

Dağ Hamamı (Büyük Hamam)

Kuzguncuk’ta bataklık havuzlu iki hamamdan biri olan yapı, Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey tarafından, 1854 tarihinden sonra Medine’de yaptırdığı kütüphaneye gelir olmak üzere inşa edilmiştir. Kuzguncuk’un üst taraflarında İcadiye Hamam Sokağı üzerindeki hamamın kapsından avluya girilir, ortasında sekiz yüzlü bir havuz bulunmaktadır. İki adet halvetin olduğu asıl yıkanma mahallini büyük bir kubbe örter (Haskan, 2001).

Şekil 3.9: İcadiye Dağ Hamamının restorasyondan önceki hali

(Kaynak: Url-17)

Üsküdar Belediyesi tarafından yürütülen restorasyon çalışması tamamlanarak 2023 yılında Nevmekan adıyla kafe, sergi salonu ve kütüphane işlevlerini içeren sosyal tesis olarak hizmete açılmıştır (Üsküdar Belediyesi).

İsmetbey Çeşmesi

Fethi Paşa Yalısı'nın karşısında korunun önündedir, İsmat Bey adına oğlu Şeyhülislam Arif Hikmet Bey tarafından 1812'de yaptırılmıştır (Bektaş, 1996).

İskele Çeşmesi

1831 yılında Kuzguncuk İskele Meydanında yaptırılmıştır, banisi belli değildir (Url-18).

Hacı Ahmed Efendi Çeşmesi

Namazgahlı çeşmenin Kuzguncuk'ta geçmişte Nakkaşbaba Karakolu'nun karşısında çöp iskelesi olarak anılan yerde yol kenarında olduğu rivayet olunur. 1972 yılında Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları yapılırken sökülmüş, taşları bir süre karayolları tarafından korunduktan sonra kaybolmuştur (Ebcim, 2018)).

Kuzguncuk İskelesi

Ahşap olarak inşa edilen Boğaziçi'nin güçlü akıntısı nedeniyle yanaşılması en zor iskelelerinden Kuzguncuk'un eskiyen payandaları Kirkor Kalfa tarafından 1889'da yenileriyle değiştirilmiş, 1894 yılında binada tehlikeli çatlaklar meydana gelince de

bina baştan sona elden geçirilerek güçlendirilmiştir. 1913'te de Şirket-i Hayriye'nin mimarı Nafilyan tarafından yandaki yalıya yaslanmış iki katlı kagir iskele binası inşa edilmiştir. Kuzguncuk İskelesi 2011 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kapsamlı olarak yenilenmiştir (Url-19).

Şekil 3.10: Kuzguncuk İskelesi (Kaynak:İBB)

Marko Paşa Konağı (Kuzguncuk İlköğretim Okulu)

Babanakkaş Sokağında yer alan yapı ve 1865'de Sultan Abdülaziz tarafından doktoru Marko Paşa için yaptırılmış, o nedenle Marko Paşa Köşkü olarak anılıyor. Daha sonra Şefik Paşa'nın evi olmuş. 1935 yılında Maarif Vekaletine devredilerek ilkokul olarak kullanılmaya başlanmıştır (Cengiz, 2018).

Şekil 3.11: Marko Paşa Konağı (Kuzguncuk İlköğretim Okulu)

Nakkaş Baba Karakolu

Abdullah Ağa Caddesi üzerinde bulunan karakol binası, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu tarafından 1971 yılında tescil edilmiş, 1985 yılında yapıya tadilat yapılmış, 1989 yılında yıkılarak arazisi parka dönüştürülmüştür (Haskan, 2001).

Kuzguncuk Postanesi

Uzun yıllardır İcadiye Caddesinin Bican Efendi Sokakla buluştuğu köşede hizmet veren yapı artan turistik faaliyetler nedeniyle bir süredir kafe olarak kullanılmaktadır. Kuzguncuk Postanesi ise Tenekeci Musa Sokakta fedakar bir semt sakinin mülkünde hizmet vermektedir (Kuzguncuklular Derneği Arşivi).

Şekil 3.12: Kuzguncuk Rum İlkokulu
(Kaynak:Url-20)

Kuzguncuk Rum İlkokulu

Yapı Bereketli Sokak 23 numaradadır. (Şekil 2.6) Efstatios Linas tarafından 1926 yılında açılmıştır. 1976 yılında öğrencisi olmadığı için kapanan yapı Kuzguncuk Aya Pandelimon Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'nın mülkiyetindedir. Günümüzde bir anaokulu tarafından kullanılmaktadır (Kıvrak, 2016).

Şekil 3.13: Kuzguncuk'un somut miras müşterekleri (Kaynak: G. Uyan)

Kuzguncuk coğrafyasında kaplandıkları alan itibariyle de yukarıda saydığımız somut miras müşterekleri bize zengin tarihi ve kültürel birikim hakkında fikir vermektedir. 16. yüzyıldan itibaren oluşan kentsel dokunun yapıtaşları olarak somut miras müşterekleri, geçmişten bugüne taşınan kültürel ve mekansal zenginliğin sürdürülmesinin nedeni ve sonucu olarak değerlendirilmelidir.

3.1.3. Somut olmayan (soyut) miras müşterekleri

Kentsel mekan kültürün üretildiği yerdir, aynı zamanda mekanı yeniden üreten de kültürdür (Lefebvre, 2014). Bu nedenle mekanın korunması kültürün sürdürülebilirliği ile yakından ilgilidir. Mekanı var eden insan hikayeleri, ilişkileri, ritüeller somut olmayan öğeler, kültürün ve mekanın sürekliliğini sağlamaktadır.

Uluslararası koruma mevzuatında somut olmayan kültürel değerlerle ilgili ilk ifade UNESCO belgelerinde 1973 Bolivya Deklerasyonu'nda folklor ifadesiyle yer almıştır. 1997-98 kabul edilen Başyapıtlar İlan Programı'nda "İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası" şeklinde ifade edilmiştir. ICOMOS'un 1987 yılında yayınlanan Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğünde korunması gerekenlerin "*kentin veya kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenler*" olduğu ifade edilmiş, 2003 yılında, 14. Genel Kurul'un bilimsel sempozyumu, anıtların ve sit alanlarının soyut değerlerinin korunması teması üzerine odaklanmıştır. 2005 Xi'an Bildirgesi de dünya mirası anıtlarının ve sit alanlarının korunmasında fiziksel, görsel, doğal unsurlar ile sosyal-ruhani pratikler, gelenekler, geleneksel bilgi, diğer soyut biçimler ve ifadeler olarak tanımlanan bağlamın korunmasına dikkat çekmektedir.

2008 Québec Bildirgesi "Yerin Ruhunu Korumak" başlığı ile yayınlanmış, bildirgede mekân ruhu, "somut (binalar, alanlar, manzaralar, rotalar, nesneler) ve soyut unsurlar (anılar, anlatılar, yazılı belgeler, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgiler, değerler, dokular, renkler, kokular vb.) bir yere anlam, değer, duygu ve gizem katan fiziksel ve ruhani unsurlar olarak" tanımlanmıştır. Ayrıca soyut kültürel mirasın somut mirasa daha zengin ve daha bütüncül bir anlam kattığını ve kültürel mirasa dair tüm yasal düzenlemelerde, anıtlar, alanlar, manzaralar, rotalar ve nesne koleksiyonlarına yönelik tüm koruma ve restorasyon projelerinde dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. (ICOMOS)

Koruma yaklaşımının bütünlüklü olabilmesi için somut kültürel miras ile somut olmayan kültürel mirasın birbirleriyle olan ilişkileri ve farklılıklarının değerlendirilmesi gereklidir. UNESCO kararlarında somut kültürel miras sabit ve değişmez, soyut kültürel miras ise kendisini yaşatan bağlamlar ve insanlarla değişen ve dönüşen sıfatlarıyla tanımlandığı görülmektedir (Basat, 2013).

Karakul (2007) "Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları" başlıklı makalesinde somut olmayan kültürel değerlerin bütünlüklü olarak korunabilmesi için geleneksel mimarinin, somut ve somut olmayan değerleri birlikte ve geleneksel bağlamda şekillendirdiğinin kavranması gerektiğini ifade etmektedir (Karakul, 2007).

Gürçayır (2011) somut olmayan kültürel mirasta sürecin, somut kültürel mirasta ise sonucun korunmasına odaklanılmasının farklı bakış açıları ve sonuçlar ortaya çıkardığını ifade ederek iki koruma yaklaşımı arasındaki farkı ortaya koymaktadır (Gürçayır, 2011).

Somit olmayan mirasın korunmasında sadece ürünün korunması yeterli değildir, aynı zamanda onların ortaya çıktığı yaşam alanları ve mimari çevrenin de korunması gerekir; özetle kültürel miras bütünlüklü bir bakışla korunabilir (Basat, 2013).

ICOMOS 2008 Québec Bildirgesinde iklim değişikliği, kitlesel turizm, silahlı çatışmalar ve kentsel gelişimin mekanın ruhuna yönelik tehditler olduğu ifade edilmektedir.

Kuzguncuk’u oluşturan tarihsel doku geçmişte burada yaşayan farklı din ve milliyetlere mensup insanların kültürlerinin bir birleşimidir. Her ne kadar bu kültürel çeşitliliğin son yüzyılda Türkiye’nin ulus devlet olma sürecinde ve sonrasında gerçekleşen önemli kırılma noktaları olsa da; son yıllarda Kuzguncuk ile ilgili yazılan kitaplarda (Bektaş, 1996; Cengiz, 2018; Mills, 2012) mahalle sakinleriyle yapılan görüşmelerde bu tarihin insanlardaki izlerini takip etmek mümkündür. Cengiz Bektaş ve onunla aynı zamanlarda mahalleye yerleşen sanatçı ve entellektüeller hem bu çok kültürlü mahalleden etkilenmiş, hem de sonradan oraya yerleşenlerin mahallenin geçmişi, kültürü, mimari özelliklerini anlamalarını ve sürdürmelerini sağlamışlardır.

Brunt ve Courtney (1999) Güney İngiltere’deki South Devon kasabasında turizmin sosyo-kültürel etkileri ile ilgili yaptıkları çalışmada turistikleşme süreçlerindeki en büyük sorunlardan birinin aşırı kalabalıklaşma olduğunu tespit etmektedir (Brunt ve Courtney, 1999) Geçmişten bugüne taşınan farklı dinlerin ve kültürlerin Kuzguncuk’ta birlikte yaşaması ile oluşan mahalle kültürü zaman içinde Kuzguncuk’a yerleşenlerle birlikte müşterek bir soyut miras olarak devam ettirilmiştir. İBB’nin yaptığı “Kuzguncuk Senin” alan araştırmasında Kuzguncuk halkı turistikleşme sürecinde aşırı sirkülasyonun neden olduğu sadece insanları değil Kuzguncuk’taki sokak hayvanlarının da hayatını zorlaştıran kalabalık, gürültü, kaldırım işgali gibi problemleri dile getirirken bütün bunların komşuluk ilişkileri ve sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir (İBB, 2021) .

2010’lu yıllardan itibaren Kuzguncuk için de dönüşüm hızlanmış, kentin diğer tarihi mahallelerinde olduğu gibi ticari faaliyetlerin artmasıyla ortaya çıkan plansız

turistikleşmenin olumsuz etkileri mahallede gözlenmeye başlamıştır. Bu sürecin, aidiyet duygusu yitimi ve bölgede yaşayanların terk etmesiyle Kuzguncuk'un konut alanı olma niteliğinde oluşması muhtemel etkiler bir sonraki başlıkta tarihsel arka planıyla birlikte ele alınmaktadır.

3.2. Kuzguncuk'ta Mekansal Dönüşüm

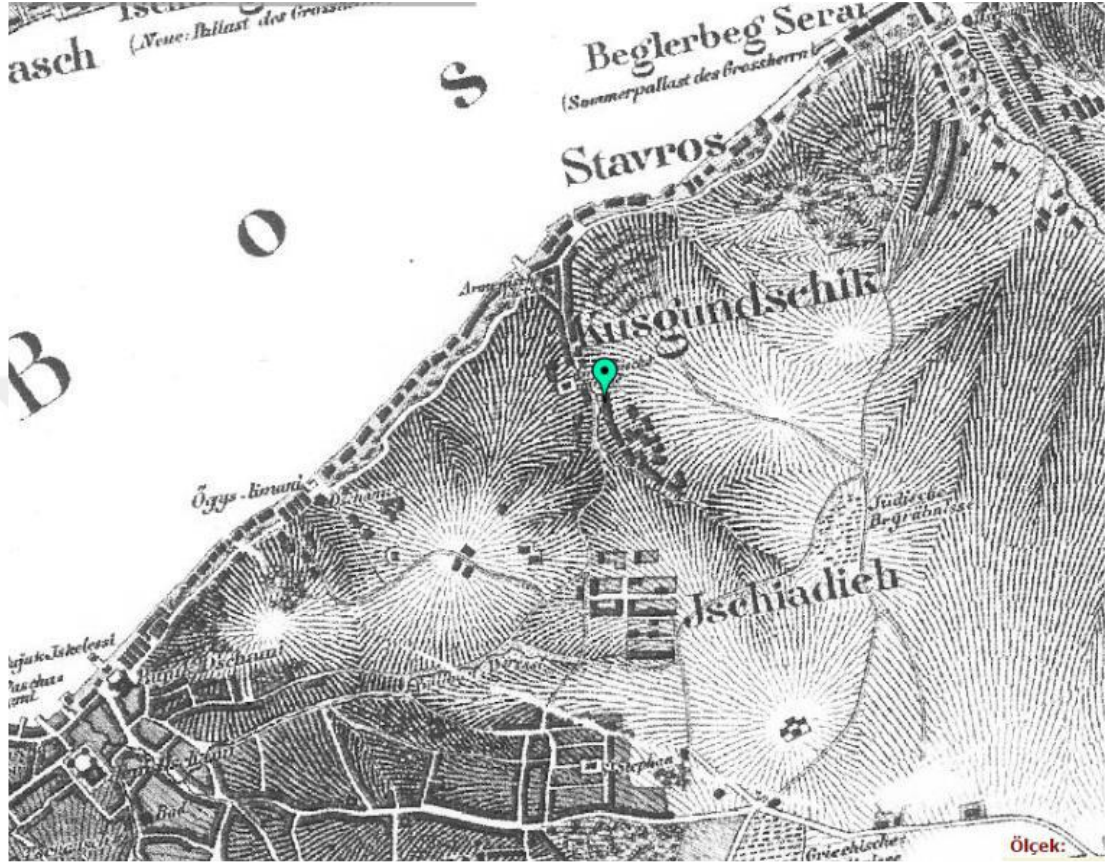
Kuzguncuk nüfusunun büyük bölümünün yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar gayrimüslimlerden oluştuğu, bugüne kadar gelen mekansal özelliklerinin uzun yıllar birlikte mekanı kullanan bu insanlarla ortaya çıktığı daha önceki bölümlerde anlatılmıştır. Yüzyılın başından itibaren ülkenin her yerinde olduğu gibi Kuzguncuk'ta da yaşanan yerinden edilme hikayelerinin mekandaki izleri bugün de görülmektedir.

Şekil 3.14: 1786 tarihli Kauffer Üsküdar haritasında Kuzguncuk
(Yetişkin Kubilay, 2009)

1876-77 tarihli “Esâmi-i Mahâllat” kayıtlarında 203 haneli bir mahalle olan Kuzguncuk'ta (İşli, 2002) Kauffer tarafından 1776 yılında hazırlanan haritada İcadiye Caddesi'nin denize yakın kısmında yerleşim başladığı görülmektedir (Şekil 3.2). Kuzguncuk'un bir Yahudi köyü olduğu ve zengin Yahudilerin denize nazır evlerde oturdukları, sahilde ayrıca Rumların konutlarını bulunduğu Kömürciyan tarafından ifade edilmektedir (Kömürciyan, 1988). İnciyan tarafından 17. ve 18. yüzyıllar arasında Kuzguncuk'ta Rum, Yahudi ve bir miktar Ermeni hanelerinin olduğunu belirtilmektedir (İnciyan, 1976). Kudüs toprağına eşdeğer sayılan Kuzguncuk Yahudiler için büyük önem taşımaktadır. Ermeniler 18. yüzyılda bölgeye yerleşmeye başlamış 19. yüzyılda nüfusları artmıştır. 1860 yılında Üryanizade Camii'nin inşa

edilmiş olması Kuzguncuk'ta Türklerin 19. yy'a kadar var olmadığını göstermektedir (Bektaş, 1996). 1852 tarihli Moltke haritasında nüfusun arttığı, İcadiye Caddesi'nden yukarı doğru yerleşim yoğunluğunun başladığı, yapı adalarının ve topoğrafyanın daha detaylı görüldüğü gözlenmektedir (Şekil 3.3) (Topal Saraçoğlu, 2017).

Şekil 3.15: 1852 Moltke Haritasında Kuzguncuk (Kaynak:Topal Saraçoğlu, 2017)

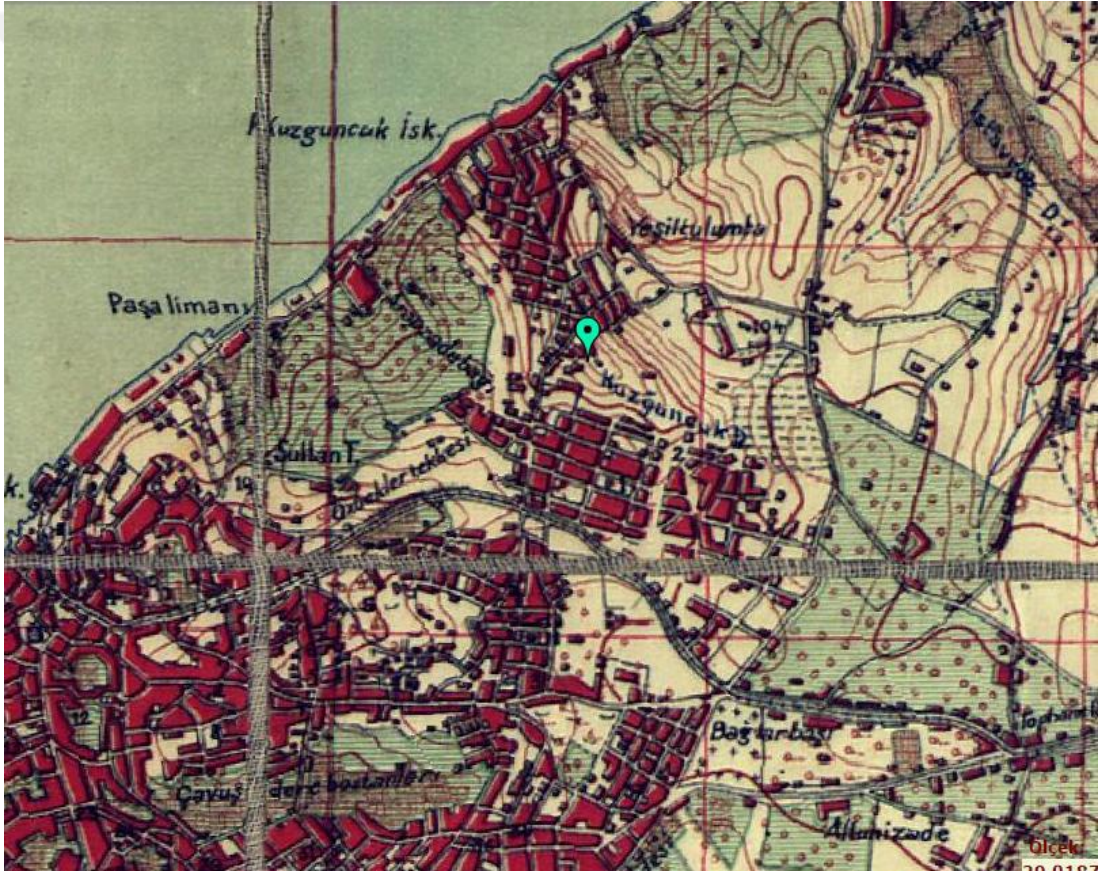
18. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu, askeri yenilgiler, toprak kayıpları ve çöküşün önlenmesi amacıyla reformlar gerçekleştirmeyi gerekli görmüş, bu çerçevede askeri alanda yenilikler yapılmıştır. 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile başlayan ve 20. yüzyıl başlarına kadar sürecek olan Batılılaşma yönünde değişimin ilk adımlarını atılmıştır.

Batılılaşma süreci, Osmanlı toplumunun farklı kesimlerini etkilemiş, özellikle Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Rum toplumunun Osmanlı vatandaşlığı kazanması ve ticari faaliyetlerde etkin olmaları sayesinde refah düzeylerini yükseltmiştir. Bu durum, Rum toplumu gibi bazı grupların Osmanlı İmparatorluğu ve Batılı ülkeler arasında daha ön plana çıkmasına, sosyal ve ekonomik alanda güçlenmelerine olanak tanırken yapı alanında da farklı gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çelik, 1996).

Şehircilik alanında ise, 1848 yılında yürürlüğe giren 30 bölümden oluşan Ebniye Nizamnamesi, şehir planlaması ve inşaat faaliyetlerini düzenleyen ilk kanun olarak dikkat çeker. Bu düzenleme, cadde ve sokak genişlikleri, yapı tipleri, yükseklikler, malzeme türleri, yapım teknikleri ve inşaatların denetlenmesi gibi konuları kapsamıştır (Akın, 1994).

1863 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi'nde :

“Etrafı yol ile sınırlı ada veya mahalleler yandığında sokakları yalnız genişletmek ve temizlemek için lazım olan şekilde düzenleme yapılacaktır. Taksim edilecek arsalar mümkün mertebe kare veya dikdörtgen şekil olacaktır.” denilmektedir (Çelik, 1996).

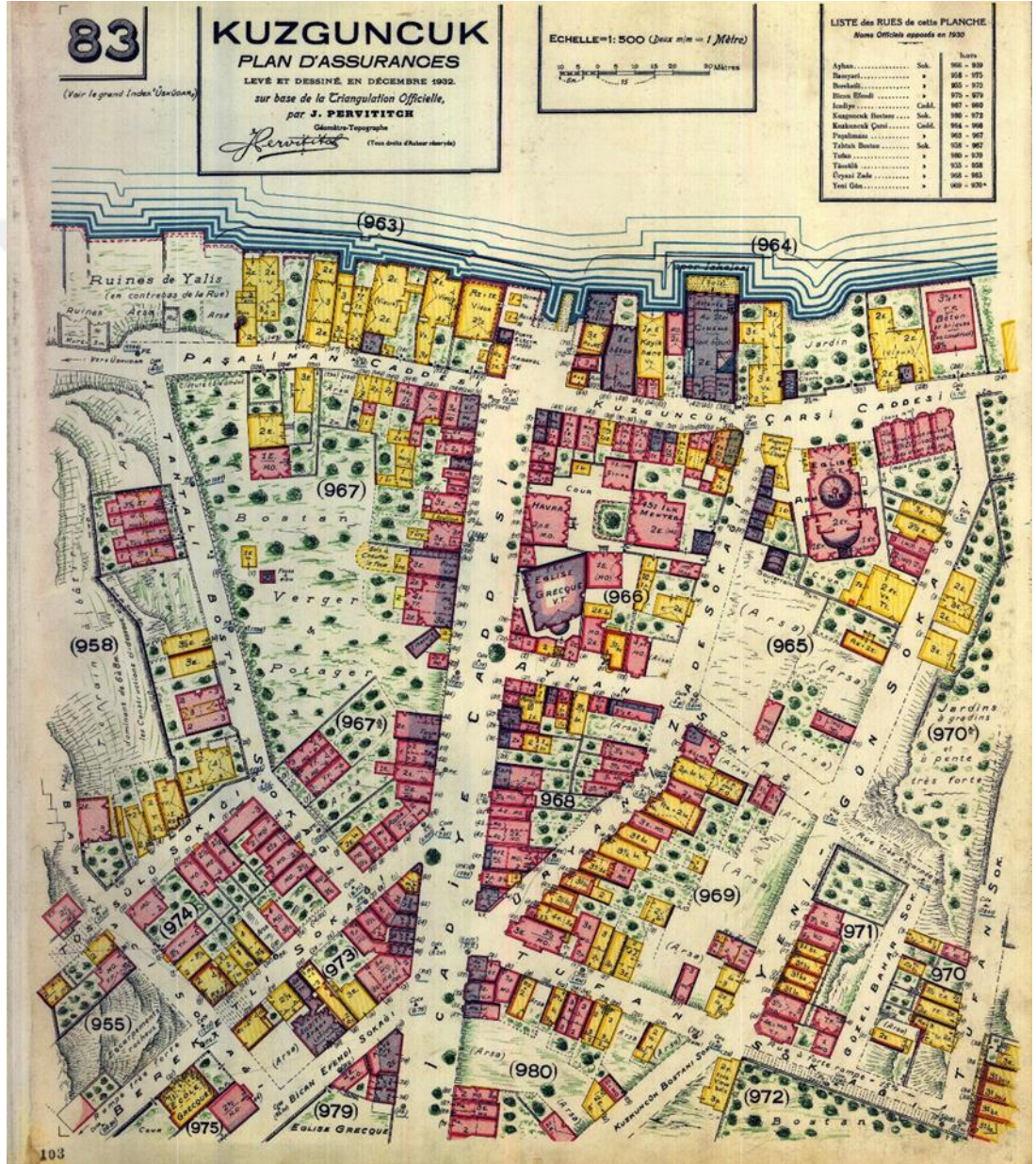
Şekil 3.16: 1909 tarihli Ottoman Haritasında Kuzguncuk

(Kaynak: Topal Saraçoğlu, 2017)

Kuzguncuk, 1848 ve 1882 tarihleri arasında çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnameleri doğrultusunda planlanarak, topoğrafyaya uygun yollar, dikdörtgen yapı parselleri, bitişik nizam ve arka bahçeli yapılar şeklinde şekillenmiştir. Kuzguncuk'ta günümüze

kadar ulaşan yapıların bir çoğu 1909 tarihli Ottoman Haritasında görülen, Turuk ve Ebniye Nizamnameleriyle düzenlenen yapılardır (Şekil 3.3) (Topal Saraçoğlu, 2017).

1932 tarihli Pervititch haritalarında Kuzguncuk Mahallesinde kıyı çizgisinde değişiklik olmadığı ve yapılaşmanın İcadiye Caddesi aksının iki yönünde geliştiği görülmektedir (Şekil 3.17).

Şekil 3.17: 1932 tarihli Pervititch haritasında Kuzguncuk (Pervititch, 2000)

19. yy'ın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreyi kapsayan Tekeli'nin (1998) "sıkılğan modernite dönemi" olarak adlandırdığı dönemde

İstanbul'un toplumsal yapısındaki değişime paralel olarak mekansal değişim gerçekleşmiştir. Ardarda gelen düzenlemeler ve nizamnameler, kentin gelişimini belirleyen kuralları tanımlamış ve kentin mekanlarıyla birlikte İstanbul'da yaşayan toplumun da kentlileşme sürecine girmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar geçen dönemde şehircilik faaliyetleri daha çok Ankara merkezli olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemim sonrasında çok partili sisteme geçilmiş, kentlerde artan nüfus ile birlikte ortaya çıkan sorunların çözülmesine kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Tekeli, 1998). Çubuk'un (1971) ifade ettiği gibi nüfus artışları, göçler ve 1973 yılında I. Boğaz Köprüsünün kullanılmaya başlanmasıyla Boğaz'daki diğer köylere oranla Üsküdar ilçesi ve köyleri merkeze yakınlıkları nedeniyle daha fazla değişikliğe uğramıştır (akt: Topal Saraçoğlu, 2017)). Ortaya çıkan değişimlerin Kuzguncuk'taki yerleşimin dokusunun bozulmasına ve yeşil alanların imara açılmasına neden olduğu bu tarihlerdeki hava fotoğraflarında da görülmektedir (Şekil 2.7 ve Şekil 2.8)

1980 yılında 24 Ocak Kararları ve ardından gelen 12 Eylül Müdahalesi ile ortaya çıkan süreçte ekonomide gerçekleşen temel değişikliklere paralel olarak kentsel politikalarda da büyük değişimler ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası süreçte turizm yatırımları teşvik edilmiş, kıyı kentlerinde ve tarihi bölgelerde turizm faaliyetleri artmıştır. 1990'lı yıllarda İstanbul'un "dünya kenti olma arayışı" yeniden gündeme gelmiş, İstanbul sanayii Marmara Bölgesi içinde desantralize edilmiştir (Tekeli, 1998).

1980'li yıllarda ortaya çıkan siyasi ve ekonomik gelişmelerle İstanbul'un tarihi semtlerinde başlayan soylulaştırma süreçlerinin ilk gerçekleştiği mahallelerden biri olan Kuzguncuk'ta bu sürecin nasıl gerçekleştiği önceki bölümlerde çeşitli açılardan incelenmiştir. Geniş zamana yayılan soylulaştırma sürecinde Kuzguncuk'un kentsel dokusu ve mimarisi ile ilgili kapsamlı olumsuz müdahaleler gerçekleşmemiştir. Özellikle 1983 yılında yürürlüğe giren Boğaziçi Kanunu buradaki yapıların ve kentsel dokunun korunması açısından önemli olmakla birlikte Mimar Cengiz Bektaş'ın öncülüğünde gerçekleşen yenileme faaliyetlerinin niteliği mahallelinin örgütlü çalışmalarıyla sonraki dönemlerde de devam ettirilmiş, mekan kültürü ve birikimi nispeten yavaş gerçekleşen değişim sürecinde yeni gelenlere aktarılabilmiştir.

1990'lı yıllar itibariyle Türkiye'de de kentsel turizm bir kültür endüstrisi olarak kentlerin ekonomisinin önemli sektörlerinden biri haline gelmiştir. Kentlerdeki tarihi

yapıların yenilenmesi, modern dönem yapılarının farklı fonksiyonlarla canlandırılması ya da ikonik yapılar üretilmesi yoluyla kentsel turizmin canlanmasına çalışılmıştır. Tarihi kentlerin ulusal ve uluslararası turizme açılmasına neden olan bu sektörü Hewison “miras endüstrisi” olarak adlandırmıştır (Hewison, 1987). Yerel kimliklerin yeniden üretilmesi ya da yeni kimlikler icat edilerek pazarlanması şeklinde işleyen bu endüstri, kentlerin dönüştürülmesi ve turizm alanında önemli bir araçtır. Miras endüstrisiyle insanların yer duygusu, aidiyet duygusu, kültürel kimlikleri yeniden ve yeniden şekillendirir (Silverman ve diğerleri, 2017).

Gelişmiş ülkelerde modern mimarinin standartlaşan formları, kimliksizleşen, aynılaştan konut yerleşimleri, gelişen seyahat ve iletişim olanakları, değişen boş zaman faaliyetleri (Urry, 2018, s.195), orta sınıfların farklı ve otantik olana, tarihi kent parçalarına ve turizm sektörüne talebinin artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de de 1982 yılından beri ülkenin her yerinde aynı yönetmeliğin uygulanması nedeniyle bütün kentlerde aynılaştırma ve kimliksizleşmenin boyutları insanların aidiyet duygularını epeyce tahrip etmiştir. Uzun süreden beri yapıyı çevreye bakarak hangi kentte olduğunuzu tahmin etmek mümkün değildir, mekan bağlamından kopmuş ve giderek heryer yok-yer olmaya başlamıştır (Auge, 1995).

Kentsel dönüşümün bazen sebebi bazen de sonucu olan kentsel turizm genellikle geliri artan orta sınıfların taleplerine cevap vermek üzere şekillenmiş, süreç dar gelirliilerin bu alanlardan dışlanmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda tarihi çevrenin piyasa aktörlerinin talepleri doğrultusunda hızla pazarlanmak üzere yenilenmesi sürecinde yapılan özensiz restorasyon çalışmaları bu bölgelerde tahribata yol açmakta, uzun vadede bağlamından kopan tarihi dokunun yok olmasına sebep olmaktadır (Türkün ve diğ., 2021).

Eski uygarlıklara ev sahipliği yapmış, yakın ve uzak tarihe ait pek çok yapı içeren Türkiye kentleri de bu dönemde tarihi miraslarıyla öne çıkmaya ve pazarlanmaya başlamıştır, İstanbul bunların en başında gelmektedir. Kentlerin tarihi bölgelerinde genellikle turizm odaklı gerçekleşen dönüşüm çalışmaları da kültür ve miras endüstrileri tarafından şekillendirilmektedir. Türkün (2007) tarafından genellikle piyasaya bırakılmış dönüşüm dinamiklerinin bu bölgelerin kentin kimliğini oluşturan özelliklerini zayıflattığı, zamanla tek tipleştirdiği, ve bu tür “klonlanmış kentler”in

uzun vadede bütün aktörler açısından olumsuzluklara yol açacağı da ifade edilmektedir (Türkün, 2007).

Şekil 3.18: İcadiye Caddesinde haftasonu (Kaynak: G.Uyan,2024)

İstanbul'un tarihi semtlerinden Kuzguncuk'un dönüşümü 2000'li yıllara kadar zamana yayılarak sürmüştür. Bu süreçte tamamen piyasa aktörlerinin ve mekana yerleşen orta ve üst sınıfların talepleriyle şekillenen, kentsel dokuda ve mimari çevrede büyük ölçekli olumsuzluklara neden olmayan dönüşüm, 2005'te Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinin başlaması, 2006 İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın 'kültür odaklı turizm kenti' hedefi, 2010'da İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olması sürecinde hızlanarak devam etmiştir. Gelişen iletişim olanakları, artan turizm hareketliliği, özellikle 2010'lu yıllarda Kuzguncuk'un tanınırlığının ve semti ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin artmasına neden olmuştur. 2015 yılı itibariyle yerel yönetimin mekansal müdahaleleri, 2018 yılında gerçekleştirilen İcadiye Caddesi yenileme çalışmalarıyla (Üsküdar Belediyesi, 2018) turistik yoğunluk artmış, pandemi

döneminde bir gerileme yaşansa da sürecin sona ermesiyle eski hızına geri dönmüştür. Üsküdar Belediyesi'nin İcadiye Caddesinde gerçekleştirdiği Prestij Caddesi (Tuna ve Göktepe, 2019) çalışmaları çok uzun sürmüş, bazı esnafların dükkanlarını kapatmalarına neden olmuştur (Url-21). Bu çalışma sırasında genişletilen kaldırımlar Belediye tarafından işgaliye bedelleri karşılığında kafe ve restoranlara kiralanarak hem ticari faaliyetin artmasına hem de yaya hareketlerinin caddeye taşmasına neden olmuştur. Özellikle hafta sonları artan araç ve yaya sirkülasyonu, kaldırımları kaplayan kafe ve restoran masaları ile birlikte gürültü, mahremiyet ve hava kalitesi gibi çevre etkileriyle yaşayanların ve çevre kültürünün dönüşümünde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Şekil:3.18). Son yıllarda dünyada artan turizm faaliyetlerinin çevresel etkileri ve sürdürülebilir turizm konusunda çalışmalar yapılmaktadır (Jayasinghe ve diğ., 2024; Ali ve diğ., 2024).

İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olduğu 2010 yılından itibaren hızlanan turistikleşme süreci ile paralellik içerisinde, Kuzguncuk'ta geçmişten günümüze ekonomik ve sosyal aksı olarak İcadiye Caddesi ve çevresinde izlenen dönüşüm gözle görülür düzeydedir. Bu dönüşümün giderek İcadiye'ye doğru yayılırken Kuzguncuk'un simgesi olan somut kültürel miras müştereklerine yansımaları bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

3.3. Dönüşümün Öne Çıktığı Mekanlar

Benzeri Boğaz yerleşimleri gibi eskiden mevcut derenin yok olmasıyla vadi merkezli oluşan Kuzguncuk'un ana aksını, iskeleden içeri uzanan İcadiye Caddesi oluşturmaktadır. Konumu nedeniyle Kuzguncuk'un tarihi boyunca ticari ve sosyal faaliyetlerin mekanı olan cadde, bugün gelinen noktada bir tüketim aksına dönüşmüştür ve Kuzguncuk'un dönüşümünün de odağını oluşturmaktadır. Bu caddeye açılan sokaklarda konutlarla başlayan dönüşüm ancak 2010'lu yıllara gelindiğinde İcadiye Caddesi için hızlanmıştır, hatta en büyük dönüşüm son on yılda gerçekleşmiştir.

Cengiz Bektaş'ın 1992 yılındaki saptamasına göre Kuzguncuk'ta İcadiye Caddesinde esnaf olarak 6 kahvehane, 3 terzi, 2 fırın, 2 kasap, 3 marangoz, 5 manav, 1 mobilyacı, 1 balıkçı, 2 ayakkabıcı vardır, geriye kalan yapıların hepsi konut fonksiyonludur (Bektaş, 1996). Günümüzde İcadiye Caddesi üzerinde 1 manav, 1 kasap, 2 fırın, 1 berber, 2 emlak dükkanı yer alırken ara sokaklara taşan kafe ve restoran sayısı 2019'da

56 iken bugün 75 sayısına ulaşmıştır. Kuzguncuk'ta uzun yıllar var olmuş, mahallenin sosyal tarihinde yer eden dükkanlar, imalathaneler, kahvehaneler, çay ocakları yerlerini bu yeni mekanlara bırakmaktadır.

Diğer bütün sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de arzı talep belirler, ancak günümüzde gelişen pazarlama stratejilerinin temelini insanların arzularını ve ihtiyaçlarını manüple etmek oluşturmaktadır. Kuzguncuk'ta kafe ve restoran sayısı, günlük ve hafta sonu turlar düzenleyen turizm endüstrisi aktörleri, ticari işletmelerin tanıtımları ve ziyaretçilerin talepleriyle son yıllarda hızla artmaktadır (Şekil 4.17, 4.18, 4.19).

Örneğin mahalle derneğinden edinilen bilgilere göre, 1990'lı yıllarda birinci katında ikamet eden doktorun zemin katı da muayenehane olarak kullandığı öncesinde tamamı konut olan İcadiye Caddesi 43 nolu yapının zemin katında bugün bir kafe işletmesi bulunmaktadır. Hemen yanında yer alan bir kısmı yine aynı müessese tarafından kullanılan bir kısmı da başka bir kafenin yer aldığı 45 numaralı yapının zemin katı 90'lı yıllarda heykel sanatçısı Bihrat Mavitan'ın atöyesidir. İcadiye Caddesinin doğu tarafında bulunan açık otoparkın bulunduğu alan ise 1980'li yıllarda açık hava sineması olarak kullanılmıştır. 90'lı yıllarda birkaç banka şubesi, ayakkabı satıcısı, ayakkabı tamircisi, fotoğrafçı, nalbur gibi fonksiyonları barındıran caddenin doğu tarafındaki dükkanların neredeyse tamamı bugün kafe olarak işlevlendirilmiştir (Kuzguncuklular Derneği Arşivi).

Ağırlıklı olarak İcadiye Caddesinde yoğunlaşan kafe-restoran işletmeleri Kuzguncuk'un özgün konut mimarisinin özelliklerini taşıyan yapılarını özgün karakterlerine uygun olmaksızın kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde değiştirerek tahrip etmektedir. Özellikle işletmelerin, masa sandalyeleri, panoları ve branda örtüleri yapıların özgün niteliklerini bozmakta ve yol kotundan algılanmasını zorlaştırmaktadır.

2019 ve 2021 yılları arasında Kovid 19 pandemisi sırasında alınan kısıtlama kararları etkisiyle azalan turizm hareketleri nedeniyle yavaşlayan ticari faaliyetler 2022 yılı itibarıyla artmaya başlamıştır. Ana akstan sokaklara doğru taşınan hareketlilikle, dönüşümün ara sokaklara doğru yayıldığı gözlenmektedir (Şekil 3.19). Kuzguncuk'un ortak tarihini bugünden geleceğe taşımak konusunda önemli rolü olan yapılar da bu değişimden etkilenmişlerdir.

Şekil 3.19: Tufan Sokak ve Perihan Abla Sokak'ta Kafeler (Kaynak: Url-22)

İşlevlerinin değişmesi nedeniyle artık kullanılmayan kültürel varlıkların yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılması, yapıların özgün yapısal karakterlerinin bozulması ve bağlamı değişen yapıların kültürel mirası taşıma işlevlerinin zarar görmesi riskleri açısından tartışmalı bir konudur.

Şekil 3.20: Nevmekean Kuzguncuk (Kaynak: Üsküdar Belediyesi)

İcadiye Caddesine dik sokaklardan İcadiye Hamamı Sokağının sonunda bulunan Kuzguncuk'un somut miras müştereklerinden İcadiye Dağ Hamamı yapısı Üsküdar Belediyesi tarafından yenilenerek kafe-restoran, sergi alanı ve kütüphane işlevleriyle Nevmekean Kuzguncuk adıyla 2023 yılında hizmete açılmıştır. Restorasyonun niteliği yapının özgün haliyle karşılaştırıldığında gözle görülür şekilde tartışmalıdır (Şekil 3.9, 3.20).

1992 yılında Mülkiyeliler Birliğine kiralanan Kuzguncuk Gazhanesi, yoğun sikülasyonun dışında kalsa da Kuzguncuk'un somut miras müştereklerinden olan yapının değişimi de aynı kategoride değerlendirilebilir. Uzun süre önce restorasyonu başlatarak ekonomik sebeplerle yarım kalan yapı şimdilerde kamusal kullanıma kapalıdır.

Uzun yıllardır Kuzguncuk İlkokulu olarak kullanılan Marko Paşa Konağı da işlev değişikliği ile kamusal kullanıma açılan korunması gereken müştereklerdendir.

Önümüzdeki tarihlerde yeniden işlevlendirilerek yenilenecek olan Batak Hamamı yapısı da özel mülkiyette olduğu için kamusal kullanıma kapalı olacak ve kent hafızasındaki izini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Kuzguncuk'un mahalle tarihi, hafızalarda yer eden mekanları ve insanları 1980'li yıllarda başlayan ve daha önce de ifade ettiğimiz gibi yavaş seyreden soylulaşma süreçlerinde yayınlanan kitaplarda ve akademik çalışmalarda kayıt altına alınmıştır (Bektaş, 1996; Mills, 2012; Cengiz, 2018; Ebcim, 2018; Dursun, 2018; Güven, 2009; Özata, 2017). Bu nedenle Kuzguncuk'ta turistikleşmeye evrilen süreci takip etmek ve bu sürecin mekansal etkilerini değerlendirmek yakın tarihe ilişkin kayıtların zayıf olduğu yerlere oranla daha mümkün olmaktadır. Dünyada değişen boş zaman değerlendirme biçimleri, zaman ve mekan algısı ile artan geçmişin çekiciliği, Kuzguncuk gibi hikayesini geçmişe ekleyerek çoğaltan bir mahallenin, yerli ve yabancı turistlerin artan ilgisiyle dönüşümünü incelenmek ve kayıt altına almak turistikleşme sürecinin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak açısından önemlidir.

3.4. Turistikleşmeye Doğru Dönüşüm

Turistikleşme bir yerleşimin turizm faaliyetleri ve boş zaman etkinlikleri için yoğun bir şekilde tercih edilmesi, zamanla tamamen buna dönüşmesi anlamına gelmektedir.

Bu olgu 2004 yılında ilk kez Gotham tarafından, New Orleans'ın Fransız Mahallesi Vieux Carré'ye ilişkin ifade edilmiştir (Gotham, 2005).

Sonraki dönemlerde bu tanımlı geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmış, yapılmaya devam edilmektedir. Turistikleşme çalışmalarında sürecin farklı kent parçalarında, mekana özgü dinamiklerle devam ettiği sıklıkla ifade edilmektedir (Gotham, 2005; Ojeda ve Kieffer, 2020).

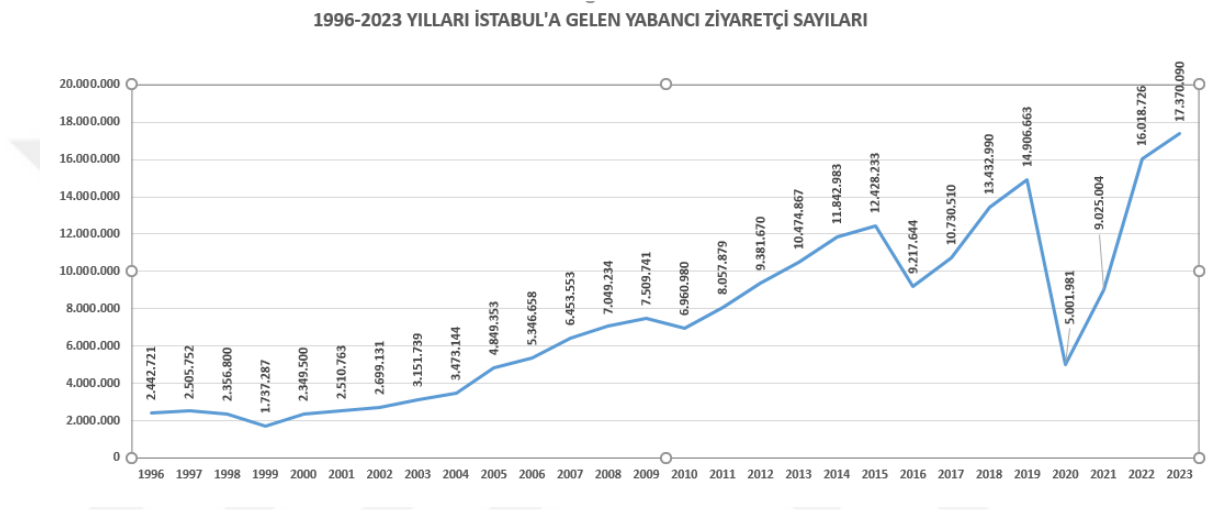
Kwon ve diğ. (2021) çalışmalarında turistikleşmenin, kentsel gelişim ile turizm gelişimi arasındaki etkileşim nedeniyle, ikamet edilen yere turist kültürünün sızması sonucu ekonomini, toplum, kültür, kentsel doku ve genel yaşam tarzını dönüştürdüğünü belirtmektedir (Kwon ve diğ., 2021). Ojeda ve Kieffer (2020) makalelerinde turistikleşme sürecinin, bir bölgenin sosyo-ekonomik yapısında ve çevresel dinamiklerinde önemli değişikliklere yol açtığını tespit etmektedir (Ojeda ve Kieffer, 2020).

Tarihi kent parçalarının soylulaştırılması sürecinde, kültür ve turizm endüstrilerinin dönüşümün belirleyici sektörleri olduğu gözlenmektedir. Soylulaşma ve turistikleşme, çağımızda kentlerin gelişiminde etkili olan küreselleşme ve yerelleşme süreçlerine dayanmaktadır. Çelişki gibi görünse de bu iki süreç neoliberal çağda içiçe geçmiştir. Küresel bir endüstri olan turizm, büyük uluslararası konaklama, ulaşım, hizmet ve finans sektörleri tarafından yönlendirilir. Ayrıca turizm birçok meslek ve sektörle karşılıklı etkileşim halindedir. Bir yandan da turizm, mekana bağlı olması, yerel üretime ve tüketime dayanması nedeniyle yerel bir endüstridir. Çeşitli özgün temalar ve imajlarla ziyaretçilerin benzersiz olanı talep etmeleri ve yaşamaları sağlanır, bu da yerelde organize edilen bir süreçtir (Gotham, 2005).

Geleneksel soylulaştırma literatüründe demografik ve ekonomik değişikliklerle oluşan soylulaşmış konut talebi ya da devletin ve serbest piyasa aktörlerinin konut üretimi ve arzını arttıran müdahaleleri ile açıklanan süreç turizm yoluyla soylulaştırma sürecinde birbirine geçmektedir, turistikleşme arz ve talebin karşılıklı olarak birbirini etkilediği daha karmaşık bir süreçtir. Sequera ve Nofre (2018) çalışmalarında iki kavramın birbirini tamamlayıcı olmasına rağmen farklı süreçlere işaret ettiğini savunmaktadır. Soylulaştırma, tipik olarak işçi sınıfına mensup sakinlerin ve onlara hizmet eden işletmelerin daha zengin yeni gelenler ve onların daha "lüks" zevkleriyle yer değiştirmesi olarak yaşanırken, turistikleşme genellikle nüfus azalmasına, ticari

"Disneyleştirme"ye ve homojenleşmeye, sınıf sınırlarını aşan direnişe yol açmaktadır (Sequera ve Nofre, 2018).

Gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ülkelerde de kentler, hizmet sektörüne dayalı küresel üretimlerin yaygınlaştığı aynı zamanda tüketim mekanlarının oluşturulduğu yerlerdir. Zengin tarihi ve eşsiz coğrafi özelliklere sahip bir kent olarak İstanbul'un küresel sermaye ile buluşmasının en önemli enstrümanları da kültür ve turizm endüstrileri olmuştur. İletişim, seyahat ve konaklama olanaklarının geliştiği son yıllarda İstanbul'a gelen yerli ve yabancı turist sayısı dikkat çekici ölçüde artmıştır.

Şekil 3.21: 1996-2023 İstanbul a gelen turist sayısı (İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri ile G.Uyan tarafından oluşturulmuştur)

Herruzo-Domínguez ve diğerlerinin (2023) Sevilla için yaptıkları çalışmada teorik bir model olarak soylulaştırma süreçlerinin bir mekanın koşullarını iyileştirdiği ve yenilediği için toplumda kesinlikle olumsuz bir süreç olmak zorunda olmadığı, ancak turistikleşme süreçlerinde çok farklı bir senaryoyla karşılaşıldığı gözlenmiştir. Soylulaştırma süreçlerinde süreli yerleşimlerden bir nüfus azalması görülmezken, turistikleşmede yerleşik olmayan ve sürekli hareket halindeki geçici eğlence tüketicilerinin talepleri öne çıkmaktadır; ayrıca, yerel piyasada spekülasyonu artırarak, belirli şehir bölgelerinin bazen aşırı değerlendirilmesine yönelik bir kira piyasası oluşturduğu ifade edilmektedir (Herruzo-Dominguez ve diğ., 2023).

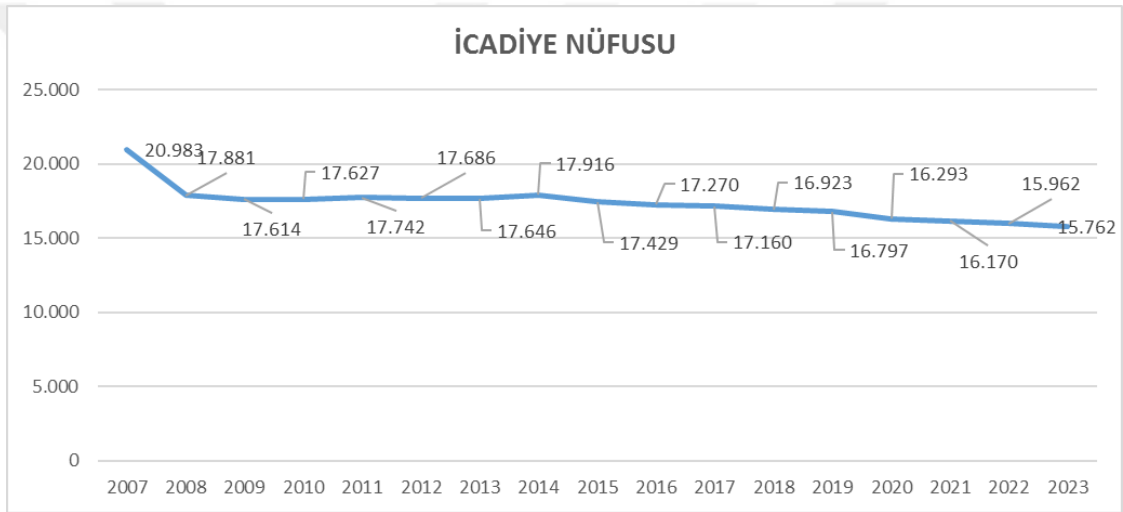
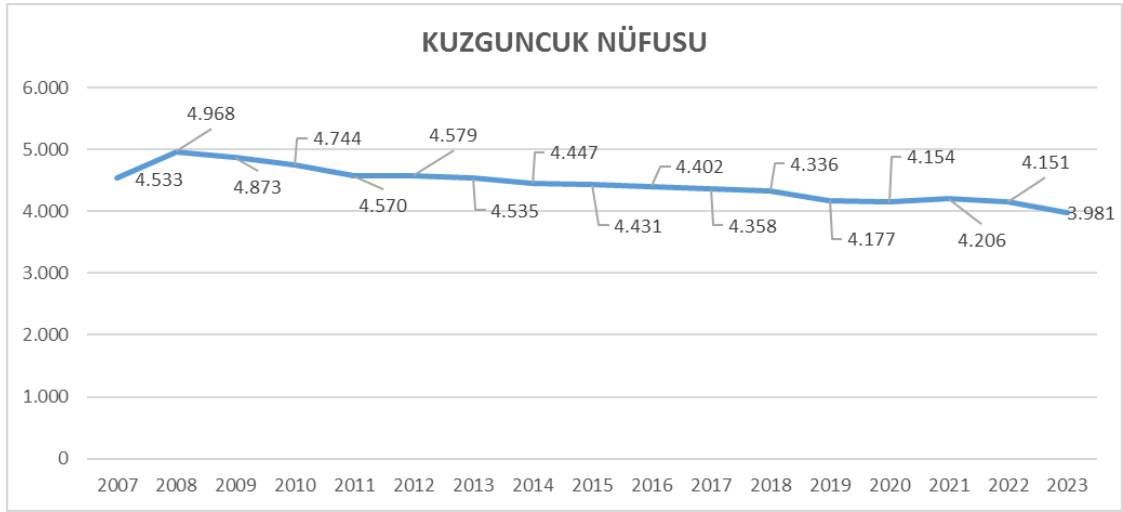
Soylulaştırma ve turistikleşme süreçleri arasındaki etkileşim, özellikle tarihi kent merkezlerinde açıkça görülmektedir, bu alanlar, kültürel mirasları ve çekicilikleri nedeniyle hem daha varlıklı yeni sakinler (soylulaştırma) hem de turistler (turistikleşme) için cazip hale gelir. Soylulaştırma, bu tür alanlarda turistikleşmeden

önce gelerek altyapıyı ve hizmetleri iyileştirebilir, bu da bu mahalleleri turistler için daha çekici hale getirir. Ancak turistikleşme, uzun vadeli sakinlerin yerinden edilmesine yol açarak bölgenin karakterini değiştirebilir ve konutların daha çok kısa vadeli kiralamalara yönelmesiyle fiyatlar artabilir. Bu da, soylulaştırmanın topluluk oluşturma açısından sağladığı kazanımları tersine çevirebilir, zira turistler uzun vadeli bir konut sürdürülebilirliğine katkı sağlamazlar (Parralejo ve Diaz-Parra, 2021).

Kuzguncuk, mimari dokusu, nostaljik öğelerle bezenerek pazarlanan hikayesi, gittikçe artan yeme-içme mekanları, butik tüketim ürünleri satan dükkanları ile İstanbul'un yerli ve yabancı turistlerinin turizm rotalarında ön sıralarda yer almaktadır. İstanbul'un önemli tarihi merkezlerinden Üsküdar'a yakınlığı, Boğaz'ın çok ziyaretçi alan semtleri Beylerbeyi ve Çengelköy ile komşuluğu da ziyaretçi sayısını arttıran faktörlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren dolaşıma giren Kuzguncuk imajı zamanla rafine hale gelerek turizm rehberlerinde yer almıştır. Kuzguncuk 'İstanbul'un Nostaljik semti', 'bütün dinlerin bulunduğu ve barıştığı huzurlu mahalle' bu imaja ilişkin söylemlerin bazılarıdır. Ayrıca son yıllarda artan sosyal medya kullanımı da Kuzguncuk'un tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır.

Kuzguncuk'un popülerleşmesinin ve turistik metaya dönüşmesinin en önemli etkenlerinden biri de 1980 'li illardan itibaren bu mahallede çekilen dizilerdir. Perihan Abı (1986-1988), Ekmek Teknesi (2002-2005), Hayat Bilgisi (2003-2006), Bir Dilim Aşk (2004), Hatırla Sevgili (2006-2008), Kara Sevda (2014-2017), No:309 (2016-2017) Akıncı (2021) mahallenin tanınırlığını ülke çapında arttırmışlardır.

Kentsel mekanda turizm faaliyetlerinin artması ziyaretçi sayısının artmasıyla sonuçlanırken bir süre sonra artan ziyaretçi sayısı mekanın, yerleşik sakinlerine göre değil turistlerin taleplerine göre şekillenmesine de yol açmaktadır. Önceki bölümlerde söz ettiğimiz gibi bu dönüşüm mahalle sakinlerinin mekanı terketmek zorunda kalmalarına dolayısıyla somut olmayan müstereklerin yok olması tehlikesine yol açmaktadır. Değişen taleplerle oluşan yeni alışveriş, eğlence ve yeme içme mekanları için mevcut yapılarda yapılan mimari müdahaleler ve işlev değişiklikleri ile mekandaki tarihi yapılar ve mahalle dokusu tahrip edilmektedir. İBB'nin Kuzguncuk Senin projesi kapsamında yaptığı alan araştırmaya göre Kuzuncuk'a gelen ziyaretçilerin sadece %16,1'inin Kuzguncuk'ta yer alan tarihi yapıları ziyaret etmek için geldiği görülmektedir. Aynı araştırma Kuzguncuk'taki ticari işletmelerin %63'ünün on yıldan az zamandır faaliyette olduğunu da göstermektedir (İBB, 2021).

Şekil 3.22: Kuzguncuk ve İcadiye Mahalleleri nüfus verileri
(TÜİK verileri ile G. Uyan tarafından oluşturulmuştur)

Merkezi politikalar ve yerel yönetimin destekleriyle, 2018-2019 yıllarında kaldırımların genişletilmesiyle sonuçlanan İcadiye Caddesinde yapılan altyapı çalışmaları gibi müdahalelerle Kuzguncuk'ta son on yılda artan turizm faaliyetleri mahalledeki ticari faaliyetleri arttırmış, daha önce sözünü ettiğimiz örneklerde olduğu gibi yerel işletmelerin yok olması ve yerlerine turistlere yönelik işletmelerin gelerek çoğalması, İstanbul'un ve Üsküdar'ın nüfusu artarken Kuzguncuk nüfusunun azalmasına (Şekil 3.22) ve emlak satışlarının ve fiyatlarının soylulaştırma sürecinde yaşandığı (Ergun, 2004) şekilde artışına neden olmuştur. 2020 yılı itibariyle

Kuzguncuk'ta satışa çıkarılan gayrimenkul sayısı da artmaktadır (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü; Url-23; Url-24; Url-25)

Gotham'ın (2005) New Orleans'ın Vieux Carre mahallesindeki çalışmasından itibaren turistikleşme süreçlerine ilişkin çalışmaların bir çoğunda tespit edilen (Gotham, 2005; Sequera ve Nofre, 2018; Bujalance ve diğ., 2019) yerel işletmelerin yok olması, turizme yönelik ticari işletmelerin artışı, yerel nüfusun azalması gibi olguların Kuzguncuk'ta da görüldüğü bu bölümde tespit edilmektedir. Sonraki bölümde bu sürecin kentsel mekan ve mimari dokudaki somut sonuçları ve bu etkiler bağlamında mekanı var eden Kuzguncuk sakinleri ile mekanı arasındaki ilişkilerde oluşan etkiler incelenecektir.

4. KUZGUNCUK'TA TURİSTİKLEŞMENİN MİMARİ DOKUYA ETKİLERİ

İstanbul'da gayrimüslimlerin yaşadığı bazı mahalleler, özellikle 1940'lı yıllardan itibaren azınlıkları hedef alan politikalar ve nefret eylemleri nedeniyle boşalmış, bu mahalleler 1960'larda ortaya çıkan ekonomik gelişmelerle hızlanan köyden kente göçle gelen alt sınıfların yerleşmesiyle bakımsız kalarak eskimiş ve zamanla çöküntü alanları haline gelmiştir. Soylulaştırma araştırmalarında 1980'lerde bu mahallelere yeni orta sınıfın taşınmaya başlamasıyla soylulaştırmanın başladığı kabul edilmektedir (İslam, 2006, s.46; Ergün, 2006, s.22; Şen, 2006, s.75). Bu mahallelerden bazıları zamana yayılan dönüşüm süreçlerinde çöküntü alanı haline gelmemiştir; bunlardan biri olan ve orta-sınıf mahallesi olarak gelişmiş semtler arasında sayılan Kuzguncuk'ta dönüşüm gayrimüslim nüfusun yoğunluğunun azalmasıyla başlamıştır (Uzun, 2006). Uzun (2006) Kuzguncuk'ta daha sonra ortaya çıkan soylulaştırma sürecini açıklarken:

“1980'lerde mahalleye yerleşen yeni nüfus sosyal aktiviteleri canlandırmada başarılı olmuş ve 1960'lardan başlayarak unutulmaya yüz tutmuş toplumsal ilişkiler çeşitli sosyal aktivitelerle canlandırılarak eski mahalle ruhu tekrar ortaya çıkartılmıştır. Kuzguncuk örneğinin en önemli özelliği sosyal ve

mekânsal yenilemenin olumsuz etkilerinin yaşanmaması ve alanda bilinçli bir yenileme ile toplumsal ve mekânsal bütünlüğünün korunmuş olmasıdır” şeklinde ifade etmektedir (Uzun, 2006).

Beyoğlu ile ilgili çalışmalarında Türkün ve diğerleri (2021) soylulaştırma sürecinin dört ana aşamasından söz etmektedir. Birinci aşamada alt gelir gruplarının yaşadığı kent parçalarına “öncüler” olarak da adlandırılan mimar, sanatçı gibi yeni orta sınıf mensuplarının yerleşmesi ile alt gelir grupları yerlerinden edilir. İkinci aşamada bu alanlardaki özellikli yapıların yenilenmekte ve yeni hizmet sektörleri ortaya çıkmaktadır. Üçüncü aşamada aynı kültür ve yaşam tarzına sahip orta ve üst sınıflar mekanda bir araya gelirler. Dördüncü aşamada ise emlak ve inşaat sektörünün gelişmesiyle bu alanlarda emlak değerleri ve mülk konutlar artmaktadır (Türkün ve diğerleri, 2021).

Birinci aşamada mahalleye yerleşen kültür ve sanat alanında üretim yapan insanlar yaşadıkları yeri ve onu hikayesini de estetize ederek, mahallenin öncelikle kendilerine benzeyen diğer insanlar ve onların üretimlerini takip edenler arasında popülerleşmesini sağlar ve soylulaştırmanın önünün açılmasına neden olurlar. Bu imaj yaratma ve yaygınlaştırma süreci sonraki aşamada mahalleye yerleşen orta ve üst sınıfa mensup çoğunlukla kültür, sanat, medya, halkla ilişkiler, reklam, moda gibi sektörlerde çalışan kültürel arabulucular tarafından bu mekanlara olan talebi manüple edecek şekilde geliştirilerek devam ettirilir (Bourdieu, 2017).

Soylulaştırma süreçlerinde ikinci dalga olarak tanımlanan aşamada soylulaştırmanın ekonomik yeniden geliştirme ile yeni 'kültürel stratejiler' ile bütünleştiği, müzeler, sanat galerileri ve tarihi koruma yatırımlarının arttığı da görülmektedir (Zukin, 1995). İstanbul için bu süreç 2010 Avrupa Kültür Başkenti programı ve bu sırada özellikle tarihi eserlerin yenilenmesi çalışmalarının artışı şeklinde kendini göstermiştir.

Kuzguncuk 1980’li yıllardan 2010’lu yıllara kadar bu süreçleri kendine özgü şekilde yaşamıştır. Soylulaştırma sürecinin kentsel mekanın korunması, mimari çevrede tarihsel değeri yüksek köhneleşmiş yapıların yenilenmesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek sonuçları Kuzguncuk’ta görülmektedir. Boğaziçi Öngörünüm alanında 348 adet tescilli yapı bulunmaktadır (Topal Saraçoğlu, 2017). Kuzguncuk’taki kültür varlıklarının proje süreci ile ilgili en fazla sayıda karar 1985 ve

1995 yılları arasında alınmıştır. Bu yıllarda aynı zamanda tescili geçmiş yıllarda karar altına alınan yapıların koruma grupları da belirlenmiştir (Yalçın Akman, 2015).

Soylulaştırma, belirli bir kentsel bölgenin sakinlerinin ve kullanıcılarının, daha yüksek alım gücüne sahip kişilerle yer değiştirmesi olgusunu ifade ederken; turistikleşme, daha yüksek bir sosyal sınıftan yeni haneler yerine turistler ve ara sıra gelen ziyaretçiler için yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Turistikleşme, soylulaştırmanın aksine yerleşik sakinlerle ilgili olarak bir miktar nüfus azalmasına yol açmaktadır. Son yıllarda dünyanın tarihi bölgelerinde gelişen seyahat ve iletişim olanakları ile artan turist sirkülasyonunun tarihi mekanlara ve orada yaşayanlara verdiği hasar daha çok gündeme gelmeye başlamıştır ve buna karşı tepkiler oluşmaktadır. Özellikle Atina, Barselona, Lizbon ve Roma gibi güney Avrupa şehirlerinde belirgin bir şekilde görülen tarihi çevreyi tahrip eden bu faaliyetlerle ilgili halkın tepkisi, yöneticileri bu konuda tedbirler almaya zorlamaktadır (Parralejo ve Diaz-Parra, 2021).

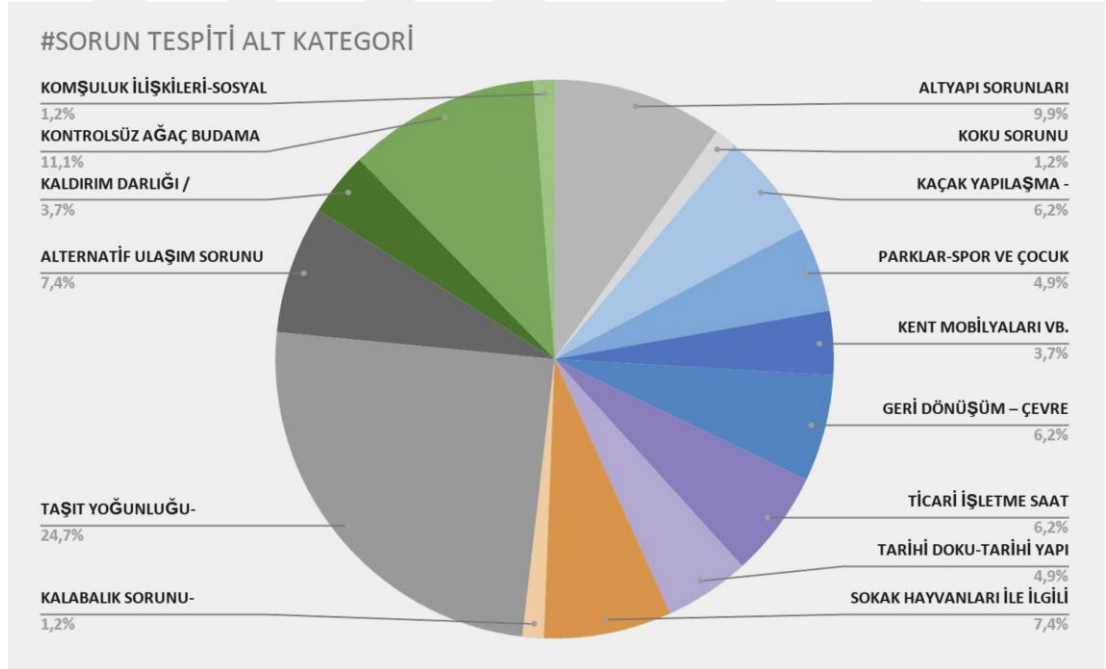
Şekil 4.1: Kuzguncuk sakinlerinin pankartı (Kaynak: Kuzguncuklular Derneği Instagram sayfası)

Motorlu araç trafiğine göre oluşmamış tarihi merkezlerde genellikle olduğu gibi Kuzguncuk'ta da sokakların darlığı, özellikleri ziyaretçi sayısının arttığı günlerde yoğun trafik yaşanmasını ve park sorununu gündeme getirmektedir. Sirkülasyonun İcadiye Caddesi ve çevresinde yoğunlaşması buradaki işletmelerin yanında trafik nedeniyle de oluşan bir gürültü kirliliği yaratmaktadır, aynı zamanda bu durumun arttırdığı karbon salınımı da başka bir çevresel olumsuzluk olarak değerlendirilmelidir.

İBB tarafından yapılan alan çalışmasının sonuçlarına göre ziyaretçilerin Kuzguncuk'a %40,9 oran ile özel araçları ile gelmektedir. Şekil 4.1'de Kuzguncuk sakinlerinin bu konudaki tepkilerini dile getiren pankart Kuzguncuklular Derneği Instagram sayfasından alınmıştır.

İcadiye Caddesi ve çevresindeki sokaklarda artan kafe ve restoranların gürültüleri geç saatlere kadar devam ederek semtin sakinlerinin hayatını zorlaştırmaktadır. Anket çalışmalarında, işletmelerin %77,2'sinin saat 19-22 arasında % 19'unun ise saat 22'den sonra kepenk kapattığı, Kuzguncuk'un en çok ziyaretçi kabul ettiği saatlerin %60,8 ile saat 9-15 arasında olduğu görülmektedir.

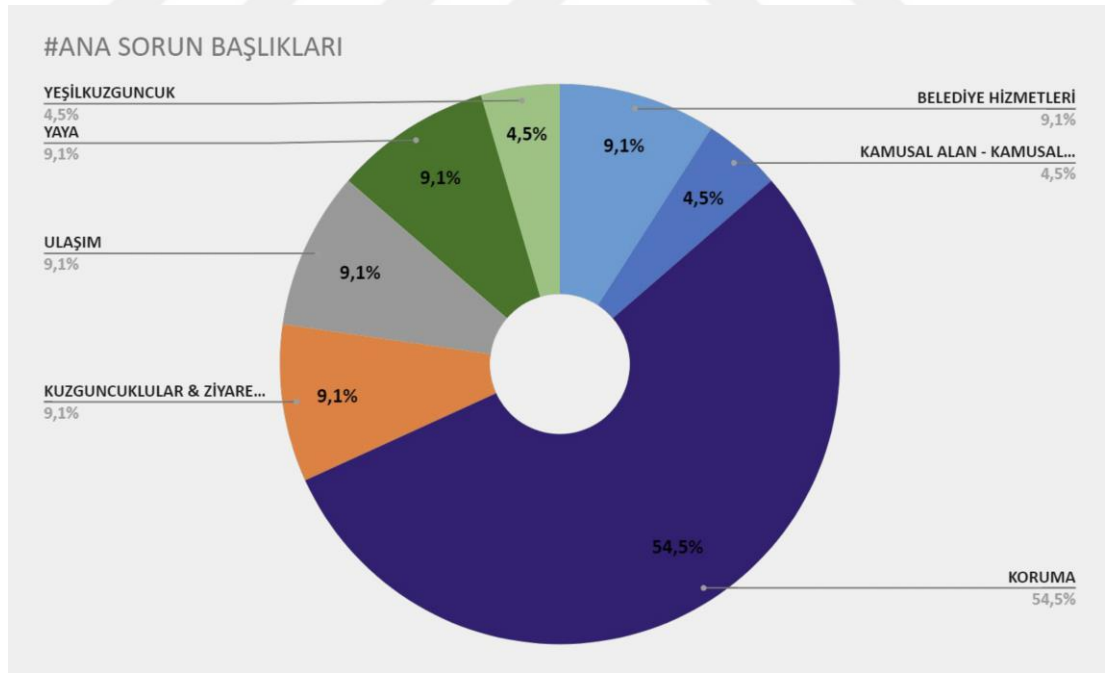
Kuzguncuk'ta artan turist yoğunluğu, fiziksel koşulları zorlarken mekanla ilgili pek çok sorun yaşanmasına neden olmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin "Kuzguncuk Senin" çalışmaları sırasında yapılan anket, toplantı ve görüşmelerin yanı sıra bir iletişim ofisi kurularak semt sakinlerinin görüş ve şikayetleri kaydedilmiştir. Bu süreçte katılımcılar tarafından trafik, otopark ve ulaşım ile ilgili sorunların ifade edilmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : Kuzguncuk'un sorunları (Kaynak:İBB, 2021)

Kafelerin ve restoranların özellikle yoğun günlerde kaldırımları işgal etmeleri, işgal ettikleri alanın sınırlarını da aşacak şekilde masa yerleştirmeleri, araç trafiğine de açık olan caddede hem semt sakini hem ziyaretçi yayaların hareket özgürlüğünü engellemektedir. Ziyaretçilerin %32,5'i, Kuzguncuk sakinlerinin ise %52'sinin sandalye işgali ve kafelerin sıkışıklığından şikayetçi olduğu görülmektedir.

Cengiz Bektaş'ın Kuzguncuk'a yerleşmesiyle başlayan kültürel değerlerin ve mimarinin öneminin kavranması, Kuzguncuklular Derneği'nin faaliyetleri ile güçlenen mahallelik kültürü ve özellikle Bostan mücadelelerinde gelişen dayanışma, son yıllarda mahalleye artan talep ve gayrimenkul fiyatlarındaki artışla çözülmeye başlamıştır. Bütün dünyada olduğu gibi değişen turist davranışları, Airbnb gibi konaklama uygulamalarının yaygınlaşması, Kuzguncuk'ta da turistik konaklamaya yönelik konutların artmasına emlak fiyatlarının da yükselmesine neden olmuştur. 2023 başında yürürlüğe giren sınırlayıcı Konutların Turizm Amaçlı Kiralanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte Airbnb kullanımı azalsa da artan turist talebi farklı konaklama alternatiflerini yaratacaktır.

Şekil 4.3: Kuzguncuk'un sorunları (İBB,2021)

İBB'nin 2021 yılında Kuzguncuk sakinleri ile yaptığı geniş katılımlı toplantıda sorun olarak en çok ifade edilen konu koruma konusudur (Şekil 4.3). Turizmin yarattığı yoğunluk tarihi kentsel çevrede de tahribata neden olmaktadır. Tarihi konutların

yenilenmesi ile başlayan süreç kamuya ait tarihi yapıları yeniden işlevlendirilmesi eskiden konut olan ya da daha geleneksel ticari işletmelere ait mekanların yenilenmesi ve bunun tekrar tekrar yapılması bu yapıların niteliklerini bozmaktadır. Kuzguncuk Boğaziçi İmar bölgesinde olmasına rağmen yeni yapılaşma ile ilgili girişimler zaman zaman gündeme gelmektedir. Yoğun sirkülasyon, artan ticaret ve turizm faaliyetleri Kuzguncuk'un tarihsel mimarisini, kültürel zenginliğini korumayı zorlaştırmaktadır. Kentsel mekanda yapı ölçeğinde gerçekleşen dönüşümlerin mekan algısına etkisi yapı sahiplerinin ve özellikle de mimarların dikkate alması gereken önemli bir konudur.

4.1. Mahalle Dokusu ve Çevre Algısında Dönüşüm

Mekân, zaman içinde oluşan ilişkiler sonucunda oluşmakta, mekanı oluşturan fiziksel unsurlar olan sokaklar, binalar, meydanlar... mekanda yaşayan insanların müdahaleleri ile ilişkisellik içinde yeniden üretilmektedir.

Zaman içinde mekânda, değişen insan etkinlikleri ile mekanda oluşan değişiklikler somut hale gelmektedir, farklı dönemlerde değişen durumlar farklı mekansal örgütlenme yapılarını ortaya çıkarmaktadır. “Mekânın örgütlenmiş yapısı ile toplumsal formasyon yapıları arasındaki diyalektik ilişki mekanı biçimlendirir” (Ünlü, 2018).

Mekan belleğini, bireylerin bir mekana yükledikleri duygu, anlam ve deneyimler oluşturmaktadır, mekansal bellek toplumsal belleğin en önemli parçalarından biridir. Mekandaki değişiklikler toplumsal belleğin tahribatına neden olurken bireylerin aidiyet, bağlanma ve sahiplenme duygularını ortadan kaldırarak bellek kaybına neden olmaktadır (Akıncı, 2020). Mekan, fiziksel çevresi, içinde yaşayan insanlar ve temsil ettiği kültürel birikimle birlikte var olur. Zengin bir tarihsel birikime sahip olan Kuzguncuk'un özgün mahalle yapısı da geçmişten bugüne içinde yaşayanlar tarafından oluşturulan hem fiziksel hem de sosyo-kültürel bir bütündür.

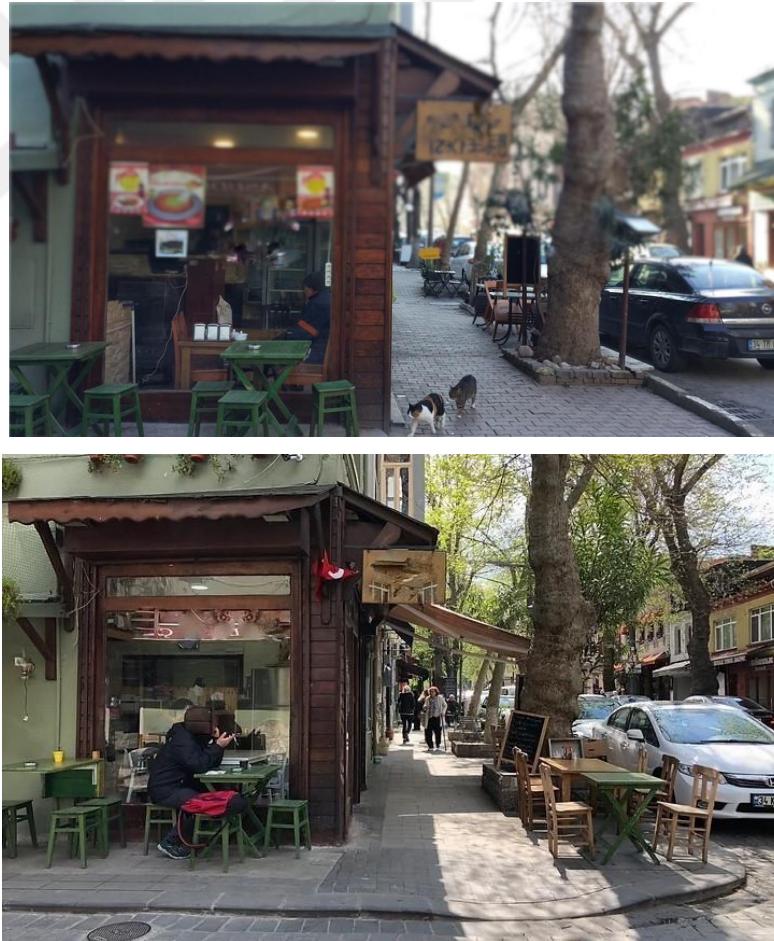
1980'li yıllarda Cengiz Bektaş'ın ve izinden giden arkadaşlarının etkisiyle Kuzguncuk, mimarların, sanatçıların ve yazarların tercih ettiği bir yerleşim yeri haline gelmiştir; 2000 yılında, Kuzguncuk'ta yaşayan sanatçı, mimar ve yazarların sayısı 50 haneye ulaşmış durumdadır. Bu sanatçılar, 1960'lara kadar süren sosyal hareketin yeniden

canlanmasına öncülük ederek mahalle halkını bölgenin odak noktasını dönüştürmüşlerdir (Özata, 2017). Ancak mahalle popülerleştikçe başka yerlerden Kuzguncuk'a taşınma talebi artmış ve ev fiyatlarında olağandışı bir yükseliş yaşanmıştır (Ergun, 2004). Kuzguncuk'ta son 30 yıl içerisinde gözlenen rant artışı, geleneksel yapıların yüksekliğinin üzerinde betonarme apartmanların yaygınlaşmasına, Boğaziçi Yasasının öngörünüm bölgesinde kalan semtte yanlış Koruma Kurulu kararlarıyla özgün kensel doku içinde tarihi varlıkların yıkılarak taklit betonarme yapıların artmasına neden olmuştur (Topal Saraçoğlu, 2017). Bölgede yeni inşaat alanı olmadığı için İcadiye gibi yakın bölgelere yönelik inşaat geliştirme projeleri yapılmış, bu inşaat faaliyetleri sonucunda çevredeki nüfus yapısı da değişmeye başlamıştır (Özata, 2017). Ancak 2018 yılında İcadiye Mahallesinde 8,9 hektarlık bir alan Kentsel Dönüşüm ve Gelişme Alanı olarak belirlenmiş; alana ilişkin planlar Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesinin açtığı dava ile iptal edilmiştir (Mimarlar Odası, 2021). Bu gelişmelerle bir yandan Kuzguncuk'un tanınırlığını artmış, diğer yandan mahalledeki mekân algısı ve kimliği ile ilgili tehlikeler ortaya çıkmıştır (Hızlı Erkilic ve diğ. 2021).

Kuzguncuk sakinleri, Kuzguncuklular Derneğini de kurarak geçmişin birikimini kavrayıp, birlikte yeniden üreterek mahalle kültürünü uzun süre yaşatmış sonraki sakinlere aktarabilmeyi başarmışlardır. Cengiz Bektaş ve beraberindekilerin mahalleye yerleştiği ilk dönemde Kuzguncuk halkıyla birlikte yaptıkları etkinlikler ve onarım çalışmaları, gayrimüslim vatandaşlar tarafından oluşturulan mekan kültürünün sonradan yerleşenlere aktarılmasını ve bu konuda bilincin artmasını sağlamış, kalan eski sakinlerin Kuzguncuk'u terketmek zorunda kalmasıyla oluşan kesintiye de onarmıştır. Soylulaştırma sürecinde mahalle nüfusunun bir kısmı değişse de mahalledeki örgütlülük ve güçlü kültürel etkileşim yeni yerleşenlere mahalle kültürünü geçirmiştir.

Kuzguncuk, yaşadığı soylulaştırma süreçlerinde tarihi varlıklarını korumuş, bir yandan da yapıyı çevresini yenileyerek koruma ve dönüşümü birlikte gerçekleştirmiştir. Bu deneyimde kentsel dönüşümde mekân kültürü, mekân ruhu ve mekânsal bellek kavramlarının önemi görülmekte; dönüşüm süreçlerinin ekonomik fayda odaklı, fiziksel bileşenlere bağlı olmadan, morfolojik ve algısal bileşenleri de dikkate alan bir perspektifte kurgulanmasını zorunluluğunu göstermektedir (Yaman Galantini ve Çetin, 2023).

Daha önceki bölümlerde de açıkladığımız çevresel özellikleri, mimari dokusu, semtte yaşayan sanatçılar, mimarlar ve 1980’li yıllardan itibaren çeşitli edebiyat eserlerine, dizi ve filmlere mekan olması nedeniyle uzun süredir Kuzguncuk yerli ve yabancı turistlerin ilginin çekmektedir. Ancak 2010’lu yılların ortalarından itibaren bu ilginin artması ve yerel yönetimin turizmi destekleyen politikaları ile artan turist sayısı ile buna bağlı olarak artan turistlere hitap eden özellikle kafe ve restoran mekanları Kuzguncuk’ta turistikleşmenin olumsuz etkilerini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle 2018 yılında Prestij Caddesi çalışması adı altında İcadiye Caddesinde genişletilen kaldırımlar küçük metrekareli Kuzguncuk yapılarında yer alan işletmelere daha fazla müşteri ağırlama olanağı sağlamış, artan işgaliye bedelleri belediyenin de gelir kaynaklarını arttırmıştır (Üsküdar Belediyesi, 2018). Şekil 4.4 ve 4.5’te asfalt ve altyapı çalışması öncesi ve sonrası caddenin iki tarafında yer alan kaldırımların genişliği görülmektedir (Şekil 4.4 ve Şekil 4.5)

Şekil 4.4: 2017 ve 2024 yılları İcadiye Caddesi doğu yönü kaldırım genişliği
(Url-26;Url-27)

Şekil 4.5: 2015 ve 2024 yılları İcadiye Caddesi batı yönü kaldırım genişliği

(Kaynak: Url-28; Url-29)

Son yıllarda ortaya çıkan turistikleşme süreçlerinde hızlanan mekansal hareketlilik, uzun süredir varolan, mahallenin tarihinde yer etmiş mekanların zaman içinde teker teker kayboluşu, aynılaştan kısa ömürlü ticari mekanlar Kuzguncuk sakinlerini etkilemiş, aidiyet duygularını zayıflatmıştır (Özata, 2017. Özellikle son dönemde semtte sayıları ciddi şekilde artan kafe ve restoranlar bazıları için göre ciddi bir tehdit olarak algılanırken bazıları için gelişmişlik göstergesidir. Semti ziyaret eden turistler için yeme-içme sektörünün turistlerin talebiyle büyümesi, yapıların konut fonksiyonundan işyeri ve ofislere dönüşümü, özellikle hafta sonlarında artan araç trafiği ve otopark yetersizliği gibi sorunlar Kuzguncukluları endişelendiren ve semitten ayrılmalarını tetikleyen önemli faktörlerdir (Dursun, 2018).

Son on yılda yoğunlaşan turizm faaliyeti Kuzguncuk’u sakin bir mahalle olmaktan çıkarıp kalabalık, gürültülü, sakinleri için yaşanması gittikçe zorlaşan bir mahalle haline dönüştürmüştür. Mülkiyet değişiklikleri ile artan gayrimenkul fiyatları öncelikle kiracıların ve artan fiyatlardan etkilenen mal sahiplerinin mahalleyi terk etmesine neden olmuş, mahallenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır. Kuzguncuk için de neoliberalizm koşullarında bu yeni mahalle formunun ve algısının sürdürülmesi gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Kuzguncuk’ta yüzyıllar içinde oluşan sokak yapısı ve mahalle dokusu, mekanı çekici kılan en önemli faktörlerdir. Dar sokaklar araç trafiğinin olmadığı bir zamanda yaya ve atlı taşıma araçlarına uygun oluşmuştur, günümüzde oluşan yüksek insan ve motorlu araç sirkülasyonu mahallenin fiziksel ölçeğini de zorlamaktadır.

İcadiye Caddesi geçmişte de belli günlerde kalabalıklaşan bir ana cadde olsa da bu yoğunluk, günümüzde özellikle hafta sonları ve tatil günlerinde gelen ziyaretçi sayısı ile kıyaslanamaz.

Şekil 4.6: Kuzguncuk’ta haftasonu (G.Uyan, 2024)

Kuzguncuk’un mahalle dokusu motorlu araç yoğunluğunun olmadığı bir zamanda oluşmuş, 20. yüzyılın ortalarında bu dokuyu oluşturan nüfusunun büyük bir bölümü mahalleyi terketmiş (Kürküt, 2019), yerlerine gelenler mahallenin dokusunu korumayı başarmışlardır. Ancak Kuzguncuk son yıllarda ortaya çıkan turistikleşme sürecinde artan ziyaretçi sayısı ile özellikle İcadiye Caddesi ve çevresinde kapasitesinin üstünde bir insan ve araç trafiği yaşamaktadır. İcadiye Caddesi ve etrafındaki sokaklarda eskiden bakkal, kasap, manav gibi mahallelinin ihtiyacına yönelik ticari işletmelerin yerini çok sayıda kafe, restoran, butik eşya satışı yapan dükkan almıştır, bunun yanında orijinali konut fonksiyonlu olan birçok yapı da ticari fonksiyonlara dönüşmüştür.

Bugüne kadar zincir markaların yer almadığı Kuzguncuk'ta İcadiye Caddesi ve Paşalimanı Caddesinin köşesinde bir süre önce bir kahve markası mekanını açmış, yangın merdiveni çalışmalarıyla Kuzguncukluların koruma konusundaki hassasiyetlerini zorlamıştır.

Şekil 4.7: Kuzguncuk'ta zincir kahve dükkanı (Kaynak Url-30; Kuzguncuklular Derneği Instagram Sayfası)

Bu konuda Hızlı Erkilic ve diğerlerinin (2021) çalışmasının bulguları önemlidir. Kuzguncuk sakinleriyle yapılan anket çalışmasında, sosyal yapı ve kentsel mekân kullanımına ilgili sorulara katılımcıların %67'si semte yoğun olarak gelen insanların semt huzurunu bozduğunu; %79'u Paşa Limanı ve İcadiye Caddesi'ndeki gürültü ve araç trafiğinin rahatsız edici olduğunu; %82'si kaldırımların kafelerin açık alanı olarak kullanılması nedeniyle yayaaların rahat ve konforlü yürüyemediğini;semtin fiziksel özellikleriyle ilgili sorulara katılımcıların yaklaşık %72'si dizi-film ekipleri ve düğün fotoğrafçıların semtin kamusal alanını rahatsız ettiğini ifade etmiş; %70'i ise bu tarz etkinliklerin semtin yoğunluğunu ölçeceğini ve olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Katılımcıların %67'si mekânda yaşanan hızlı değişimlerin semtin geleneksel değerlerine ve hafızasına zarar verdiğini düşünmektedir. Ankete katılan semt sakinlerinin %41,7'si yeni kafelere ve pastanelere hiç gitmediğini, %33,3'ü ayda bir kez, %18,3'ü haftada bir kez, %6,7'si ise haftada 3-4 kez gittiğini belirtmiştir (Hızlı Erkilic ve diğ., 2020).

Kuzguncuk halkı eskiden mahalledeki esnaftan karşıladıkları ihtiyaçlarını artık en yakın merkez olan Üsküdar'dan alışveriş yaparak karşılamaktadır (Kuzguncuklular

Derneği). Kaldırımların kafe ve restoranlara ait masa ve sandalyelerle işgal altında olması, ana yoldaki araç trafiğinin yoğunluğu nedeniyle yayaların hareketi ve mekanı algılamaları zorlaşmaktadır. Çok sayıda kentsel turistin sebep olduğu yoğunluk, Kuzguncuk imajında sık telaffuz edilen ‘huzur ve sakinlik’ sıfatlarıyla da çelişmektedir.

Yakın geçmişe kadar toplumsal iletişimin yoğun olduğu, mahallelinin birbirini tanıdığı, mahalleli ve esnafın aidiyet ve güven duygusu içeren ilişkiler içinde olduğu, kahvehane ve sokak sohbetlerini yaşadığı Kuzguncuk’ta sosyal medya, popüler kültür, insanların değişen boş zaman değerlendirme alışkanlıkları nedeniyle gününbirlik turistlerin akınına uğramaktadır (Akıncı, 2020). Bir kısım ziyaretçi için Üsküdar’dan Beylerbeyi ve Çengelköy’e uzanan gününbirlik haftasonu tur rotalarında yer alan Kuzguncuk, birkaç saat içinde dolaşılabilir, belli başlı yerlerinde fotoğraf çekilerek sosyal medyada paylaşılan, belki cadde boyu kafelerde çay, kahve içilerek tüketilen şirin ve ‘otantik’ bir mahalledir. Bu insanlar, tüketim nesnesi olan mekana yabancılaşmışlardır, mahallenin tarihi ile bağ kurmakta zorlanırlar, bunu talep etmezler, bugünü ve kendilerine sağladıkları ile ilgilenirler, artık yok olmuş bir zamana ait mekan ölçeğinin nedenlerini ve geçmişini sorgulamamaktadır. Haftasonunda boş zaman geçirmek, fotoğraf çekip sosyal medyada görünür olmak, nostaljik bir mekanı yaşamak, kafelerde vakit geçirmek için kendi özel araçlarıyla gelenlerin büyük bir kısmı da ironik bir şekilde trafik ve otopark sorunundan şikayet etmektedir (İBB, 2021).

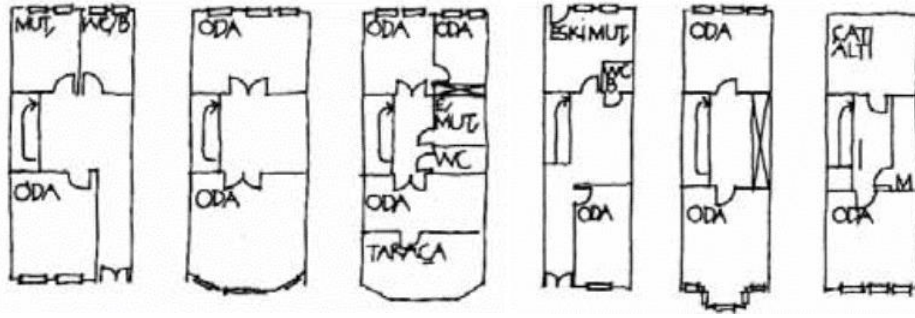
İcadiye Caddesinde yoğunlaşarak hızla sayısı artan ve tüketim kültürünün doğası gereği sıklıkla yenilenmesi gereken mekanlar geçmişte çoğunlukla konut işlevleriyle inşa edilen yapıların hem iç mekanında hem de dış cephelerinde değişikliklerin yapılmasını gerektirmekte, Kuzguncuk’un geleneksel yapı tipolojisini zorlayarak tahribatına neden olmaktadır.

4.1.1. Tipolojilerin dönüşümü

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Batılılaşma hareketleri konut mekanlarında, mekan kurulumu ve işlevlerin dağılımı, strüktürel farklılaşmalar, üslup değişiklikleri, iç mekân organizasyonu ve mobilyaların değişimi şeklinde yansımıştır. İstanbul’da daha önce rastlanmayan sıra ev tipi konutlar bu dönemde ortaya çıkmış, Pera,

Akaretler, Bağlarbaşı, Yeldeğirmeni ve Kuzguncuk'ta inşa edilmişlerdir. (Demirarslan, 2010)

İstanbul'da 19. yüzyıldan önce sık sık büyük yangınların olduğu bilinmektedir, 1873 tarihinde Kuzguncuk'ta gerçekleşen yangında da 600 kadar iş yeri ve ev yanmış, yangınlar sonrasında geleneksel konutlar, ticari ve dini yapıların büyük bir kısmı tamir edilerek bugüne kadar ulaşmıştır. 1863 yılında II. Abdülhamit döneminde yürürlüğe giren Turuk ve Ebniye Nizamnamesi'nde, ana yollar arasında kalan mahallelerde bir yangın olduğunda, mahalleler yolların genişletilmesine ve temizlenmesine olanak verecek şekilde yeniden düzenlenecek ve toprak hak sahipleri arasında kare ve dikdörtgen parseller şeklinde yeniden dağıtılacaktır. 1873 yangınından sonra Kuzguncuk bu nizamnameye uygun planlanarak topoğrafyanın olanakları doğrultusunda bitişik nizam, dikdörtgen arka bahçeli parseller ve düz yollarla oluşturulmuş, bu doku günümüze kadar gelmiştir (Saraçoğlu Topal, 2017).

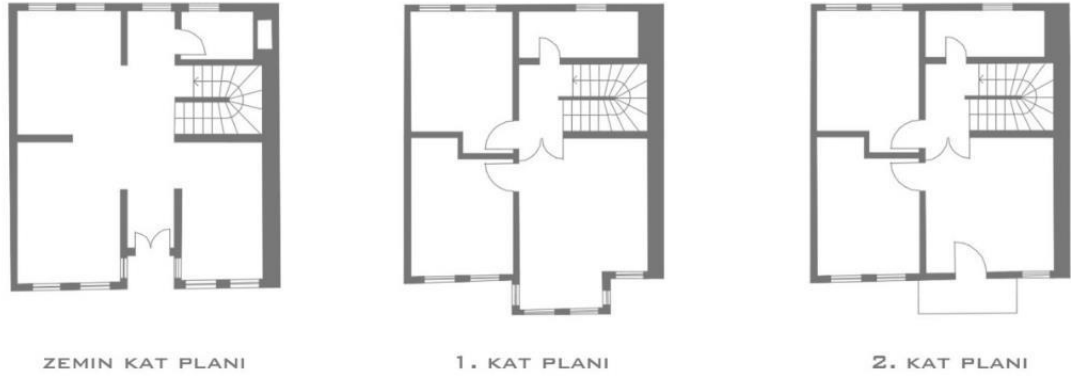

Şekil 4.8: İcadiye Caddesi 115 numaralı ve Tufan Sokak 14 numaralı evlerin kat planları (C. Bektaş, 1996)

Kuzguncuk'taki geleneksel Osmanlı yapılarına örnek olarak Ahmet Fethi Paşa yalısı (Pembe Yalı) ve Mocan Yalısı gösterilebilir. Ancak mahallenin karakterini veren konutlar 1873 yangınından sonra Batılılaşma hareketlerini etkisiyle inşa edilen iki ila dört katlı ahşap, kagir ya da karma orta sınıf müstakil yapılardır. Mahallede kapıda gerçekleşen komşuluk gelenekleri nedeniyle bazı evlerin sokak kapıları yoldan yüksek, gömme sahanlıklı olarak inşa edilmiştir (Demirarslan, 2010).

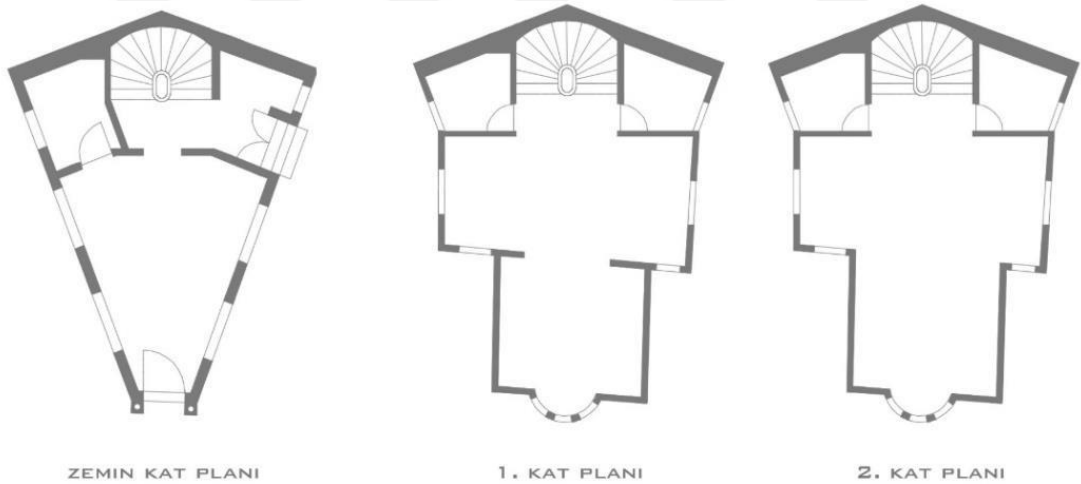
Geleneksel 18. yüzyıl Osmanlı dönemi evleri, 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıl kagir konut yapıları ile tarihi bir yerleşim bölgesi olan Kuzguncuk'un kent karakterinin temel fizyonomisini oluşturan, dar parselasyon üzerinde, düzgün olmayan sokak üzerine dizilmiş, aralarında ya da arkalarında küçük bahçeleri olan, mal sahiplerinin

mali gücüne göre, büyük konutların ölçü ve bezemelerinden etkilenmiş ayrıntılarla ortaya çıkan bu konut türüdür (Akın, 1994).

Şekil 4.9: Kare Plan Tipli Yapı Örneği (G.Akıncı, 2020)

Kuzguncuk'ta kültürel varlıkların önemli bir bölümü oluşturan mimari yapılar, mahalle ölçeğinde bütünlüğü korunarak bugüne kadar gelmiştir. Cengiz Bektaş'ın aktardığı şekilde Kuzguncuk'ta Ermenilere ait evler kagir, Rumlara ve Yahudilere ait evler ise ahşaptır. Uzun dikdörtgen planının iki tarafında odalar, ortada merdiven yer alır (Bektaş, 1996).

Şekil 4.10: Serbest Planlı Yapı Tipi Örneği (G.Akıncı, 2020)

2013'te yayınlanan İCOMOS Türkiye Mimari Koruma Bildirgesi'nde Türkiye'nin Avrupa Konseyi ve UNESCO'nun birçok kararını, Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni (1992) onayladığı hatırlatılarak son yıllarda çıkan bazı kanun ve yönetmeliklerin korumayı tehdit ettiği ifade edilmektedir. (ICOMOS, 2013)

Ülkemizde tarihi yapıların korunması ile ilgili en önemli yasa 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Yasa ile tarihi eserlerle ilgili kararlar Koruma Kurullarına bırakılmıştır. Aynı yıl yürürlüğe giren Boğaziçi İmar Kanunu ile birlikte Kuzguncuk gibi tarihi yerleşimlerin korunmasının sağlanması açısından dönüm noktasıdır. 1999 yılında T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan 660 sayılı ilke kararı doğrultusunda yapılan birçok uygulama mevcuttur. 1971 -2015 yılları arasında Kuzguncuk'taki tescilli yapıların önemli bir bölümüne ilişkin rölöve, restitasyon ve restorasyon-rekonstrüksiyon projesi Koruma Kurullarından geçmiş ve uygulamaları yapılmıştır. (Yalçın Akman, 2015)

2004 yılında 2863 sayılı yasaya ek olarak kabul edilen 5226 sayılı yasa ile bazı tanımlarda değişiklik yapılmış, 2011 yılında 648 ve 653 sayılı KHK'lar ile farklı uygulamalar getirilmiştir (Topal Saraçoğlu, 2017)

Uzun yıllar söz konusu yasalarla sürdürülen restorasyon faaliyetleri, Koruma Kurullarının karar süreçlerinin çok uzun olduğu gerekçesi ve özellikle dönüşüm faaliyetlerinin ülkenin her yanında hızlanması nedeniyle 2005 yılında korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili 5366 sayılı kanun ve KUDEB Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle kültür varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları ile il özel idareleri bünyesinde kurulan proje bürolarının ve eğitim birimlerinin kuruluş, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları düzenlenmektedir. Böylece tarihi eserlerin basit onarım kapsamındaki yenileme çalışmaları Koruma Kurulları yetkisinden çıkarılarak belediyelere ve il özel idareler bünyesinde oluşturulan kurullara bırakılmıştır.

Boğaziçi Öngörünüm alanında yer alan Kuzguncuk'ta 348 adet tescilli yapı bulunmaktadır. (Topal Saraçoğlu, 2017)

Bütün yapıların el değiştirme sıklığının arttığı dönemde tarihi yapılarda değişim süreçlerini hızlandırmak amacıyla yapılan bu değişiklikler ve basit onarım kapsamının muğlaklığı, kontrol mekanizmalarının zayıflığı gibi sebeplerle bazı onarımlar tarihi yapılara zarar verebilmektedir. Ancak özellikle 2010 sonrasında turizm

soylulaştırmasının hızlanması ve ticari faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla yapıların dönüşüm sirkülasyonu da artmıştır. 2020-21 yıllarında Kovid 19 pandemisi nedeniyle ticarileşme yavaşlasa da pandemi sırasında kapanmak zorunda kalan mekanların el değiştirmesi ve yeni ticari mekanların ortaya çıkması pandemi sonrasında hızlanmıştır. 2019 yılında Tuna ve Göktepe tarafından yapılan çalışmada 56 olduğu tespit edilen kafe ve restran sayısı 2024 yılı eylül ayı itibariyle 75 olarak tespit edilmiştir (Tuna ve Göktepe, 2019)

Kuzguncuk'ta dönüşüm çoğunlukla yeni yapıların inşa edilmesi şeklinde olmayıp eski yapıların yenilenmesi, fonksiyonlarının ya da aynı fonksiyonda kalsalar dahi plan şemalarının değiştirilmesi şeklinde olmaktadır. İlk dönem yenileme projelerini yapan mimar Cengiz Bektaş ve daha sonraki Kuzguncuk sakini mimarlar yenileme çalışmalarında koruma ilkeleri doğrultusunda hareket ederek mümkün olduğunca yapı tipolojilerini korumuşlardır.

Ancak son yıllarda artan ticari faaliyetlere yönelik fonksiyon değişiklikleri ise bu fonksiyonların ihtiyaçları hem plan hem de cephelerde daha fazla tahribata neden olmaktadır. 2863 sayılı kanunda mevzuata aykırı şekilde yapılacak müdahalelerde hapis cezası dahil caydırıcı cezalarla karşılanırsa da yasa uygulama sürecini kapsayan proje müelliflerini ve yapı sahiplerini sorumlu tuttuğu ve yapı ruhsatı ile kullanım izin belgesi verilmesi arasındaki süreçte kontrol sağladığı için özellikle kiralama yoluyla yapılan değişikliklerde etkisiz kalmaktadır. Ülkemizde imar faaliyetleri ile ilgili süreçler, işletme ruhsatı sürecinden tamamıyla ayrılmıştır, bu da çelişkili sonuçlara neden olmaktadır.

Konut fonksiyonuyla modern hayatın ve yeni kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda yapılan yenilemelerde iç mekanda yapılacak değişiklikler için çoğunlukla ikinci derece koruma kapsamında olan yapılarda, plan değişiklikleri yapılmıştır (Akıncı, 2020). Turistikleşme süreciyle ortaya çıkan yoğun ticarileşmede genellikle konut fonksiyonuyla inşa edilen yapılar kafe ve restoran olarak kullanılmaya başlanmış; Kuzguncuk'taki yapı tipolojisinin küçük kullanım alanları bu işlevlere dönüşürken hem özgün iç mekan özelliklerini kaybetmiş hem de bu yeni fonksiyonların ihtiyaç programlarını karşılamakta zorlanmıştır. Ayrıca sayıları oldukça fazla olan kafe ya da restoran gibi neredeyse aynı fonksiyonlardaki işletmelerin görünür olma isteği, iç mekanlarda ve dış cephelerde değişiklik yapma ihtiyacını arttırmakta, yapıların karakterini bozan öğelerin eklenmesine neden olmaktadır. Bu mekanlarının rekabet

koşulları nedeniyle sıklıkla yenilenme ihtiyacı, kısa süreler içinde tekrar eden köklü tadilatların yapılmasını gerektirmekte; bu da yapıların korunmasını zorlaştırmaktadır. Tarihi çevrede yoğun ticari ve turistik sirkülasyonun yarattığı olumsuz etkilerin kontrol edilmesi ancak disiplinlerarası, katılımcı planlama süreçleri ve sürdürülebilir politikalarla mümkün olabilir.

4.1.2. Konut alanı niteliğinde dönüşüm

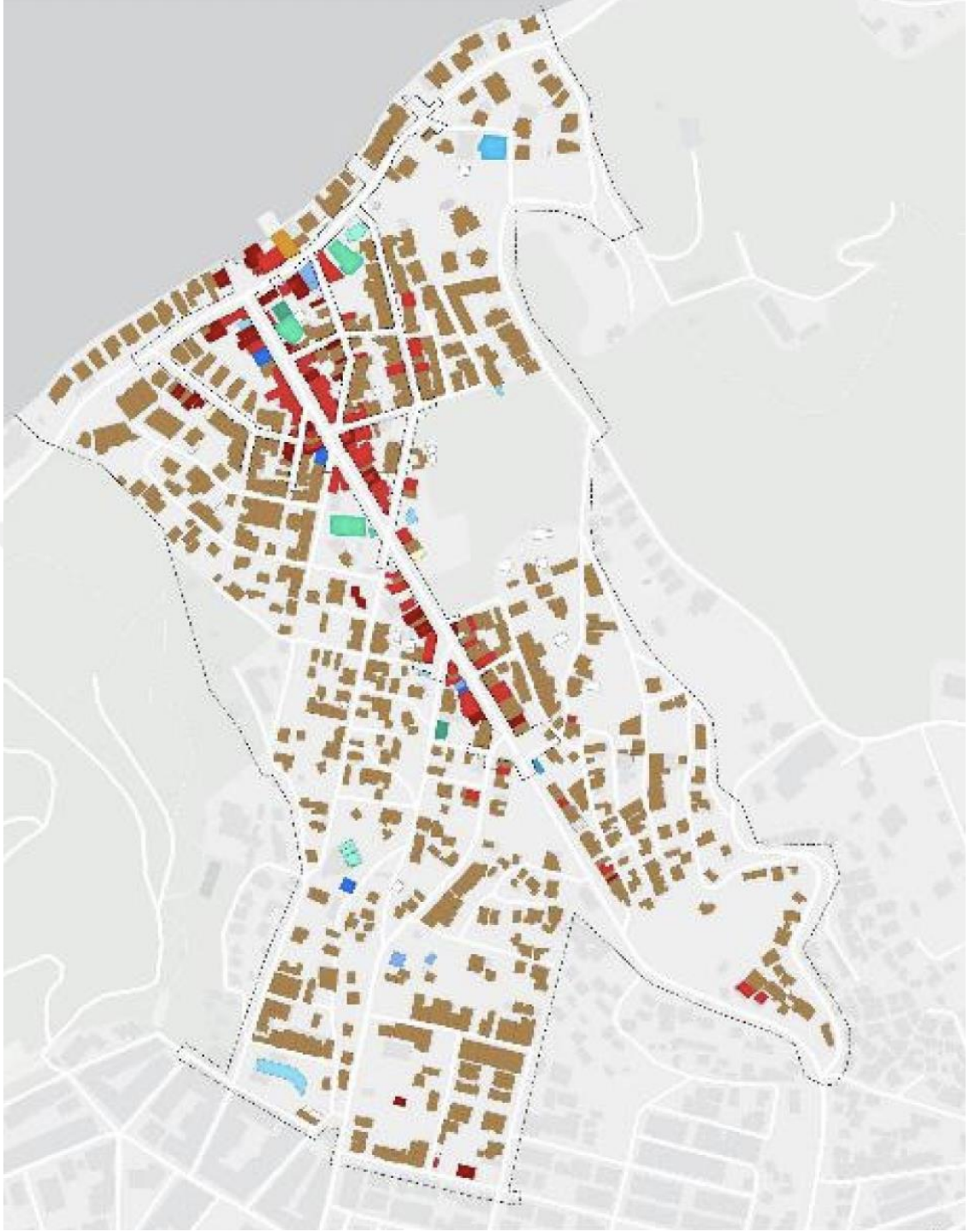
Tarihi boyunca konut alanı olan Kuzguncuk'ta sadece İcadiye Caddesinde mahallenin ihtiyaçlarını karşılayan ticari mekanlar olmuştur. Dolayısıyla mahallenin yapılaşmasının özelliklerini konut fonksiyonu belirler. Orta sınıfın çoğunlukta olduğu mütevazı yerleşimde genellikle bitişik nizamda küçük ölçekli konutlar yer alır. Bu mütevazı yapılar kafe ve restoran gibi ticari fonksiyonlara dönüşürken bu yeni fonksiyonların ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. 2021 yılında İBB tarafından yapılan çalışmada Kuzguncuk'taki her 10 ticari işletmeden 7'sinin 50 m²'nin altında olduğu tespit edilmiştir (İBB, 2021). Şekil 4.11'de görüldüğü gibi bazı işletmeler yapıların alanlarıyla ilgili sınırlamalara çözüm bulmak üzere iki yapının zemin katlarını birleştirmişlerdir. Kuzguncuk'taki yapıların bir çoğunda olduğu gibi bu iki yapının da yığma ya da karma sistemlerle inşa edildiği düşünülürse zemin katlarda yapılacak bu türlü değişikliklerin yapının mimari özellikleri dışında statğine de zarar verme ihtimali hayati önem taşımaktadır (Şekil 4.11)

Şekil 4.11: Kuzguncuk'ta Kafe (Kaynak: Url-22)

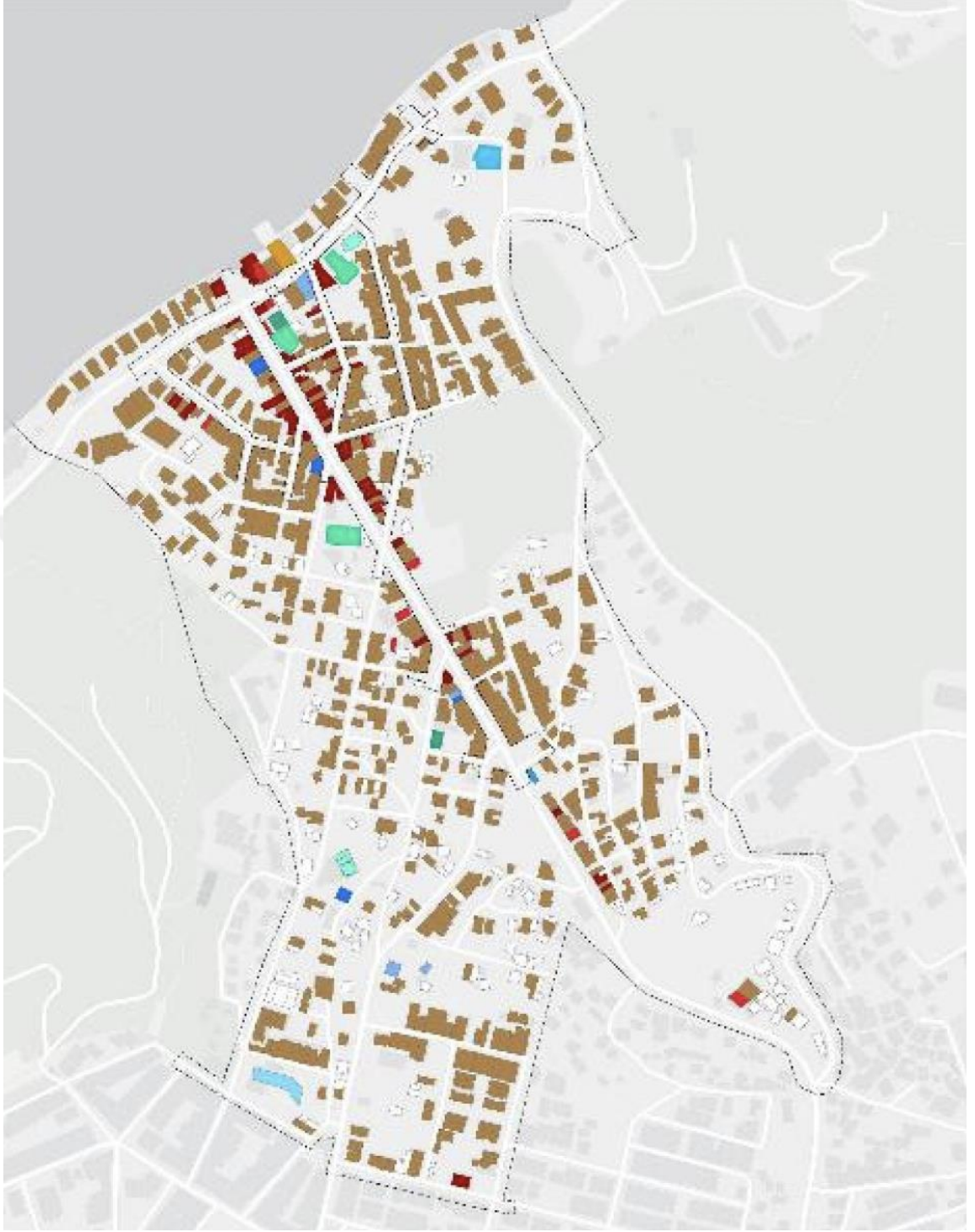
Son on yılda İcadiye Caddesinin denize yakın bölümünde yoğunlaşan ticari fonksiyonlar, artarak caddenin yukarı kesimlerine ve Kuzguncuk sokaklarına doğru yayılma eğilimindedir. Caddenin ticari işletmelerin çoğaldığı bölümünde konut fonksiyonlu yapıların sürdürülmesi gittikçe daha zor olmakta; yoğun insan ve araç sirkülasyonu, geç saatlere kadar açık olan kafelerin kalabalığı ve müzik sesleri benzeri mekanlarda olduğu gibi bir süre sonra bu alanın tamamen ticari alan haline dönüşmesi ve buradaki yerleşik nüfusun mekanı terketmesi riskini içermektedir.

İBB'nin 2021 yılında yaptığı çalışmanın tespitlerinde genelde zemin katlarda yer alan ticari faaliyetlerin yavaş yavaş üst katları da ele geçirdiği gözlenmektedir (Şekil 4.12 ve Şekil 4.13). Bu durum, yapıların üst katlarının da kullanılmaya devam edilmesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira yoğun ticarileşmenin yaşandığı yerlerde üst katlar kullanılmayarak tahrip olmakta, yapıların karakteri ve bütünlüğü bozulmaktadır. Ancak yapının tamamının ticari fonksiyona dönüşmesi tahribatı engellese de yapının bütünlüğünün, plan ve cephe özelliklerinin bozulmasına neden olmaktadır.

Şekil 4.12: Kuzguncuk'taki yapıların zemin kat fonksiyonları (Açık ve koyu kırmızılar ticari, kahverengiler konut fonksiyonunu göstermektedir)

(Kaynak:İBB, 2021)

Şekil 4.13: Kuzguncuk'taki yapıların birinci kat fonksiyonları (Açık ve koyu kırmızılar ticari, kahverengiler konut fonksiyonunu göstermektedir)

(Kaynak: İBB, 2021)

Kuzguncuk'ta yer alan ağırlıklı olarak kafe-restoran işlevli ticari işletmelerin artışı İcadiye Caddesinin özellikle denize yakın bölümünün konut alanı olmaktan çıkarak ticari alana dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, buradaki sakinlerin zamanla mekanı terk etmesi, mekanın sürekliliğini sağlayan sosyal ve mekansal özelliklerin kaybolması tehlikesi taşımaktadır.

4.1.3. İşlev dönüşümleri

Turizm yoluyla soylulaştırılan kent parçalarında konutların yenilenmesiyle başlayan süreç çoğu zaman kamusal mülkiyete ait kentsel müştereklerin yenilenmesi ve yeniden işlevlendirilmesi ile devam etmektedir.

Kentsel müştereklerde işlev değişikliği bu yapıların yeniden kullanılması açısından olumlu açılardan değerlendirilebilir. Ancak kamu mülkiyetinde olan yapıların özel kurumlara ya da kişilere tahsisine ülkemizde çokça rastlanmaktadır. Bu yapıların yenilenmesi harcamalarının kamu tarafından karşılanamaması ile gerekçelendirilen bu tercih, yapıların geçmişini unutturacak kadar uzun sürelerde ortak kullanımdan çıkmasıyla sonuçlanmaktadır.

Kuzguncuk'ta 1935 yılında Maarif Vekaletine devredilerek İlkokul olarak kullanılmaya başlanılan Marko Paşa Konağı buradaki işlev değişikliklerinin ilk örneklerindendir.

2018 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından Nevmekan Kuzguncuk adıyla kütüphane, sergi alanı ve kafe-restoran işlevleriyle hizmete açılan Kuzguncuk Dağ Hamamı işlev değişikliği ile yenilenen somut miras müştereklerdendir.

1940 yılında hizmete kapatılarak 52 yıl boyunca mantar çiftliği olarak kullanılan Beylerbeyi Sarayı'na komşu 10.000 m² alan ve Kuzguncuk Gazhanesi, 1992 yılında 49 yıllığına Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi tarafından kiralanmıştır. Mimar Gökhan Avcıoğlu tarafından hazırlanan yeniden işlevlendirme projesi ile gazhane sırtlarındaki yaklaşık 29 gecekondun boşaltılarak yıkılmış ve gazhanenin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasının ardından yaklaşık 4 yıl sonra inşaatı başlanmıştır. Gazhanenin yeniden işlevlendirilmesindeki bir kültür merkezi

oluşturmak amacıyla başlatılan çalışma ekonomik nedenlerle 2002 yılında yarım kalmıştır (Özolcay, 2018)

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmeleri hayatta kalmalarını sağlasa da yapıyı bağlamından çıkardığı ve orjinal mekan kurgusunu bozuğu için tartışılan bir konudur.

Kamusal kullanımdaki tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi yanında özel mülkiyete ait birçok yapı da Kuzguncuk'un dönüşüm sürecinde artan taleple işlev değişikliklerine uğramıştır. Daha çok konut yapılarının ticari yapılara dönüşmesi şeklinde gerçekleşen yenileme faaliyetleri bu yapıların tescilli ya da tescisiz olmalarına, tescil derecelerine göre orjinal planları, iç mekana ilişkin detayları ve malzeme özellikleri değiştirilerek adeta bir kabuk şeklinde 'korunarak' ömürlerine devam etmektedirler. Ülkemizde tarihi yapılarla ilgili koruma mevzuatının temelini oluşturan 2863 sayılı yasa Avrupa ülkelerindeki koruma mevzuatları örnek alınarak eşit düzeyde oluşturulsa da, yasanın uygulanması ile ilgili sorunların yanı sıra özellikle 648 sayılı KHK ile yapılan düzenlemelerle "korumada merkezi gücün etkisinin ağırlık kazandığı, yerel yönetim, meslek odaları, halkın ve sivil toplum kuruluşların etkisinin azaltıldığı" görülmektedir (Topal Saraçoğlu, 2017).

Son yıllarda ticari faaliyetlerin hızlanarak artışıyla ortaya çıkan turistikleşme olgusu Kuzguncuk'taki özgün yapıların değişimini de hızlandırmıştır. Ticari kullanımın bu kadar yoğunlaştığı bir merkezde tabelalar, kaldırılma konulan masa ve sandalyeler ve yapıya eklenen güneş kontrol elemanları bu yapıların cephelerinin de orjinal halinde algılanmasını engellemektedir.

İcadiye Caddesinin ilk bölümünde cadde boyunca geçmişte küçük bir kısmı ticari fonksiyonlar içeren çoğunluğu konut fonksiyonlu neredeyse bütün yapılar ticari fonksiyona dönüşmüş durumdadır (Şekil 4.11 ve Şekil 4.12), bazı yapıların üst katlarında devam eden konut fonksiyonlarının sürdürülebilmesi kalabalığın ve trafiğin gürültüsü nedeniyle giderek daha çok zorlaşmaktadır. İşlev değişiklikleri sırasında yapılan uygulamaların çok kontrollü olmadığı, özellikle tabelalar ve güneş kontrol elemanlarıyla yapıların karakteristik özelliklerinin yok edildiği de gözlenmektedir.

4.2. Ticari Yoğunluğun Artışı

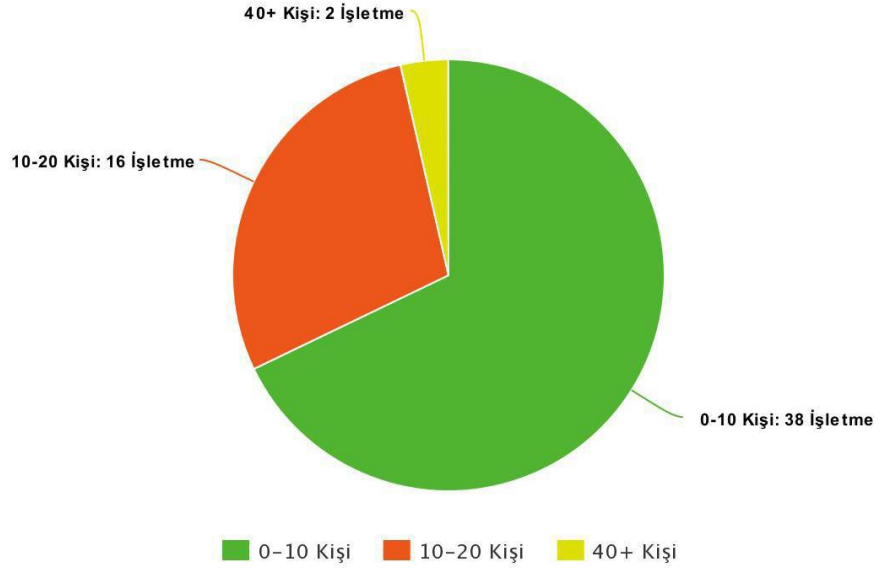
İcadiye Caddesinin deniz tarafından başlayarak caddenin tamamına yayılan ve hatta arka sokaklara da taşan hareketlilik ve ticari işletmelerin artışı karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. İBB'nin (2021) alan araştırmasına da tespit edildiği üzere Kuzguncuk'taki ticari işletmelerin %63'ü on yıldan kısa süredir hizmet vermektedir. Ticarileşmenin bu hızı mekanı fiziksel olarak etkilemesinin yanında kentsel mekanın ve yapıların bağlamından kopmasına neden olmaktadır.

2019 yılında Kuzguncuklular Derneği talebiyle Mimar Nermin Tuna ve Mimar Sezgi Göktepe tarafından Kuzguncuk'taki Kuzguncuk'taki kafe ve restoran işletmelerinin hızlı değişim/dönüşüm sürecini belgelemek üzere hazırlanan envanter çalışmasında şubat ayı itibariyle İcadiye Caddesi ve çevresinde 56 adet kafe ve restoran işletmesi bulunduğu tespit edilmiştir (Kuzguncuklular Derneği Arşivi).

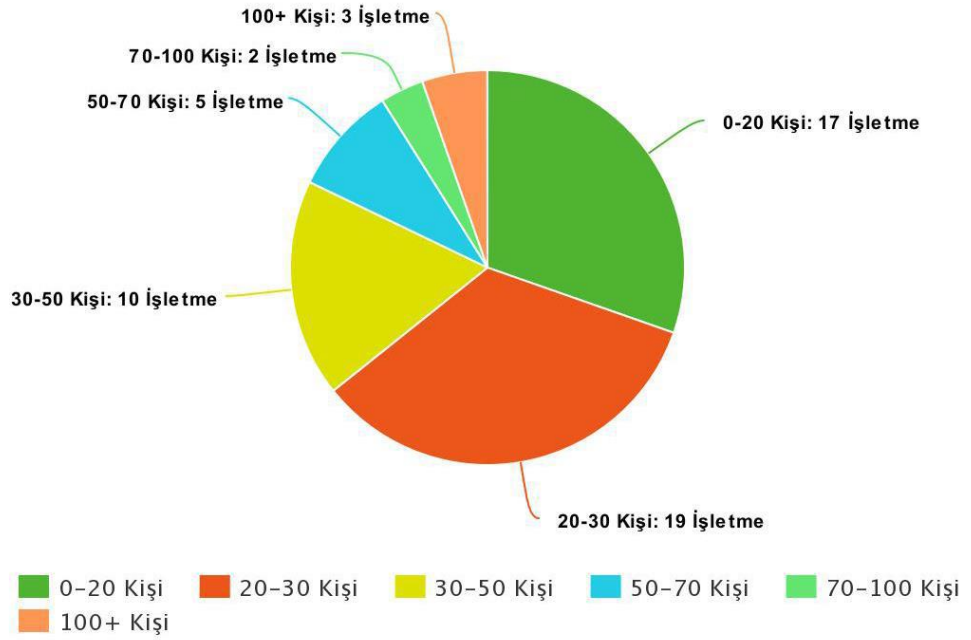
Envanter çalışmasının raporunda (2019) çalışmanın amacı şöyle açıklanmaktadır:

"İstanbul Boğazı'nın Anadolu Yakası'nda bulunan Kuzguncuk Mahallesi, tarihi ve kültürel dokusunu koruyabilen bir yerleşim birimidir. Tarihi yapı stoğu nedeni ile " kentsel sit alanı " olan Kuzguncuk bölgesi turizmin baskısı altındadır. Turizmin Kuzguncuk'ta tarihsel yapı biçimine olumsuz etkileri görülmektedir. Zaman içinde, Kuzguncuk'un odak noktası tarihsel dokusundan öte, kafe ve restoran işletmeleri haline gelmeye başlamıştır. Bu işletmelerin sayılarının artışı, bölgeye gelen insan sayısını da arttırmakta olup, kentsel sit bölgesini korumayı çözülemez hale getirmeye başlamıştır. Bir çözüm üretebilmek adına envanter çalışması yapılarak sürecin başlatılması gerektiği düşünülmüştür."

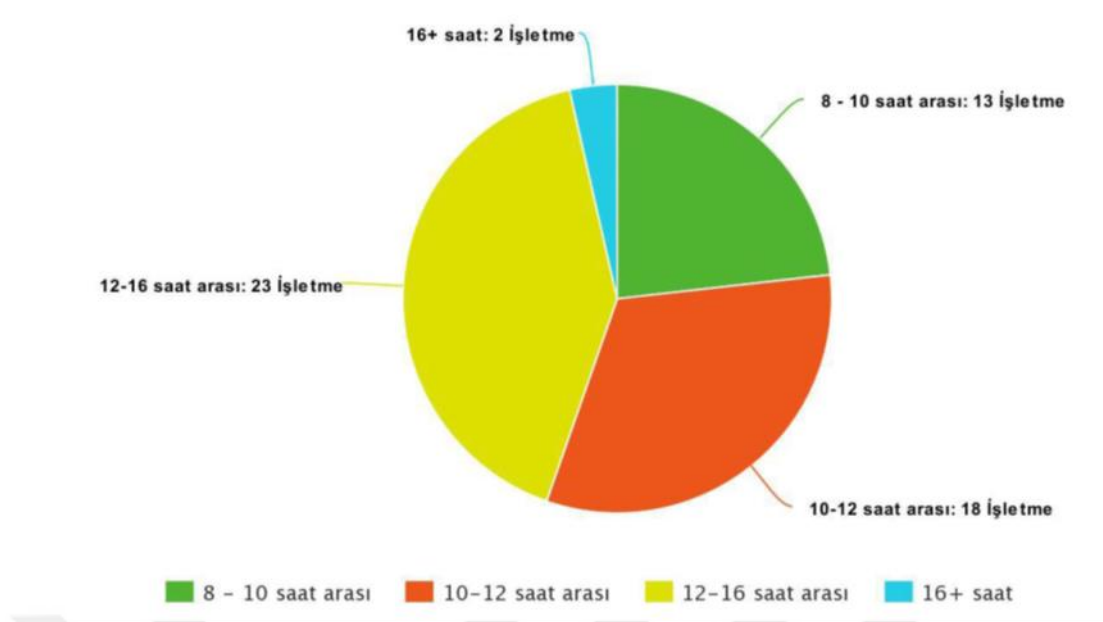
Çalışmanın bulguları incelendiğinde işletmelerin %60'ının konut fonksiyonu içeren binalarda yer aldığı, %90'ının bahçesi olmadığı, %75'inin bahçesi olmadığı halde dış mekan kullandığı tespit edilmiştir. İşletmelerin sokak ve kaldırım kullanımına ilişkin veriler Şekil 4.13'te görülmektedir.

Şekil 4.14: İşletmelerin kaldırım üzerinde servis verdiği kişi sayısı
(Tuna ve Göktepe, 2019)

Şekil 4.15: İşletmelerin kapasiteleri
(Tuna ve Göktepe, 2019)

Şekil 4.16: İşletmelerin çalışma süreleri
(Tuna ve Göktepe, 2019)

Kuzguncuk'ta İBB2nin 2021'de yaptığı çalışmada işletmelerin %74.3'ünün 50 m² den küçük alana sahip olduğunun tespit edildiği göz önüne alındığında buna rağmen hizmet verdikleri kişi sayılarının oldukça fazla olduğu görülmektedir (Şekil 4.15).

Mekanda yer alan kafe ve restoranların büyük çoğunluğunun 12 saat ve üzerinde sürelerle hizmet verdiği Şekil 4.16'da tespit edilmiştir. Bu sayısal yoğunluk ve bu kadar uzun hizmet süreleri söz konusu olduğunda mekandaki konut fonksiyonunun nasıl bir tehdit altında olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

Tuna ve Göktepe'nin (2019) yaptıkları çalışmada hazırladıkları haritada (Şekil 4.17) Şubat 2019 itibariyle 56 adet olduğunu kafe-restoranlar ve diğer ticari işletmeler işaretlenmiştir (Tuna ve Göktepe, 2019)

Şekil 4.17: Şubat 2019’da Kuzguncuk’taki ticari işletmeler: Kırmızı noktalar kafe restoranları, mavi noktalar diğer ticari işlevleri göstermektedir
(Tuna ve Göktepe, 2019)

İBB'nin 2021 yılında henüz Kovid 19 pandemisi devam ederken yaptığı çalışmanın raporunda yer alan envanterde sayısal veriler bulunmasa da harita üzerinde pandemiye rağmen işletme yoğunluğunun artmaya devam ettiği gözlenmektedir. Ayrıca ticari işletmeler, 2019 yılında Kuzguncuklular Derneği'nin yaptırdığı çalışmada ifade edildiği üzere kafe ve restoran işlevleriyle artmaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18: 2021’de İcadiye Caddesindeki ticari işletmeler

(Kaynak: İBB, 2021)

2020 yılında bütün dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de etkileyen Kovid 19 pandemisi sırasında uygulanan karantina kararları nedeniyle ticari faaliyetlerin artışında bir yavaşlama olsa da 2024 yılında yapılan tespitlerde 2019’da 56 olan kafe ve restorn sayısının 75’e ulaştığı görülmüştür (Şekil 4.19).

Şekil 4.19: Eylül 2024'te Kuzguncuk'taki ticari işletmeler: Kırmızı noktalar kafe restoranları, mavi noktalar diğer ticari işlevleri göstermektedir (Tuna ve Göktepe haritasına güncel durum işlenmiştir)

2019 ila 2024 yılları arasında, uzun süren pandemi dönemi de yaşanmasına rağmen kafe ve restoran sayılarında tespit edilen artış endişe vericidir. İBB'nin 2021 yılında yaptığı alan çalışmasında Kuzguncuk sakinleri tarafından dile getirildiği gibi, yerel yönetim tarafından işletme ruhsatları ile ilgili sınırlamalar ve kontroller gerçekleşmezse Sevilla gibi kentlerde yaşandığı şekilde planlama eksikliği kaynaklı kentsel dokunun korunamaması, İcadiye Caddesi'nde ticaretin yoğunluğun daha da artması ve yerleşik nüfusun kaybı sürecinin yaşanmasına neden olabilir. Şekil 3.9'daki grafiklerde TÜİK verilerine göre İstanbul'un nüfustaki artışa rağmen Kuzguncuk ve İcadiye Mahallelerinde nüfusunun azaldığı gözlenmektedir (TÜİK, 2024).

Kuzguncuk gibi tüketime dayalı işlevlerin turistikleşmeye bağlı olarak ani artışlar gösterdiği bölgelere ilişkin Herruzo Domingues ve diğerlerinin (2023) Sevilla örneklemiyle yaptıkları çalışma planlama eksikliği nedeniyle, yoğun turistikleşme ve şehir merkezinin nüfusunun azalması sürecinin yaşandığını belirtmektedir. Aynı çalışmada mevcut kentsel yapıya yeterli koruma sağlanamadığı tespit edilerek; kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkenlerin birleşimi olarak anlaşılan sürdürülebilirlik değerinin tehlike altında olduğu ifade edilmektedir. (Herruzo-Domínguez ve diğ., 2023). Bu bağlamda, Kuzguncuk için de hiçbir planlama olmaksızın ekonomik taleplerle şekillenen bu hızlı dönüşüm sürecinin öncelikli olarak hangi değerlerde aşınmalar oluşturabileceği ilerleyen başlıklarda ele alınmaktadır.

4.3. Değer Yıkımı:Soyut Miras Müştereklerin Dönüşümü

Kuzguncuk'un mahalle dokusunu oluşturan ve yaşatan mahalle kültürü, buraya 1980'li yıllardan itibaren yerleşen sanatçıların üretimleri, Kuzguncuk Bostanını mahallelinin kullanımına sunan mücadele süreci, bugünkü dokusuna ulaşmasını sağlayan farklı dinlerin kültürlerinin mekandaki temsilleri devam etmekle birlikte; bu hikayeleri geleceğe taşıyacak mahalle sakinlerinin hızlı sirkülasyonu, artan turistikleşme nedeniyle ortaya çıkabilecek yerleşik nüfusun mekanı terketmesi, bu değerlerin gittikçe yok olması ve mekanın yaşayan bir yer olmaktan çıkıp adeta bir 'zombi mekan' haline gelmesi riskini taşımaktadır.

ICOMOS Quebec Tüzüğünde somut unsurların (binalar, peyzaj, nesneler, yollar,alanlar) yanında anlatılar, anılar, belgeler, törenlergeleneksel bilgiler,değerler, dokular, renkler, kokular... gibi soyut unsurların yerin ruhunu oluşturduğu kabul edilmiştir (ICOMOS, 2005). Bütün bu unsurlar bir mekanda uzun bir zamanda oluşur,

birbirleriyle etkileşim halinde mekanı var ederler. Bu çalışmada somut ve somut olmayan müşterekler olarak adlandırmayı uygun bulduğumuz bu değerler artan küresel turizm faaliyetlerinin tehdidi altındadır. Bugün dünyada kitlesel turizmin artışının etkileri Barselona, Atina, Londra, Paris, Roma, Lizbon, Berlin gibi Avrupa'nın büyük başkentlerini (Cocola-Gant, 2018; Estevens ve diğ., 2023; Weber, 2020) etkilemekle kalmamış, bu olgu bütün dünyaya yayılmıştır.

Bir yandan tarihi kentlerde yüzyıllar içinde oluşan müşterekler kaybolma tehlikesi içindeyken kentsel dönüşüm projeleriyle kapalı site formunda oluşturulan yeni yerleşimler, son yıllarda özellikle ABD'de popülerleşen "yeni kentçilik" olarak adlandırılan geleneksel mahallenin yeniden oluşturulması amaçlı hareket doğrultusunda planlanmaktadır. Talen,1999) Alada (2007) ise geçmişte geleneksel mahallenin devletin ve dinin belirleyiciliğinde ortaya çıkan yapısının küreselleşen dünyada farklı bir bağlamda, piyasa gerekleriyle yeniden biçimlendirilmiş ve ayrıştırılmış parçalı kent yapısında yeniden modellenemeyeceğini ifade etmekte; kentlerin, açık ve ortaklaşa, paylaşılabilen, kolektif kimlikler, anlamlar ve etki değerler üretilebilirse, dönüştürücü ve yaratıcı olabileceğini ifade etmektedir (Alada, 2007).

Kuzguncuk soylulaştırma süreçlerinden ruhunu dokusunu tamamen kaybetmeden çıkabilmiş, mahalleye yeni gelen sakinlere mahalle kültürünü ve birikimini aktarmıştır. Bugüne kadar kentsel dönüşüm plan kararlarıyla dönüşen ve zorla tahliyelere konu olan mahalleler gibi fiziksel kesintiler yaşamamış olsa da mahallede son on yılda gerçekleşen dönüşüm, yaşayanlar üzerinde yeni bir tür gönüllü tahliye baskısı oluşturabilir. Özellikle son yıllarda yoğunluğu ve sayısı artan ticari ve turistik mekanlar, mahalle nüfusundaki hareketliliğin de artmasına neden olmakta, yerleşik nüfusun buradaki varlığını tehdit etmektedir. Bu hız, bundan sonraki süreçte soyut miras müştereklerinin yaşatılması ve aktarılmasını zorlaştıracak gibi kent ölçeğinde bu gibi mahallelerin bütüncül korunmasına ilişkin çevre bilincini de etkiler. Zhong ve diğerlerinin (2011) 1980 sonrasında turistikleşme süreçlerini hızlı yaşandığı Çin'de turizmin biyofiziksel ve sosyo-kültürel çevreler üzerindeki etkileri, turizm kaynaklarının korunması ile ilgili önlemler üzerine yapılan araştırmaları inceledikleri çalışmaları önemli veriler içermektedir (Zhong ve diğ., 2011). Guillen ve diğerlerinin (2024) Katalonya'daki otelleri turizmin etkileri ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirdikleri çalışmaları da turizmin olumsuz etkilerini açıklarken çözüm yolları

da önermektedir (Gullien ve diğ., 2024). Gelecekte Kuzguncuk'ta artan kafe ve restoranların çevresel etkileri konusunda çalışma yapılması gereklidir.

Tarihsel süreçte oluşan kentsel mekan, kapitalizmin soyut mekanına dönüşürken (Lefebvre, 2014) önceki dönemlerin sosyal ve kültürel birikimine eklenerek bugüne kadar gelmiştir. Ancak neoliberal dönemde kültürün ve onun en önemli öğelerinden mekanın metalaşması ile ortaya çıkan süreçte, ortaklaşa paylaşılabilen kolektif kimlikler, anlamlar ve değerler üretmek kültürü sürdürmenin yöntemlerini bulmak gerekmektedir. Kuzguncuk'ta İlyâ'nın Bostanı'nın bütün saldırılara rağmen korunması ve ortak kullanıma açılması mahallenin ortak kültürünü canlandırmış, mahallelilik duygularını güçlendirmiştir. Bu süreçte Kuzguncuklular Derneği'nin kurulması mahallenin kurulması örgütlülüğü güçlendirmiş, sonraki süreçlerde de mahalleye yerleşenlere kültürel aktarımı sağlamıştır. Dulchin'in (2023) tarihli çalışmasında anlattığı New York Brooklyn'de bulunan Lower Park Slope mahallesinde yerel konut piyasasının mantığına doğrudan karşı çıkmak için örgütlenen kiracılardan oluşan topluluğun hikayesi de benzeri örgütlü karşı çıkışların olumlu sonuçları olabileceğini hatırlatmaktadır (Dulchin, 2003). Bourdieu (2006) nun küreselleşme adı altında sanatın, kültürün ve yaşamın işgal edildiği bir dünyada 'karşı ateşler' olarak adlandırdığı böyle ortak mücadelelerin çoğaltılması önemlidir (Bourdieu, 2006).

Soylulaşma süreçlerinden mahallenin fiziksel, sosyal ve kültürel özelliklerini koruyarak çıkan Kuzguncuk'ta son yıllarda yaşanan turistikleşme süreçleri farklı riskler taşımaktadır. Torres-Outón'un (2020) ekonomik faaliyetlerin ve geleneksel kullanımların turizmle ilgili faaliyetler ve kullanımlarla değiştirildiği süreç olarak tanımladığı turistikleşme sürecinde hızlı değişen ve büyüyen turizm faaliyetleri mimari çevre ve kentsel dokuyu tehdit ederken; turistikleşmenin sosyo-kültürel etkileri olarak kültürel mirasın, kimliklerin, değerlerin, inançların, ritüellerin, geleneklerin, günlük rutinlerin, sakinlerin sosyal yaşamlarının, kültürlerarası iletişimin değişmesine de neden olur (Cocis ve Nicula, 2022). Turistikleşme, sakinlerin, dil, estetik veya alan kullanımı açısından kendilerini rahatsız ve dışlanmış hissettikleri yerlerin sayısında artışa yol açar. Sakinler ziyaretçilerin tüketim pratiklerinin hakim olduğu barlar, kafeler, restoranlar ve kamusal meydanlardan kaçınma eğilimindedir. Turistikleşme aynı zamanda mahallenin atmosferini de değiştirebilir; böylece mahalle sakinleri kendilerini daha az evlerinde hissedebilirler (Cócola-Gant, 2018). Soylulaştırma

tipik olarak işçi sınıfına mensup sakinlerin ve onlara hizmet eden işletmelerin daha zengin yeni gelenler ve onların daha "lüks" zevkleriyle değiştirilmesine neden olurken turistikleştirme genellikle nüfus azalmasına, ticari "Disneyleşme"ye ve homojenleşmeye, sınıf sınırlarını aşan bir direnişe yol açar (Sequera ve Nofre, 2018).

Dünyadaki turistikleşme süreçlerinde tespit edilen olumsuz etkilerin Kuzguncuk sakinlerinde ortaya çıkardığı endişeleri, yaşam biçimlerinde ve mekanla kurdukları ilişkilerde, aidiyet duygularında ortaya çıkan dönüşümü Özata (2017), Dursun (2018), Hızlı Erkılıç ve diğerleri (2021), İBB (2021) çalışmalarında yer alan araştırmalarda da tespit etmek mümkündür. Bu çalışmalarda Kuzguncuk sakinlerinin 'gürültüden uzak, sakin ve huzurlu bir yer' olduğu için aidiyet duydukları mahallelerinde, son yıllarda artan turistik yoğunlaşmadan memnuniyetsizlikleri, trafik ve gürültü şikayetleri, tarihi çevrenin bozulmasına ilişkin endişeler öne çıkmaktadı.

Geçmişten bu güne gelen hikayesinden seçilen imajlarla oluşturulan yeni hikayesi bir hiper gerçekliğe dönüşürken (Baudrillard, 2018) somut olmayan miras müşterekleri olarak tanımladığımız mekana kimliğini veren sosyal ve kültürel unsurların aşınarak ya da taklitçeleriyle yer değiştirmek suretiyle değer yıkımına maruz kalarak zamanla yok olması, mahallenin içi boş bir kabuğa dönüşmesi tehlikesini de beraberinde getirebilir.

Kuzguncuk gibi tarihi mahallelerde turistikleşmenin olumsuz etkilerini önlemek konusunda teorik çalışmalar yapan, karar alma, proje hazırlama ve denetleme süreçlerinde yer alan mimarlar ve şehir plancılarının da sorumlulukları bulunmaktadır. Katılımcı planlama süreçlerini teşvik ederek yerel halkın ihtiyaçlarını önceliklendirmek, tarihi ve kültürel mirasın korunmasını sağlamak, aşırı turist yoğunluğunu dengelemek, çevresel sürdürülebilirliği desteklemek ve yerel işletmeleri güçlendirmek temel adımlardır. Ayrıca, planlama süreçlerinde kontrolsüz ticari faaliyetleri düzenlemek, sosyal altyapıyı geliştirmek ve farkındalık çalışmalarıyla toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmak, sakinlerinin sürekli işbirliğini sağlayacak iletişim ve etkileşimi örgütlemek mahallenin kimliğini koruyarak turistikleşmenin olumsuz etkilerini en aza indirmek açısından önemlidir.

5. SONUÇ

Kuzguncuk örneklemini ile İstanbul'un tarihi ve çok kültürlü dokusunun izlerini taşıyan mahallelerinde tursitikleşmenin etkilerinin incelendiği bu çalışmada disiplinlerarası bütünlüklü bir yaklaşım ile çevre kültürü ve mimarlık kültürü kesişiminde gündeme alınabilecek meseleler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kent bir toprak parçası üzerindeki yapılaşmanın ötesinde, coğrafi ve tarihsel olarak özgül yönetim ve üretim ve yeniden üretim biçimlerinin ortaya çıkardığı toplumsal ilişkilerin, hukukun, yönetim deneyimlerinin, iletişimin, toplumsal hareketler ve benzer etkilerle oluşan bir bütünlüktür (Özbek, 2001; akt. Yalçıntan ve diğerleri, 2014). Neoliberalizm dönemini biyo-politik üretim dönemi olarak tanımlayan Hardt ve Negri üretim ve yeniden üretimin kentte yapıldığı bu çağda fabrikanın yerine kentin geçtiğini ifade ederler. Ortak varoluşun ve yeniden üretimin alanı olarak metropoller de birlikte yaşamının, üretimin ve üretilen değeri, metaları, fikirleri paylaşmanın da alanıdır (Hardt ve Negri, 2011).

Kapitalizmin doğası, metalarla üretim süreci arasındaki ilişkiyi karmaşık hale getirerek üretim sürecindeki insanları kendi ürettikleri metalara ulaşamaz hale getirir. Ekonominin kuralları insanın üretim gücü ve insan ilişkilerinin önüne geçer, bu ekonomik yabancılaşma diğer iletişime, ilişkilere ve giderek bütün alanlara yansır.

Günümüzde üretimin ve yeniden üretimin merkezi olan kentsel mekanın da metalaşmasıyla mekan ve insan arasında kapitalizmin oluşturduğu ilişkiler giderek daha meşrulamakta, aralarındaki mesafe artmaktadır. Marksizmin klasik yabancılaşma tanımı artık bağlamından kopan mekan için de geçerlidir. Mekanın metalaşması hem uzun yıllarla oluşan yapıları mekanı hem de onu sürdüren soyut değerleri aşındırmaktadır.

Her türlü ekonomik faaliyetin ve rant üretiminin meşruiyetinin bugüne dek alıştığımız sınırların ötesine geçtiği çağımızda kentteki her türlü mekan da rantın konusudur. Ne kadar müşterek bir tarihin ürünü olsa da tarihi kentsel mekan kültür endüstrisinin metası olmaktan kurtulamaz, bu endüstri onu ranta çevirme hakkını kendinde görür.

Piyasanın gözünü kentlere çevirdiği bu çağda ortaya çıkan soylulaşma süreçleri İstanbul'un tarihi mahallelerini etkilemeye başlamıştır, elbette bu süreçler mahallerin ekonomik ve sosyal yapılarına, mekansal özelliklerine göre şekillenmişlerdir. İstanbul'da bu sürecin en erken başlangıç noktalarından biri olan Kuzguncuk için bu süreç diğer mahallelere oranla çok daha yavaş ve büyük dönüşümlerden uzak gerçekleşse de bu sürecin dünyadaki örneklerine benzer şekilde devam etmesi kaçınılmaz olmuştur.

İstanbul gibi ekonomik geleceğini kültür ve turizm endüstrisinde planlayan bir kentin bu güne kadar özgün mekansal özelliklerini sadece fiziksel olarak değil, kültürel olarak, mekan bilinci, insan ilişkileri ve geçmişten günümüze ortak değerleri de sürdürebilen mahallesi Kuzguncuk, tam da bu özellikleriyle pazarlanmakta, son yıllarda artan turistikleşme hareketiyle bu özelliklerini kaybetme tehlikesi yaşamaktadır.

Kültürün ve onun üretildiği mekanın metalaşmasının tarihi kentlere özgü bir formu olarak turistikleşme, Kuzguncuk'ta yaşayan insanları ve kentsel mekanı değiştirerek soylulaşma sürecinin önceki dönemlerinden farklı kırılmalar yaratmaktadır. Çağımızın hızında paranın satın alabildiği her yere ulaşabilen insanlar gittikleri yeri algılamaktan uzaklaşmış, kendilerine iletişim araçları ve medya aracılığıyla sunulan tüketim alışkanlıklarının dışında bir talepte bulunmadan kendileri de bu iletişimin aynı doğrultuda yeniden üretiminin içinde rol alarak sürdürmektedirler. Mekanın yeniden üretilmesini tamamen tüketim odaklı hale getiren bu süreç, kentsel mekanı var eden fiziksel özelliklerin yanında, onunla içiçe müşterek değerleri aşındırmaktadır. Kuzguncuk'ta bu müşterek değerler hala güçlü bir şekilde varlıklarını sürdürse de turistikleşmenin yarattığı ekonomik ve fiziksel basıncın mekanı ve insan ilişkilerini zorladığı son yıllarda yapılan akademik çalışmalarda (Özata, 2017; Dursun 2018; Hızlı Erkılıç ve diğ., 2021) ve İBB'nin 2021 yılında yaptığı geniş saha çalışmasının anket sonuçlarında açıkça görülmektedir.

Soylulaşma süreci boyunca mülkiyet değişiklikleri kaçınılmaz olsa da hem Kuzguncuk'un eski sakinlerinin bir kısmının hala semti terk etmemiş olması hem de sermayenin saldırılarıyla örgütlü mücadele konusunda soylulaştırma süreci içinde kazanılan deneyim yeni gelen sakinleri de hızla Kuzguncuk'lu yaptığı gözlenmektedir. Kuzguncuk'un fiziksel olarak insan odaklı ölçeği ve gözle görünmeyen bağları gelenleri kısa sürede içine alabilecek gücünü korumaktadır. Bütün bu özellikleriyle Kuzguncuk hala yaşayan bir mahalledir. İBB'nin 2021 yılında yaptığı çalışmada Kuzguncuk sakinleri bu süreçte yapılması gerekenlerle ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Raporda eylem planı olarak, #koruma, #yaya ve #belediye hizmetleri başlıkları altında öneriler dile getirilmiştir. Örneğin koruma başlığı altında: ticari işletme ruhsat denetim işgaliye sınır-saat denetimlerinin yapılması, mahalle kimliğini bozan unsurların giderilmesi, tarihi doku tahribatının önlenmesi başlıkları altında detaylı öneriler yer almaktadır.

Tarihi mahallelerde turistikleşmeden önce ortaya çıkan soylulaştırma süreçlerinde mahalledeki konutlar el değiştir, altyapı hizmetleri iyileşir, tarihi yapılar yenilenir, hizmetler artar mahalle turistler için daha çekici hale gelir. Ancak turistikleşme süreçleri uzun vadede mahalle sakinlerinin yerinden edilerek mahallenin boşalarak turistlere terkedilmesine, konutların kısa süreli kiralamalara yönelmesine ve fiyatların artmasına neden olabilir. Bu süreç soylulaştırma sürecinin topluluk oluşturma ile ilgili kazanımlarını tersine çevirebilir, çünkü turistikleşme konutların ve yapılı çevrenin sürdürülebilirliğine olumlu katkılar sunamaz (Postma ve Schmuecker, 2017; Herruzo-Domínguez ve diğ., 2023; Parralejo ve Diaz-Parra, 2021). Turistikleşirme genellikle nüfus azalmasına, ticari "Disneyleşme"ye ve homojenleşmeye, sınıf sınırlarını aşan bir direnişe yol açar (Sequera ve Nofre, 2018).

Turistikleşme süreçlerinin tarihi kent parçalarındaki insan ilişkilerini bozduğu, insan ve mekan arasında yabancılaşma yaratarak buralarda yerleşik insanların yaşadıkları yerleri terketmesine neden olduğu, sonunda ölü bir mekana dönüştürdüğü dünyadaki birçok örnekte gözlenmektedir. Bir yandan da çağımızda yaşamın her alanına sermaye tarafından yapılan yoğun saldırılar bu mekanların sakinlerinin yaşadıkları yer hakkında daha çok bilgilenmesine, bilinçlenmesine ve örgütlenmesine neden olmaktadır. Konuya klasik Marksizm açısından yaklaşarak yabancılaşmanın kendisinin, ortadan kaldırılması olanağını da içinde taşıdığını söyleyebiliriz.

Bütün üretim ve yeniden sürecinin kentler üzerinde örgütlendiği günümüzde, insanla birlikte oluşan müşterek tarih ve kültürün birikiminden edinilen rantın adil bölüşülmemesinin yarattığı gerilimle ortaya çıkan toplumsal hareketler bu süreç devam ettikçe büyümektedir.

Küreselleşerek küçülen dünyamızda, tarihi kent merkezlerde rantı çoğaltmaya yönelik turistikleşmenin yarattığı tahribata ilişkin örnekler giderek artmaktadır. Kuzguncuk gibi mahallelerin bilinçli ve örgütlü sakinleri, yerel ve merkezi yönetimleri bu konularda tedbir almak konusunda zorlayarak da yol gösterici olmaktadır.

Bu çalışmada Kuzguncuk'un soylulaştırma sürecinin mimari çevreye, somut ve soyut miras müştereklerine olan etkileri değerlendirilerek; turistikleşme aşamasına geçen dönüşüm sürecinin güncel durumu bütün yönleriyle kayıt altına alınmıştır. Dünyada bir süredir gündemde olan turistikleşme olgusunun Kuzguncuk'un uzun yıllarla oluşan özgün ve nitelikli yapıli çevresinde, onu var eden insan ilişkilerinde ve mekansal belleğinde oluşturması muhtemel olumsuz etkilerin önlenmesi. Kuzguncuk'taki sürecin kırılma noktaları tespit edilerek alınabilecek önlemler ve yapılması gereken çalışmalara dair ipuçları elde edilmesi amaçlanmıştır. 1980'li yıllarda soylulaştırma süreçlerini yaşayan İstanbul'un Cihangir, Galata, Arnavutköy, Ortaköy gibi mahallelerinde **turistikleşme** olgusuna ilişkin bazı çalışmalarda yapılmışsa da henüz bu olgu bağlamında yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır (Türkün ve diğ., 2021). Bu çalışmanın benzeri mahallelerde yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması, turistikleşme süreçlerinin daha kapsamlı ve disiplinlerarası bir perspektifle ele alınmasına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Kuzguncuk soylulaştırma süreçlerinden, yeni yerleşen sakinleri de kısa sürede Kuzguncuklu yapan güçlü aidiyet duyguları, uzun yıllarda oluşan, güçlü ve geniş bir şekilde devam eden toplumsal örgütlenme geleneği, eski-yeni bütün Kuzguncuklulara sirayet eden bütünlüklü bir mekan algısı ve mekansal farkındalık ile çok hasar almadan hatta bazı konularda bu süreci avantaj haline getirerek çıkabilmiştir. Kuzguncuk sakinlerinin mahallelerine sahip çıkmalarının yanı sıra Boğaziçi Kanunu'nun koruyucu etkileri de bu süreçte önemlidir. Turistikleşme sürecinde de Kuzguncuklular Derneği ve halkın durumu takibi devam etmektedir. Bunu İBB'nin 2021 yılında yaptığı alan araştırmasının detaylarında da görmek mümkündür (İBB, 2021).

Çalışmada Kuzguncuk'taki turistikleşme sürecinin dünyadaki benzeri örneklerde de tespit edilen temel etkileri olarak yerel işletmelerin yok olduğu, turizme yönelik ticari işletmelerin sayısının hıla arttığı, yerel nüfusun azaldığı tespit edilmiştir.

2007 yılında Üsküdar Belediyesi'nin talebiyle İTÜ Döner sermaye işletmesi bünyesinde Kuzguncuk Köyiçi Kentsel Tasarım Projesi ve Kentsel Tasarım Rehberi hazırlanmış, 2010 yılında kurul tarafından onaylanmıştır. (Yapı Dergisi, 2014)

Bu çalışmanın Belediye'nin 2018 yılında başladığı kaldırım genişletme çalışmasına altlık olup olmadığı, uygulama öncesi süreçte bir katılım süreci izlenip izlenmediğine yönelik geçerli olabilecek verilere ve kanıtlara ulaşılammıştır .

Turistikleşme sürecinin soylulaşma sürecine göre oldukça hızlı seyrettiği Kuzguncuk'un katılımcı süreçlerle ve disiplinlerarası çalışmayla hazırlanacak Kentsel Tasarım Planı ve Kentsel Tasarım Rehberi'ne ihtiyacı vardır. Kentsel Tasarım Rehberlerinin dünyadaki örneklerini ve bunların ortaya çıkardığı sonuçları de değerlendirmek, bu deneyimlerden faydalanmak da sağlıklı kararlar almak için elzemdir (Öktem Karagül, 2023). Yerel yönetimin yapacağı düzenlemeler ve alacağı önlemler de sürdürülebilir bir süreç yaşanabilmesi açısından çok önemlidir.

2018 yılında yapılan Prestij Caddesi olarak adlandırılan altyapı ve kaldırım yenileme çalışması kapsamında genişletilen kaldırımların amacı yaya sirkülasyonunu kolaylaştırmak olarak açıklansa da yüksek işgaliye bedelleri ile işletmelere kiralanmasıyla yayaların hareketini zorlaştırdığı gözlenmektedir. Kuzguncuk'un yakın zamana kadar büyük çoğunluğu konut işlevli olan küçük alanlara sahip yapılarının kafe ve restoran gibi fonksiyonlara dönüştürülürken içermesi gereken bütün alanları sağlayamamasının zorluğu kaldırım işgalini işletmeler için adeta zorunlu hale getirmiştir. Yerel yönetim tarafından bölgedeki işletme ruhsatları verilirken yasal düzenlemelerde belirtilen koşulların sağlanması dikkate alınmalıdır.

Kuzguncuk'un turistikleşme baskısına rağmen sürdürülebilir çevre bütünlüğünü korumayı önceleyen ve bu baskı karşısında yok olma tehlikesi altındaki değerleri belgeleyen Kentsel Tasarım çalışmalarını da kapsayan bütünlüklü bir envanter çalışmasına ihtiyacı vardır. Bu çalışmanın Kuzguncuk halkı, derneği, sivil toplum yapıları kadar tarafsız uzmanların katılımında gerçekleştirilmesi buradaki aidiyet duygularını daha da güçlendirecektir.

Bu çalışmanın sonuçları değerlendirilerek tarihi ve kültürel mirasın korunması, yerel işletmelerin desteklenmesi, farklı ulaşım seçeneklerini de içeren sürdürülebilir turizm yaklaşımları, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kontrolsüz ticari faaliyetlerin engellenmesi, yerel sakinlerin ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi ve koruma bilincinin arttırılmasını göz önünde bulunduran katılımcı planlama ve karar alma süreçlerini hayata geçirmek gerekmektedir.

Kuzguncuk'un hafızasında, 1980'li yıllarda Cengiz Bektaş öncülüğünde dayanışmacı şekilde yapılan yenileme çalışmalarının, Bostan Mücadelesi gibi kolektif mücadelenin izleri mekânsal olarak tespit edilebilmektedir. Geçmişten gelen bu hafızanın İstanbul'u bekleyen deprem gibi afet durumlarında ne kadar önemli olduğu ülkemizde son yıllarda yaşanan deneyimlerde görülmüştür. Bu hafızayı canlı tutmak ve yeni deneyimlerle zenginleştirmek Kuzguncuk'un somut ve somut olmayan miras mştereklerini geleceğe taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Adorno, T.W.** (2003). *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken*. Cogito Dergisi Sayı:36 (s.76-83) . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Adorno, T.W.** (2007) *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Adorno, T.W. ve Horkheimer, M.** (2014) *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Akın, N.** (1994). “Kuzguncuk”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları, C.5,
- Akinci Vural, Z. B. ve Bat, M** (2010)“Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi 5, sy. 20 (Haziran 2010): 3348-82. <https://doi.org/10.19168/jyu.65130>.
- Akinci, G.** (2020). *Bellek-mekân ilişkisi: Kuzguncuk Evlerinde Tipoloji*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Akpınar, İ. Y.** (2010) “İstanbul’u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı,” 2000’den kesitler II: Cumhuriyet’in Mekanları/Zamanları/İnsanları, Doktora Araştırmaları sempozyumu Kitabı, ed. E. ERGUT, B. İmamoğlu, Ankara: Dipnot yayınları ve ODTU yayınevi, 2010, s. 107-124.
- Aktan, E. ve Koçyiğit, M.** (2016). “Sosyal Medya’nın Turizm Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Teorik Bir İnceleme”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, November (November 2016), 62-73.
- Aktar, A.** (2000). *Varlık Vergisi ve" Türkleştirme" Politikaları* (Vol. 4). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alada, A. B.** (2007). “Küreselleşen Şehrin ‘Geleneksel Mahalle’sine Reddiye”, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ali, S., Hamid, A. B. B. A., Ya’akub, N. I. B., ve Iqbal, S.** (2024). Environmental impacts of international tourism: examining the role of policy uncertainty, renewable energy, and service sector output. *Environmental Science and Pollution Research*, 31(34), 46221-46234.
- Altıntaş, S.** (2012). Kentsel Dönüşüm Sürecinde İktidarın Meşrulaştırıcı Söylemi: Depremin Hegemonik Şiddeti. *birikimdergisi. com*, 22.
- Altunay, A.** (2012). Geleneksel medyadan yeni medyaya: Görüntü yüzeyi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 33-44.

- Auge, M.** (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London:Verso.
- Aydın, S., ve Taşkın, Y.** (2016). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Basat, E. M.** (2013). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek. *Milli Folklor*, 23, 61-71.
- Baudrillard, J.** (2018) *Simülakrlar ve Simülasyon*. 12. baskı Çev: Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Behar, D. ve İslam, T.** (2006) *İstanbul'da Soylulaştırma*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bektaş, C.** (1996) *Hoşgörünün Öteki adı: Kuzguncuk*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.
- Blanco-Romero, A., Salom, M. B., Tipper, M. M., ve Fletcher, R.** (2019). Not tourism-phobia but urban-philía: Understanding stakeholders' perceptions of urban touristification. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, (83), 3.
- Bock, K.** (2015). The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities. *European Journal of Futures Research*, 3, 1-8.
- Bourdieu, P.** (2006) *Karşı Ateşler* (Çev. H.Yücel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P.** (2017) *Ayrim: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Çev. A. G. Berkkurt, D. F. Şannan). 2. baskı. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bowen, G. A.** (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Boym, S.** (2021) *Nostaljinin Geleceği*. 2. Baskı. Çev: F.B. Aydar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Boysan, A.** (1990) Adnan Menderes Belediyeciliği İmar Hareketi Uygulama ve Sonuçları. Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum, 225-233.
- Brunt, P. ve Courtney, P.** (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of tourism Research*, 26(3), 493-515.
- Bryman, A.** (2004). *The Disneyization of Society*, London: Sage Publications Ltd.
- Bujalance, S. G., Barrera-Fernández, D., ve Scalici, M.** (2019). Touristification in historic cities. Reflections on Malaga. *Revista de Turismo Contemporâneo*, 7(1), 93-115.

- Bülbül, B.** (2006). Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.*
- Caffentzis, G., ve Federici, S.** (2017). Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler. Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji. İstanbul: Metis, 128-143.
- Carpenter, J., ve Lees, L.** (1995). Gentrification in New York, London and Paris: an international comparison. *International Journal of Urban and regional research*, 19, 286-286.
- Castells, M.** (2013) Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1, Çev: E. Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, G.** (2018). Boğazdaki Mutlu Çocuk Kuzguncuk, İstanbul: Nail Kitabevi Yayınları.
- Coca-Stefaniak, J. A.** (2019). Marketing smart tourism cities—a strategic dilemma. *International Journal of Tourism Cities*, 5(4), 513-518.
- Cocis, E. A., ve Nicula, A. S.** (2022). The dark side of touristification phenomenon—A short point of view. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Geographia*, 47-55.
- Cocola-Gant, A.** (2018). *Struggling with the leisure class: Tourism, gentrification and displacement* (Doctoral dissertation, Cardiff University).
- Cocola-Gant, A.** (2023). Place-based displacement: Touristification and neighborhood change. *Geoforum*, 138, 103665.
- Cocola-Gant, A. ve Lopez-Gay, A.** (2020). Transnational gentrification, tourism and the formation of ‘foreign only’ enclaves in Barcelona. *Urban studies*, 57(15), 3025-3043.
- Cohen, E. ve Cohen, S. A.** (2012). Authentication: Hot and cool. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 1295-1314.
- Çakır, S.** (2011). Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 209-222.
- Çelik, Z.** (1996). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul. Çev.S Deringil. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demirarslan, D.** (2010) XIX. Yüzyılda Osmanlı Batılılaşmasının Konut Mekanlarının Değişimine Etkisi ve Kuzguncuk Evleri. *VI. Üsküdar Sempozyumu*. İstanbul: Ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu, 2010. 571-582.

- Deneç, E. A.** (2014). Türkiye Kentlerinin Mekansal Üretiminde TOKİ Etkisi. *Mimarlık Dergisi*, 378, 65-68.
- Dixon, S.** (2022). Number of social media users worldwide from 2017 to 2027. *Statista.com*. <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/#:~:text=How%20many%20people%20use%20social,almost%20six%20billion%20in,202027>.
- Dizdar, S. İ. ve Sönmez, N.** (2006). Osmanlı Sivil Mimarlığında İstanbul'daki Taş Odalar Ve Fener Evleri. *Megaron*, 1(2), 126.
- Dong, Y., Li, Y., Hua, H. Y. ve Li, W.** (2023). Perceived tourism authenticity on social media: The consistency of ethnic destination endorsers. *Tourism Management Perspectives*, 49, 101176.
- Dulchin, B.** (2003). Organizing Against Gentrification, Fighting the Free Market: The Displacement-Free Zone Campaign. *Social Policy*, 34.
- Dursun, N.** (2018). Kuzguncuk Semt Tarihini İnsandan Okumak; Bir Seçki İle Şahsiyetler. Yayınlanmamış Master Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Duygulu, F.** (2015). Kentsel Dönüşümün Hukuki Boyutları. *Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sorunlar/Sonuçlar Paneli*, (s.57-74). İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını
- Ebcim, N.** (2018). *Üç dinin ve ünlülerin bulunduğu semt: Kuzguncuk*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Erbas, A. E.** (2018). İstanbul Metropolitan Alanı'nda 1980 Sonrası Kentsel Gelişme Dinamikleri Ve İdari Coğrafyada Sınır Değişiklikleri. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 5(1), 17-38.
- Ergun, N.** (2004). Gentrification in Istanbul. *Cities*, 21(5), 391-405.
- Ergun, N.** (2006). "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği", David Behar ve Tolga İslam (Der.), İstanbul'da Soylulaştırma. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 15-31.
- Erkan, N.** (2013). Üsküdar'da gayrimüslim mezarlıkları ve mezarlık tartışmaları. *History Studies*, 5(3), 49-57.
- Estevens, A., Cocola-Gant, A., López-Gay, A. ve Pavel, F.** (2023). The Role Of The State In The Touristification of Lisbon. *Cities*, 137, 104275.
- Evliya Çelebi** (2011) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Evrensel, Ö.** (2017). Metalaşma: Meta biçiminin gelişimi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 15(58), 60-115.
- Filion, P.** (1991). The gentrification-social structure dialectic: a Toronto case study. *International Journal of Urban and Regional Research*, 15(4), 553-574.
- Gant, A. C.** (2016). Holiday rentals: The new gentrification battlefront. *Sociological research online*, 21(3), 112-120.
- Gardiner, S., Vada, S., Yang, E. C. L., Khoo, C. ve Le, T. H.** (2022). Recreating history: The evolving negotiation of staged authenticity in tourism experiences. *Tourism Management*, 91, 104515.
- Glass, R.** (1964). Introduction to London: Aspects of Change. London: MacGibbon & Kee.
- Gotham, K. F.** (2005) Tourism Gentrification: The Case of New Orleans' Vieux Carre (French Quarter). *Urban Studies*, 42(7), 1099-1121.
- Gotham, K. F.** (2018). Assessing and advancing research on tourism gentrification. *Via. Tourism Review*, (13).
- Gökburun, İ.** (2017). İstanbul'da Nüfusun Gelişimi Ve İlçelere Dağılımı (1950-2015)(Population Development and Inclusive Distribution in İstanbul). *Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)*, 1(3), 110-130.
- Gravari-Barbas, M. ve Jacquot, S.** (2019). Mechanisms, actors and impacts of the touristification of a tourism periphery: the Saint-Ouen flea market, Paris. *International Journal of Tourism Cities*, 5(3), 370-391.
- Guillen, J. J. G. ve Baqué, D. T.** (2024). Sustainability and the environmental impact of the tourism industry: An analysis of the hotel sector in Catalonia, Spain. *Intangible Capital*, 20(1), 277-297.
- Güleç, C.** (2015). Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(38), 62-82.
- Güleryüz, N.** (2016). Kuzguncuk'ta 'Yahudi batağı' - MiKVE. *Şalom Gazetesi*. <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/98723/kuzguncukta-yahudi-batagi-mikve>
- Gürcayır, S.** (2011). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma. *Milli Folklor*, 23(92).
- Güven, E.** (2009). Türk-Yahudi günlük yaşamında dönemsel ve mekansal değişimler: Kuzuncuk örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Güvenç, B.** (2021). İnsan ve Kültür. İstanbul:Remzi Kitap Evi

- Han, B. C.** (2024) Hiper-kültürelilik. Çev:M.S. Türk. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Hardt, M., Negri, A. ve Yıldırım, E. B.** (2011). Ortak Zenginlik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Harrill, R.** (2004). Residents' attitudes toward tourism development: A literature review with implications for tourism planning. *Journal of planning literature*, 18(3), 251-266.
- Harvey, D.** (1997) *Postmodernliğin Durumu*. (Çev.S. Savran).İstanbul: Metis Yayınları
- Harvey, D.** (2003) *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. A. D. Temiz).İstanbul: Metis Yayınları
- Harvey, D.** (2010) *Sermaye Muamması*. (Çev. S. Savran). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Harvey, D.** (2012) *Sermayenin Mekanları*. (Çev. B. Kıcı, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel).İstanbul: Sel Yayıncılık
- Harvey, D.** (2013) *Asi Şehirler*. (Çev. M. Moralı).İstanbul: Metis Yayınları
- Haskan, M. N.** (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*. İstanbul:Üsküdar Belediyesi Yayını.
- Herruzo-Dominguez, G., Aladro-Prieto, J. M. ve Rey-Pérez, J.** (2023). Analysis of Touristification Processes in Historic Town Centers: The City of Seville. *Architecture*, 4(1), 24-34.
- Hewison, R.** (1987). The Heritage Industry. London: Methuen.
- Hızlı Erkilç, N., Durusoy Özmen, E. ve Taştan, H.** (2021). Interpreting the factors in forming the sense of place: The case of Kuzguncuk Neighbourhood, Istanbul. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 9(1), 261-285.
- Hilav, S.** (2009). *Felsefe El Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hür, A.** (2016) *Gayri Müslimlerin Öteki Tarihi*. İstanbul: Literatür Yayınları
- İBB Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü** (2021) “Kuzguncuk Senin” Mekân Kurma Yöntemi İle Katılımcı Süreç Tasarımı Ve Eylem Planı Raporu, Bimtaş
- İnciciyan, P. Ğ.** (1976). *18. Asırda İstanbul*. (Çev. Hrand D. Andreasyan) İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- İslam, T.** (2006). “Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma”, David Behar ve Tolga İslam (Der.), Ocak 2015 / Cilt: 5, Sayı: 1 102İstanbul’da Soylulaştırma. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. S.43-58.

- İslam, T. ve Enlil, Z.** (2010). 5366 Sayılı Yasa Merkezli Dönüşüm ve Sulukule Örneği: Belediye'nin Hedefleri ve Yaşanan Gerçeklik, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama. (Der: Özdemir, D.). Ankara: Nobel Yayın.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi** (2006) İstanbul Çevre Düzeni Planı
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi** (2009) İstanbul Çevre Düzeni Planı
- İstanbul SMD** (2014). İstanbul'un Mega Projeleri. <http://megaprojeleristanbul.com>
- İşli, N.** (2002). İstanbul'un Mahalle İsimlerine Ait Kaynaklar ve 1876-77 tarihli Esâmi-ı Mahallât. *İstanbul Dergisi*, 40, 71-77.
- Jameson, F., Habermas, J., ve Lyotard, J. F.** (1994). Postmodernizm. 2. Basım. (Der. N. Zeka, Cev. G. Naliş, D. Sabuncuoğlu, D. Erksan). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Jayasinghe, G. Y., Perera, T. A. N. T., Perera, H. A. T. N., Karunarathne, H. D., Manawadu, L., Weerasinghe, Sewwandi, B. G. N., Haroon, M. H., Malalgoda, C., Amaratunga, D. ve Haigh, R.** (2024). A systematic literature review on Integrating disaster risk reduction (DRR) in sustainable tourism (SusT): Conceptual framework for enhancing resilience and minimizing environmental impacts. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 104742.
- Kanbak, A.** (2013). İstanbul ve Kentsel Saçaklanma. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*(8), 11-30. <https://doi.org/10.4305/Metu.Jfa.2012.1.15>, Metu Jfa 29:1, s.274.
- Karakul, Ö.** (2007). Tarihî Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları. *Milli Folklor*, 75, 151-163.
- Kargi, B.** (2013). Konut Piyasası Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Zaman Serileri Analizi (2000-2012)(Housing Market and Economic Growth Relation: Time Series Analysis Over Turkey (2000-2012)). *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 897-92.
- Keyder, Ç.** (2013). Yeni orta sınıf. *New middle class*, *Science Academy*, 34.
- Kılınç Gül, Ç. ve Alkan Meşhur, F.** (2023). Modernizmden postmodernizme geçiş sürecinde kentsel kimlik ve mekanın değişen anlamı. *Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 4(2), 104-123.
- Kıray, M.** (1998) *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Kıvrak, T.** (2016). Tarabya Rum İlkokulu Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kızıldere, D.** (2022) Unfolding Neoliberal Urbanism And Gentrification In The Context Of Istanbul. *Engineering And Architecture Sciences*, 63.

- Kim, H., Kim, Y. G. ve Woo, E.** (2021). Examining the impacts of touristification on quality of life (QOL): The application of the bottom-up spillover theory. *The Service Industries Journal*, 41(11-12), 787-802.
- Konyalı, İ. H.** (2021). *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayını.
- Kömürçüyan, E. Ç.** (1988). *17. Asırda İstanbul Tarihi*. (Çev. H. D. Andreasyan) İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kurtuluş, H.** (2006). Kentsel dönüşüm modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, 2(36), 7-13.
- Kurtuluş, H., ve Türkün, A.** (2005) Giriş. İstanbul'da Kentsel Ayrışma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 9-25.
- Kürküt, E.** (2019) Homogenization and Turkification Practices in Kuzguncuk, İstanbul in the context of the Events of 6-7 September 1955, İstanbul: Libra Kitap
- Kwon, Y., Kim, J., Kim, J. ve Park, C.** (2021). Mitigating the impact of touristification on the psychological carrying capacity of residents. *Sustainability*, 13(5), 2737.
- Leccis, F.** (2023). Urban regeneration and touristification in the Sardinian capital city of Cagliari, Italy. *Sustainability*, 15(5), 4061.
- Lefebvre, H.** (1976) *Survival of Capitalism*, New York: St. Martin's Press
- Lefebvre, H.** (2010) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları
- Lefebvre, H.** (2014) *Mekanın Üretimi*. 2. baskı. Editör C. Özpınar. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: SEL yayıncılık.
- Ley, D.** (1994). Gentrification and the politics of the new middle class. *Environment and planning D: Society and space*, 12(1), 53-74.
- Lowenthal, D.** (2015). *The past is a foreign country-revisited*. Cambridge University Press.
- Marx, K. ve Engels, F.** (2014) *Komünist Manifesto* 2. baskı. (Çev: N. Satlıgan). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Mazak, M.** (2006). Anadolu Yakasının İlk Sanayi Tesislerinden Biri Kuzguncuk Gazhanesi ve Üsküdar. Üsküdar Sempozyumu IV, Cilt I, 179-184, 3-5 Kasım 2006
- Mills, A.** (2012) *Hafızanın Sokakları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Mínguez, C., Piñeira, M. J. ve Fernández-Tabales, A.** (2019). Social vulnerability and touristification of historic centers. *Sustainability*, 11(16), 4478.
- Mumford, L.** (2013). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. 2. baskı. (Çev: I .Ergüden, G. Koca, ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Naef, P.** (2018). “Narco-heritage” and the Touristification of the Drug Lord Pablo Escobar in Medellin, Colombia. *Journal of Anthropological Research*, 74(4), 485-502.
- Ojeda, A. B. ve Kieffer, M.** (2020). Touristification. Empty concept or element of analysis in tourism geography?. *Geoforum*, 115, 143-145.
- Ooi, C. S. ve Stöber, B.** (2010). Authenticity and place branding: the arts and culture in branding Berlin and Singapore. *Re-Investing Authenticity: Tourism, Places and Emotions*, Bristol: Channel View Publications, 66-79.
- Öktem, B.** (2006). Neoliberal küreselleşmenin kentlerde inşası: AKP’nin küresel kent söylemi ve İstanbul’un kentsel dönüşüm projeleri. *Planlama dergisi*, 2(36), 53-64.
- Öz, T.** (1997). İstanbul Camileri, CI-II. *Anakara: Türk Tarih Kurumu Yayınları*.
- Özata, T.** (2017). An analysis of the concept of place attachment pursuant to social and spatial factors: The case of Kuzguncuk Neighbourhood. Yayınlanmamış Master Tezi. Yeditepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özbek, M.** (2001). Kamusal Mekanlar ve Kent haritaları. Kamusal Alan Kültür e Toplum Dergisi, XXI(10), s. 11-12.
- Özel, S.** (2012). “Yeni Medya”nın Temelleri Üzerine Bir Tartışma. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 3(7), 29-45. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2012.2.003.x>
- Özolcay, Ö.** (2018). Tarihi endüstriyel yapılarda yeniden işlevlendirme ve Kuzguncuk Gazhanesi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.
- Pamuk, Ş.** (2014). Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. 3. Baskı. İstanbul: *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Parralejo, J. J. ve Díaz-Parra, I.** (2021). Gentrification and touristification in the central urban areas of Seville and Cádiz. *Urban Science*, 5(2), 40.
- Patacı, S. ve Laflı, E.** (2018) Üsküdar Kiliseleri. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 157, s.147-162

- Pervititch, J.** (2000). Sigorta Haritalarında İstanbul. *İstanbul: Axa-Oyak ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- Postma, A. ve Schmuecker, D.** (2017). Understanding and overcoming negative impacts of tourism in city destinations: conceptual model and strategic framework. *Journal of Tourism Futures*, 3(2), 144-156.
- Ritzer, G.** (1983) The McDonaldization of Society. *The Journal of American Culture* (V:6 No:1) 100-107
- Rozen, M.** (2010). *İstanbul'daki Yahudi Cemaatinin Tarihi: Biçimlendirici Yıllar, 1453-1566*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Sağlam, S.** (2019). Küreselleşme bağlamında 1980 sonrası İstanbul'un gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Sassen, S.** (1991). *The Global city: New York, London, Tokyo*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sequera, J. ve Nofre, J.** (2018). New debates on touristification and the limits of gentrification. *Shaken, not stirred. City*, 22(5-6), 843-855.
- Sheller, M. ve Urry, J. (Eds.).** (2006). *Mobile technologies of the city* (p. 1). London: Routledge.
- Sihombing, S. O. ve Pramono, R.** (2021). The integration of social media to the theory of planned behavior: a case study in Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5), 445-454.
- Silverman, H., Waterton, E. ve Watson, S.** (2017) *An Introduction to Heritage in Action. İçinde Heritage in Action: Making the Past in the Present*. Switzerland: Springer International Publishing
- Soncu, A. G. ve Çelik, Ö.** (2022). Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kültürünün Sosyal Paylaşım Ağlarında Yansıması: Instagram. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 12(1), 16-31.
- Şen, B.** (2006). Kentsel Gerilemeyi Aşmada Çelişkili Bir Süreç Olarak Soylulaştırma: Galata Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Şen, B.** (2011). Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 1-21.
- Talen, E.** (2014). Topluluk Duygusu ve Mahalle Biçimi: Yeni Kentçi Sosyal Öğretinin Bir Değerlendirmesi. *Mülkiye Dergisi*, 26(233), 143-173.

- Taşdemir, İ.** (2009). Boğaz Geçişlerinin İstanbul Üzerinde Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Değişimlerin CBS Ortamında İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tekeli, İ.** (1981). Dört plan döneminde bölgesel politikalar ve ekonomik büyümenin mekansal farklılaşması.
- Tekeli, İ.** (1998). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, 1-24. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ.** (2005). Türkiye’de nüfusun mekânsal dağılımında yaşanan gelişmeler (1935-2000).
- Tekeli, İ.** (2008). *Göç ve Ötesi* . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Topal Saraçoğlu, N. T.** (2017) Kültür Varlığı Yapıların Koruma Uygulamalarının Değerlendirilmesi: “Kuzguncuk Örneği” Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. İstanbul
- Torres Outón, S. M.** (2020). Gentrification, touristification and revitalization of the Monumental Zone of Pontevedra, Spain. *International Journal of Tourism Cities*, 6(2), 347-369.
- Tuna N. ve Göktepe S.** (2019) Kuzguncuk Envanter Çalışması. Kuzguncuklular Derneği Arşivi.
- Turangil, K. ve Ertuğrul, A.** (2024). Yeşilköy’de Kentsel Kültürel Bellek ve Miras Koruma İlişkisi. *bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 5(1), 25-48.
- Türkay, M. ve Tören, T.** (2014) “Liberal Kriz Koşullarında Türkiye ve Dünyada Yaşanan Dönüşümün Seyri Üzerine”, Mertcan, H., A. Ördek (Ed.), *Modern Zamanlar Bir Yokmuş Bir Varmış içinde*, Ankara: NotaBene, 313 – 359.
- Türkün, A.** (2007). *Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Yansımaları* . TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu (pp.215-229). İstanbul, Turkey
- Türkün, A., Sarıoğlu, A. ve Çarıkçı, Ç.** (2021) Tarihi Kent Merkezlerinin Yeniden Yapılanmasında Belirleyici Faktörler ve Olası Senaryolar: İstanbul Beyoğlu Örneği. Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu
- Türkün, A., Ünsal, B. Ö. ve Yapıcı, M.** (2014). İstanbul’da 1980’ler sonrasında kentsel dönüşüm: Mevzuat, söylem, aktörler ve dönüşümün hedefindeki alanlar. *Asuman Türkün, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.

- Uğurcan, Ayık, U. ve Avcı, S.** (2019). İstanbul'da Sanayisizleşme: Coğrafi Bir Bakış. *The Journal of Academic Social Science*, 65(65), 505-523.
- Urry, J.** (2018) *Mekanları Tüketmek*. 3.baskı (Çev. R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Urry, J. Ve Larsen, J.** (2022) *Turist Bakışı 3.0*. (Ekin,Y ve Akbulut, O., Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Uysal, A. B.** (2019). Bölünmüş Kentten Küresel Kente: Berlin. *Mimarlık*, (410).
- Uzun, C. N.** (2000) Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekansal Yenilenme (New Housing Pattern in the Old City: Gentrification in Cihangir and Kuzguncuk). *İstanbul* 35, 54-61
- Uzun, C. N.** (2006). İstanbul'da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme (Gentrification) Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. In *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünlü, T.** (2018). Mekanın biçimlendirilmesi ve kentsel morfoloji. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, 59-70.
- Üsküdar Belediyesi** (2018) Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu.
- Üstel, F.** (2021) *Kültür Politikasına Giriş: Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Üstün, G.** (2008). *Kentsel Dönüşüm*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Van Der Borg, J.** (2017). Sustainable tourism in venice: what lessons for other fragile cities. In *Fragile and resilient cities on water: Perspectives from Venice and Tokyo*. Cambridge Scholars Publishing.
- We are Social** (2023). *Digital 2023: Global Overview Report. The essential guide to the world's connected behaviours*. 15.09.2024 tarihinde <https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey> sitesinden alınmıştır.
- Weber, P. A.** (2020). *Don't be a tourist!: imagining a post-touristification Berlin* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).
- Woo, E., Kim, H. ve Kim, Y. G.** (2022). Touristification phenomenon and support for tourism development. *Anatolia*, 33(1), 65-78.
- Yağcı, E.** (2013) İnsan - Çevre - Mekan İlişkilerinin İfade ve Etkileşim Aracı Olarak Kullanımları: Özgürlüğün Mekansal Temsilleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. İstanbul.

Yalçın, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılın, K., ve Dünder, U. (2014) İstanbul dönüşüm coğrafyası. C. Özbay, ve A. Bartu Candan, Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yalçın Akman, S. (2015). Kuzguncuktaki Mimari Mirasa İlişkin Koruma Kararlarının İrdelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kadir Has Üniversitesi.

Yaman Galantini, Z. D. ve Çetin, N. İ. (2023). Küllerinden Doğan Semt: Kuzguncuk. *loji kentsel*, 27.

Yapı Dergisi (2014) Kuzguncuk Köylü Kentsel Tasarım Projesi. Sayı 389, sayfa 118-124

Yetişkin Kubilay, A. (2009). *İstanbul Haritaları: 1422-1922*. İstanbul:Denizler Kitabevi.

Zhong, L., Deng, J., Song, Z. ve Ding, P. (2011). Research on environmental impacts of tourism in China: Progress and prospect. *Journal of environmental management*, 92(11), 2972-2983.

Zukin, S. (1987). Gentrification: culture and capital in the urban core. *Annual review of sociology*, 13(1), 129-147.

Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*. Cambridge, MA: Blackwell.

Zukin, S. (1998) "Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Consumption, 825-839: *Urban Studies*, Cilt. 35, No. 5-6

Zukin, S. (2010). *Naked City, The Death and Life of Authentic Urban Places*, New York: Oxford University Press.

Url-1

<<https://tr.euronews.com/gezi/2024/07/22/barselonada-airbnbnin-sonu-turizm-sektoru-icin-ne-anlama-geliyor>>, erişim tarihi 22.09.2024.

Url-2

<https://www.birgun.net/haber/barcelonada-turistlere-isyan-ettiler-543112#google_vignette>, erişim tarihi 22.09.2024.

Url-3 < <https://theothertour.com/kuzguncuk> >, erişim tarihi 15.07.2024.

Url-4

<<https://blog.piriguide.com/turkiye/kuzguncuk-gezi-rehberi-ve-gezilecek-yerler/>>, erişim tarihi 01.03.2024.

Url-5 < <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kuzguncuk-semttir-set-degil-7755547>> , erişim tarihi 25.10.2024.

Url-6 < <http://www.istanbulurbandatabase.com/> > , erişim tarihi 05.05.2024.

Url-7 < <https://www.journavel.com/kuzguncukta-gezilecek-yerler/> > erişim tarihi 13.04.2024.

Url-8 < <https://www.enuygun.com/bilgi/nostaljik-semt-kuzguncuk/>> erişim tarihi 14.04.2024.

Url-9 <<https://azgezenadam.com/istanbulun-nostalji-kokulu-semti-kuzguncuk/>> erişim tarihi 27.05.2024.

Url-10

<<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/kozmpolit-istanbulun-nostaljik-semti-kuzguncuk-41454045>> erişim tarihi 17.07.2024.

Url-11 <www.tbmm.gov.tr> erişim tarihi 21.04.2024

Url-12 < <https://www.gadarchitecture.com/tr/gazhane-istanbul> > erişim tarihi 19.05.2024

Url-13 < <https://sehirharitasiapi.ibb.gov.tr/> > erişim tarihi 22.04.2024

Url-14 < www.tarihi.ist > erişim tarihi 06.04.2024

Url-15 < <https://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/>> erişim tarihi 16.05.2024

Url-16 <<https://www.milliyet.com.tr/gundem/kayikhane-cami-zeminini-eritiyordu-2483854>>

erişim tarihi 11.04.2024

Url-17 < <https://saymuhendislik.net/Home/Proje/17/ICADIYE-NEV-MEKAN/>> erişim tarihi 07.04.2024

Url-18

<<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/cesmeler/40/kuzguncuk-iskele-cesmesi/309>>

erişim tarihi 27.05.2024

Url-19 < <https://sehirhatlari.istanbul/tr/iskeleler/kuzguncuk-153>>

erişim tarihi 18.04.2024

Url-20 < kulturenvanteri.com> erişim tarihi 22.04.2024

Url-21

< <https://www.diken.com.tr/kuzguncukta-bir-bakkalin-vedasi-cengelli-igne-deyip-gecmeyin/>>

erişim tarihi 13.04.2024

Url-22 < <https://www.google.com/maps>> erişim tarihi 21.04.2024

Url-23 < [endeksa.com](https://www.endeksa.com) > erişim tarihi 11.06.2024

Url-24 < <https://www.emlaksayfasi.com.tr/kuzguncukta-konut-fiyatlari-artiyor>>
erişim tarihi 13.04.2024

Url-25 < <https://emlakkulisi.com.tr/kuzguncuk-ve-beylerbeyinin-anadolu-yakasinda-esi-yok-konut-yatirimcilari-her-zaman-kazanir/794576>> erişim tarihi 21.03.2024

Url-26

<<https://biletino.com/tr/e-2lk/kuzguncuk-ve-bogazici-saraylari-turu-hersey-dahil-75-tl/>>

erişim tarihi 05.04.2024

Url-27 <<https://aysenurerden.wixsite.com/bizimdunya/post/nostalji-kokan-kuzguncuk>>

erişim tarihi 21.06.2024

Url-28

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1088075261206125&id=659590757387913&set=a.809242719089382&locale=tr_TR> erişim tarihi 26.09.2024

Url-29 <<https://rotanereye.com/kuzguncuk-kastamonu-pazari/>> erişim tarihi 23.09.2024

Url-30 <<https://www.bilgehansenel.com/176-espressolabkuzguncuk-proje-detay>>
erişim tarihi 16.08.2024

